

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**  
**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 1**  
*“ Поняття та система Аграрного права України ”*  
**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультет менеджменту та права</i>
<b>Вид лекції</b>	<i>вступна</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>4 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ, ТЗН:</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>НАОЧНІ ЗАСОБИ:</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс, електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

## **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
**ДИСЦИПЛІНИ:** адміністративне право, конституційне право,  
міжнародне право.

### **ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ**

**ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове  
право.

## **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Аграрне право України як галузь права. Формування аграрного права, сучасний стан та напрямки його подальшого розвитку**
- 2. Предмет та методи аграрного права**
- 3. Принципи аграрного права**
- 4. Джерела аграрного права**

## **ЛІТЕРАТУРА:**

### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов.Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.

6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. № 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. № 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. № 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. № 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № №18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.

19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. № 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

#### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць*. 2007. №4. С. 156-164.

5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК.* 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка.* 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету.* Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право.* 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство.* 2016. № 2. С 87-93.

- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.

- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин:економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України

7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України

8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України

<http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби

України.

## **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

### **1. Аграрне право України як галузь права. Формування аграрного права, сучасний стан та напрямки його подальшого розвитку**

Термін «аграрне право» вперше був введений в 1908 р. німцем Ріхардом Парком, що видав в 1927 р. книгу про основи пруського аграрного права. Пізніше цей термін широко розповсюдився. Вже в 1954 р. у Флоренції за ініціативою італійських учених юристів-аграрників був скликаний перший міжнародний науковий конгрес з питань аграрного права, відповідно до рішення якого в 1958 р. був створений інститут порівняльного міжнародного аграрного права. У його першій асамблеї, яка відбулася в квітні 1960 р., брали участь і радянські вчені.

Аграрне право як комплексна галузь права, сформувалась у 70-х рр. минулого століття внаслідок об'єднання в єдиний комплекс правових норм, які 9 регулювали суспільні відносини в колгоспах, державних сільськогосподарських підприємствах, інших сільськогосподарських виробничих структурах, що існували у той час.

**Характеризуючи визначення аграрного права, необхідно враховувати, що це:**

- ✓ комплексна галузь права, яка є сукупністю різних за юридичною природою норм, що регулюють органічний за змістом комплекс аграрних суспільних відносин, а саме: земельних, трудових, майнових, організаційних, управлінських та ін.;
- ✓ інтегрована галузь права, норми якої регулюють відносини багатьох аграрних суб'єктів: фермерських господарств, сільськогосподарських



кооперативів, особистих селянських господарств, приватних і державних аграрних підприємств та ін.;

- ✓ спеціалізована галузь права, оскільки в основі діяльності всіх аграрних суб'єктів є сільськогосподарська виробнича та пов'язана з нею діяльність (ця діяльність пов'язана із використанням природних властивостей земель сільськогосподарського призначення);
- ✓ аграрне право відповідає окремій аналогічній галузі економіки (адекватність галузі права й галузі економіки).

**Аграрне право є самостійною галуззю права та складовою частиною системи права України.**

*Аграрне право певною мірою є правонаступником як колишнього колгоспного, так і сільськогосподарського права.*

Необхідність існування аграрного права, як комплексної галузі обумовлюється специфікою діяльності суб'єктів аграрних відносин.

Адже у сільськогосподарській діяльності органічно поєднується сільськогосподарська діяльність із землевикористанням, а землі виступають основним засобом виробництва. Зазначена специфіка суспільних аграрних відносин є першоосновою для вирішення їх як предмета правового регулювання окремою комплексною, інтегрованою і спеціалізованою галуззю аграрного права.

*Аграрне право як комплексна галузь права, сформувалась у 70-х рр. минулого століття внаслідок об'єднання в єдиний комплекс правових норм, які регулювали суспільні відносини в колгоспах, державних сільськогосподарських підприємствах, інших сільськогосподарських виробничих структурах, що існували у той час.*

**Об'єктом аграрних відносин** цих різних суб'єктів стала насамперед їх сільськогосподарська виробнича діяльність, яка має єдину спрямованість перш за все на використання земель сільськогосподарського призначення для виробництва аграрної (сільськогосподарської) продукції. Ця діяльність є безпосередньо сільськогосподарською або може бути тісно з нею пов'язаною.

Новим поштовхом для розвитку аграрного права стало виникнення суверенної держави України. Зокрема, цьому сприяли проведення на селі земельної та аграрної реформ. Становлення аграрного права як нової галузі (на відміну від класичних галузей права) стало можливим лише на базі вже сформованої відповідної галузі законодавства, яке істотно розширилося та набуло якісно нового змісту.

**Отже, аграрне право України – це комплексна, інтегрована та спеціалізована галузь права, до складу якої входять правові норми, які регулюють аграрні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення різними аграрними суб'єктами.**

## **2. Предмет та методи аграрного права**

Аграрне право складає сукупність правових норм, які зумовлені специфікою єдиної сфери виробництва сільськогосподарської продукції. Саме цим чинником визначається єдина предметно-змістовна спрямованість норм аграрного права та їх спеціалізований характер.

Комплексність аграрного права полягає в тому, що частина його норм – похідні від норм основних профільних галузей права: цивільного, адміністративного, трудового та ін. *Тому в системі аграрного права є норми, які регулюють майнові, трудові, управлінські та інші відносини.*

**Спеціалізованість аграрного права означає, що:**

- норми основних галузей права не механічно переходять до його складу, а зазнають аграрної спеціалізації. Внаслідок цього вони стають аграрно-майновими, аграрно-трудовими, аграрно-управлінськими та ін.
- характер спеціалізації значною мірою зумовлений особливостями правового статусу суб'єктів аграрних відносин. Зокрема, для фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів, ці норми регулюють відповідні членські відносини (майнові, трудові, управлінські та ін.). Інтегрованість норм

аграрного права означає узагальнене або єдине правове регулювання відносин різних аграрних суб'єктів.

Підставою для інтегрованого правового регулювання аграрних відносин цих суб'єктів є те, що всі вони – користувачі земель сільськогосподарського призначення як основного й незамінного засобу виробництва в процесі здійснення ними виробничої та пов'язаної з нею іншої діяльності. До системи аграрного права належать також і власні первинні норми, які регламентують суспільні відносини, комплексний характер котрих лише генетично походить від основних профільних галузей, але за своєю суттю вони є аграрно-правовими.

Зокрема, до цієї частини аграрно-правових норм належать норми, які регулюють відносини з використання земель сільськогосподарського призначення, (регламентація сільськогосподарської виробничої діяльності із використанням природних властивостей земель сільськогосподарського призначення як об'єкта аграрних відносин). В умовах ринкової економіки в Україні виникли та набрали розвитку фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи (виробничі та обслуговуючі), особисті селянські господарства, приватні аграрні підприємства тощо. Приватна власність поширилась і на майнові аграрні відносини, що сприяло виникненню нових суб'єктів аграрних відносин – фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств, приватних та орендних аграрних підприємств тощо. Предмет аграрного права розширився та увібрав у себе систему оновлених і нових суспільних відносин. Крім безпосередньо земельних відносин, до предмета аграрного права належать земельно-трудова відносини. Аграрне право регулює правовий режим земель сільськогосподарського призначення лише правовий режим останніх. Однак, норми земельного права є загальними положеннями, вихідними засадами, які дістають специфічний вияв у нормах аграрного права, що регулюють господарсько-виробничу діяльність, пов'язану з раціональним використанням сільськогосподарських земель різними аграрними суб'єктами.

Земельно-трудо́ві відносини складаються переважно під час використання земель як основного засобу виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, у аграрному праві можуть існувати земельні або трудові відносини окремо. У сучасних умовах особливо важливу роль мають норми локальної правотворчості, зокрема, статuti аграрних товаровиробників. Із земельно-трудо́вими щільно пов'язані й майнові аграрні відносини, в які вступають різні аграрні суб'єкти. Аграрне законодавство України визначає спеціалізацію майнового статусу сільськогосподарських виробничих та інших кооперативів, сільськогосподарських господарських товариств, приватних агрофірм, фермерських господарств, особистих селянських господарств.

**До предмета аграрного права належать також організаційні та управлінські відносини, які теж можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми.**

За умов ринкової економіки посилилося значення внутрішніх відносин, які набувають самостійного характеру щодо вирішення проблем організації і управлінської діяльності в усіх структурних формах сільськогосподарського виробництва. Зовнішні організаційно-управлінські відносини у реформованому секторі аграрної економіки стосовно державного управління ними також зазнали змін.

Предмет аграрного права України – це сукупність комплексних, інтегрованих і спеціалізованих суспільних аграрних відносин, які за своїм змістом є земельними, трудовими, майновими, організаційно-управлінськими, які функціонують у процесі здійснення різними аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею іншої діяльності. Предмет аграрного права – це комплекс різноманітних відносин, які пов'язані між собою, основою яких є відносини по виробництву сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації. Метод регулювання завжди повинен бути адекватним характеру і суті відносин, які регулюються. Оскільки, аграрне право як комплексна галузь, що увібрала в себе різні (не однорідні) суспільні відносини, об'єднані сільськогосподарською виробничою діяльністю, то слід

вести мову не про один метод правового регулювання. У даному випадку може йти мова про наявність в аграрному праві елементів методів тих галузей 16 права, які увійшли до цієї комплексної галузі права, зокрема, земельного права.

**Отже, в аграрному праві поєднуються декілька методів правового регулювання.**

*Методи правового регулювання* – це встановлені або санкціоновані державою прийоми, способи, засоби правового впливу на суб'єктів права. Методи правового регулювання, що використовуються у аграрних відносинах, містяться в законах, підзаконних актах та інших нормативно-правових актах, які є джерелом аграрного права. Ринкові перетворення в Україні сприяли тому, що сучасні аграрно-земельні відносини виникають як правовідносини власності приватної земельної власності, і для їх регулювання застосовується методу юридичної рівності сторін у майнових аграрних відносинах.

**Отже, аграрному праву притаманні такі основні методи правового регулювання:**

- припису, заборони, що являють собою імперативний метод,
- дозволу, що являє собою диспозитивний метод. У ході організації виробництва сільськогосподарської продукції різними аграрними суб'єктами, замість характерного раніше методу імперативного державного впливу найбільш відповідним є метод диспозитивного впливу на поведінку цих суб'єктів, тобто надання їм можливості вільно й самостійно регулювати свої взаємовідносини у встановлених межах.

Вибір методу правового регулювання певних видів аграрних відносин здійснюється відповідним органом державної влади самостійно, а коли це непередбачено чинним законодавством випадках, то це відбувається за згодою з іншими державними органами чи громадськими організаціями.

*Метод поєднання імперативних і рекомендаційних норм* у сучасних аграрних відносинах має правомірну тенденцію до посилення елементів рекомендацій держави та інших органів в їх регламентації. Також

характерною ознакою сучасної методології аграрного права України є поєднання державного правового регулювання аграрного сектора економіки з господарською самостійністю аграрних суб'єктів. Вищезазначені методи аграрного права є загальними для всіх джерел права України. У аграрному праві є ще й специфічні методи, які можна поділити в залежності від сфери застосування на зовнішні та внутрішні.

***Специфічні методи аграрного права зумовлені особливостями використання сільськогосподарських земель, як засобу виробництва.***

**До зовнішніх** відносин відносяться, *наприклад, такі методи:* членський (засновницький), договірний, дозвольно - ліцензійний.

**До внутрішніх**, *наприклад, належать методи:* додержання технологій та законодавства про охорону довкілля при вирощення, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції, колективного прийняття рішень, локально-правового регулювання, колективної демократії.

### **3.Принципи аграрного права**

Принципи права – це основні вихідні засади, ідеї, положення, які закріплені в правових нормах і відображають закономірності певної галузі права. Проте принципи права можуть мати й ширший, міжгалузевий характер. Принципи права мають значення особливої ланки структури права, пронизують зміст права на всіх рівнях його побудови, всі елементи правової системи. Особливе значення принципів у структурі права полягає у тому, що вони є основоположними регулятивними елементами структури.

**Основними принципами права на сучасному етапі розвитку українського суспільства є такі загальні правові принципи, які повинні відображатися в законодавстві (в тому числі – й в аграрному):**

- 1) верховенства права;
- 2) не втручання держави в господарську діяльність суб'єктів щодо виробництва аграрної продукції;
- 3) всебічної охорони прав власності.

Аграрне право як комплексна галузь права має систему спеціальних принципів, наявність яких зумовлена тим, що аграрні відносини безпосередньо або опосередковано пов'язані з процесом сільськогосподарського землекористування, а селяни виробляючи сільськогосподарську продукцію, забезпечують продовольством усю державу. Загалом принципи аграрного права – це виражені у нормах права, які регулюють аграрні відносини, основні вихідні засади, ідеї, положення, які визначають зміст цієї галузі права.

**Зміст принципів аграрного права відображають такі принципи:**

- а) врахування специфіки й особливостей сільськогосподарського виробництва;
- б) рівність учасників аграрних правовідносин;
- в) право добровільного вибору селянами форм трудової та господарської діяльності;
- г) розширення системи юридичних гарантій для свободи аграрного підприємництва;
- г) закріплення за державою регулятивних функцій у сфері аграрного підприємництва;
- д) органічний зв'язок трудової діяльності з природно-кліматичними умовами аграрного підприємництва, екологічна спрямованість цієї діяльності та ін.

**Серед принципів аграрного права виокремлюють такі:**

- 1) пріоритетність сільського господарства в системі всіх інших галузей народного господарства. Основною складовою цього принципу є пріоритетність сільськогосподарського землевикористання серед інших видів користування землею;
- 2) рівність суб'єктів аграрних відносин;
- 3) право добровільного вибору селянами організаційно-правових форм господарювання;
- 4) тісний органічний взаємозв'язок трудових і земельних відносин,

- 5) стабільна державна підтримка сільськогосподарського товаровиробника. Держава повинна забезпечувати охорону земель сільськогосподарського призначення, створювати соціально-економічні умови життя і праці селянина;
- 6) принцип реальної гарантованості суб'єктивних прав селян як громадян України й як суб'єктів аграрних відносин

**Наявність спеціальних принципів аграрного права, наявність яких зумовлена особливостями мети та змісту аграрних відносин. На думку науковців, слід зважати на два чинники:**

- 1) селяни своєю працею створюють життєво необхідні й незамінні блага для всього суспільства: виробляючи сільськогосподарську продукцію, вони вирішують одну з найважливіших суспільних проблем – продовольчу;
- 2) аграрні відносини безпосередньо або опосередковано пов'язані з процесом сільськогосподарського землевикористання.

**До спеціальних принципів аграрного права належать:**

- 1) пріоритетність сільського господарства в системі всіх інших галузей народного господарства, основою якого є пріоритетність сільськогосподарського землекористування серед інших видів користування землею.
- 2) рівність суб'єктів аграрних відносин. Рівність фермерських господарств, особистих селянських господарств, приватних аграрних підприємств та інших суб'єктів аграрних відносин, в тому числі великих аграрних державних підприємств, є закономірним відображенням демократичних засад у розвитку аграрного підприємництва.
- 3) право добровільного вибору селянами організаційно-правових форм господарювання на землях сільськогосподарського призначення, а також характеру, напрямів і способів їхньої господарської та іншої діяльності, як і вільного розпорядження виробленою продукцією, зокрема, сільськогосподарською. Цей принцип базується на засадах вільного



демократичного вибору форм господарювання й конституційних гарантіях права приватної та інших форм власності.

4) органічний взаємозв'язок трудових і земельних відносин, оскільки сільськогосподарське землекористування означає використання в процесі трудової діяльності об'єктивних природних властивостей земель, з метою одержання сільськогосподарської продукції. Ведення сільського господарства завжди пов'язане з природним виробничим ризиком, кліматичними умовами, тривалим проміжком часу між вкладенням праці й одержанням прибутків виробленої (виготовленої) продукції та іншими факторами.

5) невтручання державних органів у виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських товаровиробників.

б) принцип законності, відповідальності за вину. Цими юридично закріпленими принципами пройняті основні правові норми та інститути аграрного права. Принципи не є сталими та змінюються відповідно до зміни основних завдань, які вирішуються в аграрному секторі економіки держави.

#### **4. Система аграрного права.**

Співвідношення аграрного права з іншими галузями права

Аграрне право – система правових норм, якими регулюються аграрні відносини у сфері господарської діяльності фермерських та особистих селянських господарств, інших сільськогосподарських підприємств, установ і організацій з виробництва сільськогосподарської продукції на землях сільськогосподарського призначення, а також її переробки, зберігання й реалізації.

**Терміном «аграрне право» охоплюються взаємопов'язані, але не тотожні поняття.**

Аграрне право слід розглядати як галузь права, галузь правової науки і навчальної дисципліни.

*Система аграрного права, як навчальна дисципліна передбачає послідовну наявність 3 складових, якими є: загальна частина; особлива частина; спеціальна частина.*

**Система науки аграрного права** – це теоретичні положення про предмет, методи, принципи, джерела, суб'єктів аграрного права, аграрні правовідносини, державне регулювання аграрних відносин, організацію діяльності аграрних суб'єктів тощо. Аграрне право України належить до групи комплексних юридичних наук і є складовою юридичної науки як системи знань.

Предмет науки аграрного права включає: загальні дослідження аграрних відносин, пізнання закономірностей їх правового регулювання, виявлення особливостей правових методів впливу на ці відносини, суб'єктивних прав та обов'язків суб'єктів аграрних відносин. Специфічною рисою аграрного права дослідження, які вивчають особливості сільськогосподарського виробництва та їх вплив на організацію правового регулювання на АПК. Також аграрно-правова наука містить вчення про аграрне законодавство, про джерела аграрного права, виявляє й пояснює особливості цих джерел, їх структуру, співвідношення, зв'язок і взаємозалежність, виходячи із загальнотеоретичних положень – вчення про зовнішню форму права, правотворчість, про правовий інститут, галузь права. Вивченню підлягає й практика застосування нормативно-правових актів аграрного законодавства державними органами та аграрними суб'єктами. Наука аграрного права досліджує аграрні правові норми, з'ясовує ефективність їх застосування. Основою такого дослідження є загальне вчення про норми права та їх реалізацію. Аграрно-правова наука аналізує систему аграрного права як галузі, науки і навчальної дисципліни, сприяє конструюванню цієї системи. Предметом аграрно-правової науки є також методика дослідження аграрних правовідносин і методика викладання аграрного права як навчальної дисципліни тощо. Наукові дослідження в галузі аграрного права проводяться з урахуванням досягнень і теоретичних положень інших галузевих правових наук; передбачаються й міжгалузеві комплексні дослідження, враховуючи особливість аграрних суб'єктів. Аграрно-правова наука досліджує також досвід зарубіжних країн, наприклад, в порівняльно-

правовому аналізу земельних та майнових відносин між агровиробниками цих країн.

*Отже, наука аграрного права – це система знань про аграрні відносини, аграрне право як галузь права, його систему, предмет і методи правового регулювання, аграрно-правові норми й правові інститути, аграрне законодавство як систему, практику його застосування та окремі нормативно-правові акти, що регулюють аграрні відносини, з метою взаємодії, розвитку й напрямів удосконалення.*

Аграрно-правова наука покликана програмувати правильний і послідовний розвиток сучасного аграрного законодавства, опрацьовувати систему правових інститутів аграрного права України, вирізняти та обґрунтовувати їх доцільність і суть. Не можна ототожнювати систему галузі аграрного права й систему науки аграрного права. Незважаючи на тісний зв'язок, ці поняття відрізняються. Зміст науки аграрного права, завдяки включенню до її складу загальних понять, ідей, класифікацій, завжди ширший за зміст галузі аграрного права. Водночас слід підкреслити, що як система науки сільськогосподарського права, так і система сільськогосподарського права як навчальної дисципліни, тяжіють до галузі сільськогосподарського права. Наука аграрного права України характеризується певними функціями й методами, які загалом притаманні юридичній науці як системі. Сучасний етап розвитку аграрно-правової науки передбачає необхідність активізації евристичної, прогностичної, практикоприкладної й політичної функцій, а також теоретичних методів наукового дослідження державно-правових явищ. Аграрне право як наука – це система наукових знань про аграрне право, наукові теорії, уявлення, ідеї та концепції. Отже, наука аграрного права України – це комплексна, інтегрована й спеціалізована галузь юридичної науки, що базується на галузі аграрного законодавства та галузі аграрного права. Єдність галузей права України, як суверенної держави, проявляється в нерозривному зв'язку між собою всіх галузей права. Аграрне право також перебуває у діалектичному зв'язку з конституційним, земельним, цивільним,

господарським, трудовим, фінансовим, цивільним процесуальним правом. Цей зв'язок історично зумовлений єдністю суспільних відносин як єдиного цілого. Діалектичний взаємозв'язок зазначених галузей права з аграрним правом проявляється через системи правовідносин, як форми і засобу застосування норм права. Між конституційним правом і аграрним правом існує відповідне співвідношення. Через галузь аграрного права впроваджуються (застосовуються) ті норми Конституції, для яких (залежно від особливостей суб'єкта і об'єкта аграрних правовідносин) є властивими юридична сила прямої дії.

**Такою є правова норма ст. 36 Конституції України, що визначає права громадян на об'єднання для досягнення і реалізації певних прав.**

Порушення цієї конституційної норми має місце у випадку вчинення перепон для здійснення такого об'єднання. Щодо співвідношення аграрного права і земельне права. Земельними є правовідносини щодо права власності на землю і права землекористування, правосуб'єктності учасників земельних правовідносин, процедурно-процесуальних відносин, пов'язаних із здійсненням землевпорядкувальних робіт, правовий режим земель населених пунктів та інші земельні правовідносини. Усі вони є предметом земельного права як галузі права. Однак організаційно-правові правомочності суб'єктів права власності на землі сільськогосподарського призначення і права користування ними з боку державних сільськогосподарських підприємств розглядаються як аграрні правовідносини, їхнім предметом, цілями і завданнями є організаційно-управлінське забезпечення раціонального використання земельних ділянок для сільськогосподарських цілей, забезпечення їхнього екологічного використання, продуктивності і якості як природного ресурсу. Додержання цих організаційно-управлінських вимог покладається на керівні органи і посадові особи, власників і суб'єктів землекористування. Ці правомочності охоплюють собою додержання земельного законодавства і належну охорону і збереження земель. Якщо земельним правом регулюються суспільні відносини з приводу відтворення,

використання, охорони земель, то аграрним правом – використання земель сільськогосподарського призначення; земельні ділянки для потреб оборони господарського права і аграрного права. В аграрному праві йдеться про специфічні правомочності суб'єктів аграрного права, що є юридичними особами. Зокрема з метою правового забезпечення охорони і захисту майнових прав фермерського господарства відповідним галузевим правовим актом йому надано права юридичної особи. Зовнішні ж відносини власності є одночасно предметом аграрного і цивільного права. Саме у цій частині відносини права власності є основою аграрноринкових економічних відносин. Цивільне право характеризується статикою. Аграрне право ж розглядає динаміку, тобто яким чином норми розглядаються в господарстві. Аграрне право і цивільне право – правовідносини, що регулюються цивільним кодексом покликані визначати і регулювати майнові правомочності громадян і юридичних осіб. Цю мету спрямовані досягати і норми аграрного права. Вчення про статус юридичної особи і визначення норми про неї викладені в провідних галузях права (цивільному). Таким же двоєдиним співвідношенням належить розглядати систему аграрно-договірних зобов'язань, стороною в яких є аграрно-виробничі чи підприємницькі аграрні підприємства. Цим співвідношенням слід розглядати ті договори, без яких неможлива виробничо-господарська діяльність у сільському господарстві. Аграрне право і теорія права – аграрне право становлять правові норми і правові інститути, покликані регламентувати цілу систему трудових відносин між членами і конкретним колективним сільськогосподарським підприємством, між працівником і державним аграрним підприємством або ж міжгосподарським об'єднанням та ін.

#### **4. Джерела аграрного права**

Особливостями джерела аграрного права як комплексної галузі права є те, що у нормативних актах, що стосуються аграрного права, містяться норми, якими регулюються як аграрні відносини, так і відносини інших галузей права – земельного, господарського, адміністративного, трудового та ін.

Акти основних галузей законодавства, якими регулюються аграрні відносини також входять до складу аграрного законодавства. До джерел аграрного права належать закони, підзаконні акти, постанови, положення, правила, інструкції, примірні статuti, статuti. До нормативно-правових актів за юридичною силою належать закони й підзаконні акти. Закон – це нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найважливіші суспільні відносини, виражає волю й інтереси більшості населення і має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Підзаконні нормативно-правові акти – це нормативні акти компетентних органів, що видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Окрему групу законів і нормативно-правових актів, в яких містяться норми приватного і публічного права, становлять акти, якими встановлюються спеціальні правила щодо стабілізації агропромислового виробництва, формування ринку сільськогосподарської продукції і продовольства, заходи щодо державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, вдосконалення організаційної структури державного управління й місцевого самоврядування в агропромисловому комплексі країни. Важливе місце серед джерел аграрного права посідають закони України, що стосуються розвитку селекції, насінництва, племінного тваринництва, ветеринарії, меліорації земель. До джерел аграрного права належать і закони, якими вирішуються питання розвитку сільськогосподарської кооперації і соціального розвитку села (Закони України «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві»). Особливе значення в аграрному праві має застосування актів санкціонованої і делегованої правотворчості повноважними органами законодавчої і виконавчої влади щодо окремих суб'єктів аграрного права. На відміну від багатьох галузей українського права, аграрне право не має єдиного кодифікованого законодавчого акту, однак, прийнято Верховною Радою значну кількість законів України, які регулюють

ті чи інші відносини в агропромисловому комплексі держави. Правотворча правосуб'єктність сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів агропромислового комплексу у сфері внутрішньогосподарських взаємовідносин покликана оптимально врегулювати ці відносини шляхом прийняття внутрішньогосподарських локальних нормативних актів. Також джерелами аграрного права є постанови Пленуму Верховного Суду України, Вищого господарського суду України у справах, стороною в яких виступають сільськогосподарські підприємства.

**Закони України, що стосуються агропромислового комплексу поділяються на:**

1) уніфіковані акти про організаційно-правову перебудову структури агропромислового комплексу, аграрну реформу та створення ефективних товаровиробників сільськогосподарської продукції. До цієї групи належать закони: «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про особисте селянське господарство», «Про споживчу кооперацію», «Про кредитні спілки»;

2) уніфіковані акти законодавства про правовий режим земель сільськогосподарського призначення й земельну реформу; уніфіковані акти законодавства про селекцію, насінництво, тваринництво і меліорацію земель: закони України: «Про насіння і садивний матеріал», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про племінну справу в тваринництві», «Про ветеринарну медицину».

Диференційовані акти аграрного законодавства – це нормативно-правові акти, що розробляються з урахуванням відмінностей у статусі суб'єктів аграрного підприємництва. До диференційованих належать закони: «Про зерно та ринок зерна в Україні»; «Про насіння й садивний матеріал»; «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» та інші.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**  
**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 2**  
*“ Субєктиа грарного права України ”*  
**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.



<b>НАВЧАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ, ТЗН:</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>НАОЧНІ ЗАСОБИ:</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс, електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ  
ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
адміністративне право, конституційне право,  
міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ  
ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове  
право.

### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття, особливості та види суб'єктів аграрних відносин**
- 2. Суб'єкти аграрних відносин, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю**
- 3. Суб'єкти аграрних відносин, що займаються діяльністю пов'язаною з сільськогосподарським виробництвом**

### **ЛІТЕРАТУРА:**

#### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов.Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.

3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.

16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . Офіційний вісник України. 2014. № 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

#### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах

- інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
  4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
  5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
  6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
  7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
  8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
  9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
  - 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
  - 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК.* 2010. № 3 С 118- 122.
  - 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка.* 2010. № 2. С. 97-104.
  - 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету.* Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.

- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.

- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України

4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України

## **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

### **1. Поняття, особливості та види суб'єктів аграрних відносин**

Характерною рисою аграрних правовідносин є їх неоднорідний суб'єктний склад. Так, суб'єктами аграрних відносин є фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та юридичні особи всіх форм власності, що господарюють на землі, і займаються виробництвом, переробкою, реалізацією сільськогосподарської продукції та обслуговуванням сільськогосподарських виробників, а також державні органи, до компетенції яких належить регулювання сільського господарства в Україні.

Категорії «суб'єкт аграрних правовідносин» і «суб'єкт аграрного права» співвідносяться як частка і ціле. Звідси суб'єктом правовідносин є особа, яка володіє всіма ознаками суб'єкта права, певними правами й обов'язками, що виникають як наслідок появи цих правовідносин. Суб'єктом аграрного права, є особа, визначена законодавством, яка наділена сукупністю прав і обов'язків, достатніх для забезпечення участі у аграрних відносинах.

Визначення суб'єктів аграрного права як виробників сільськогосподарської продукції, що володіють відособленим майном, наділені спеціальною правоздатністю і дієздатністю (правосуб'єктністю), господарська діяльність яких здійснюється при використанні землі як основного засобу виробництва для забезпечення населення міста і села необхідними продуктами харчування, сировиною і продовольством рослинного і тваринного походження, на нашу

думку є вузьким, оскільки в даній дефініції мова йде лише про один із видів суб'єктів аграрного права, а саме суб'єктів аграрного господарювання. ***Суб'єкти аграрних відносин – це учасники суспільних відносин в сфері сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею діяльності, що є носіями прав і обов'язків закріплених в нормах аграрного права.***

В чинному аграрному законодавстві широко використовуються два поняття – «виробник сільськогосподарської продукції» (сільськогосподарський виробник) та «виробник товарної сільськогосподарської продукції» (сільськогосподарський товаровиробник).

**Так, відповідно до Закону України «Про сільськогосподарський перепис», виробники сільськогосподарської продукції – сільськогосподарські товаровиробники, фізичні особи (у тому числі домогосподарства, фізичні особи, що здійснюють діяльність, пов'язану з веденням особистого селянського господарства, самозайняті особи у сфері сільського господарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю.**

Термін «виробники сільськогосподарської продукції» вживається у Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію», в значенні, наведеному у Законі України «Про сільськогосподарський перепис».

**Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», визначає поняття сільськогосподарський товаровиробник – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа-підприємець, основною діяльністю якої є виробництво сільськогосподарської продукції та/або розведення, вирощування, вилов риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробка на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, а також здійснення операцій з її постачання, причому в такій діяльності питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.**



*У Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 років», сільськогосподарський товаровиробник – фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією.*

**У Податковому Кодексі України**, сільськогосподарський товаровиробник, визначається як юридична особа незалежно від організаційно-правової форми або фізична особа-підприємець, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

**В Законі України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», сільськогосподарський товаровиробник –** юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом водних біоресурсів у внутрішніх водоймах та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі з власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання.

Слушною є думка В. Єрмоленка, що сільськогосподарським виробником є фізична або юридична особа, яка здійснює виробництво і самостійну переробку власновиробленої продукції рослинництва і тваринництва. Це визначення пов'язується лише з виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції незалежно від її подальшої долі (використання у власному господарстві або реалізації).

Товарність сільськогосподарського виробництва прямо пов'язується з виробництвом продукції як товару, тобто кінцевою метою такої діяльності є відчуження сільськогосподарської продукції власного виробництва. У цьому

й полягає основна відмінність між сільськогосподарськими виробником і товаровиробником. При цьому, кожен сільськогосподарський товаровиробник є одночасно й виробником продукції сільського господарства. І навпаки сільськогосподарський виробник не завжди є товаровиробником. Сільськогосподарська діяльність, перед усім, охоплює відносини з виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції. ***Відповідно суб'єктами аграрних правовідносин, насамперед, виступають особи, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю – суб'єкти аграрного господарювання.***

Суб'єктів аграрного господарювання можна класифікувати за різними критеріями, зокрема за порядком створення, спеціальною правоздатністю та функціями, способом утворення (заснування) та формування статутного фонду, формою власності, кількістю працюючих та обсягом валового доходу від реалізації продукції, організаційно-правовою формою тощо. Так, залежно від порядку створення суб'єкти аграрного господарювання поділяються на тих, що займаються діяльністю без створення юридичної особи і суб'єкти зі статусом юридичної особи (напр., сільськогосподарські кооперативи).

*При цьому, фермерське господарство, може бути зареєстроване як юридична особа, так і без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи – підприємця.*

**Критерії за якими суб'єктів господарювання, в тому числі і аграрного господарювання можна поділити на види закріплені в ст. 63 Господарського кодексу України.**

***В сільському господарстві можуть діяти сільськогосподарські підприємства таких видів***

- ✓ як приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- ✓ комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; державне підприємство, що діє на основі державної власності;

- ✓ підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності) тощо.

Найбільш повно відображає специфіку суб'єктів аграрного господарювання класифікація в основі якої такий критерій як організаційно-правова форма, оскільки враховує особливості нормативно-правового регулювання, способу утворення, форми власності на землю та майно тощо. Відповідно за організаційно-правовою формою виділяють таких суб'єктів аграрного господарювання: фермерські господарства, особисті селянські господарства, сільськогосподарські кооперативи, колективні сільськогосподарські підприємства, господарські товариства, акціонерні товариства тощо. Крім суб'єктів аграрного господарювання, які безпосередньо займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю, суб'єкти аграрних правовідносин здійснюють організаційно-управлінські функції в сільському господарстві, а також виконують роботи чи надають послуги, пов'язані з сільськогосподарською діяльністю. Організаційно-управлінські функції в сфері агропромислового комплексу України притаманні органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Ефективність діяльності даних органів залежить від повноти закріплення у законодавстві їх функцій і повноважень.

**В залежності від того чи повноваження є основними або ж додатковими, органи управління сільським господарством поділять на:**

- ✓ органи загальної компетенції (напр., Кабінет Міністрів України)
- ✓ органи спеціальної компетенції (напр., Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України).

**До суб'єктів аграрних правовідносин, які займаються діяльністю пов'язаною із сільськогосподарською, відносяться юридичні особи, фізичні особи-підприємці, що забезпечують сільськогосподарський виробничий процес.**

**При цьому, таких суб'єктів в залежності від предмету діяльності класифікують на:**

- ✓ суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є надання послуг сільськогосподарським виробникам та товаровиробникам, зокрема фінансово-кредитних, страхових, комерційних, посередницьких тощо;
- ✓ суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є виконання робіт, зокрема з агрохімічного, меліоративного, гідромеліоративного, технічного та іншого забезпечення діяльності сільськогосподарських виробників і товаровиробників.

**Таким чином, в залежності від мети та функцій суб'єктів аграрних правовідносин поділяють на:**

- суб'єктів аграрного господарювання, які безпосередньо займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю,
- суб'єктів аграрних правовідносин, які здійснюють організаційно-управлінські функції в сільському господарстві,
- суб'єктів аграрних правовідносин, які виконують роботи чи надають послуги, пов'язані з сільськогосподарською діяльністю.

## **2. Суб'єкти аграрних відносин, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю**

В умовах ринкової економіки суб'єкти аграрних відносин, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю можуть бути засновані на будь-якій формі власності і самостійно вибирати організаційно-правову форму. *До суб'єктів аграрних відносин, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю належить сільськогосподарське підприємство.*

Слід зауважити, що для сільськогосподарських підприємств будуть притаманні, як загальні ознаки підприємств, так і спеціальні, що виражаються у особливостях сфери діяльності – сільському господарстві.

**Так, загальними ознаками, що характерні для підприємства є**

- ✓ самостійність господарювання;
- ✓ створення компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами;

## **мета**

- ✓ задоволення суспільних та особистих потреб;
- ✓ систематичне здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки, не має у своєму складі інших юридичних осіб.

***Ст. 63 Господарського кодексу України закріплено різновиди та організаційні форми підприємств.***

Поняття «сільськогосподарське підприємство» в чинному законодавстві визначено в Законі України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» та Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України».

Сільськогосподарське підприємство, згідно Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» – юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50 відсотків загальної суми виручки.

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» сільськогосподарське підприємство, визначається, як юридична особа, що є сільськогосподарським товаровиробником.

При цьому, основною сферою діяльності сільськогосподарських підприємств є виробництво, переробка і реалізація сільськогосподарської продукції; крім основного виду діяльності – сільськогосподарської, одним з додаткових напрямів є соціальна діяльність; основним засобом виробництва є земля; діяльність працівників носить еколого-трудоий характер; наявність окрім трудових та соціальних процесів, ще і суто біологічних, пов'язаних з галузями рослинництва і тваринництва тощо.

**До спеціальних суб'єктів аграрних відносин, що займаються сільськогосподарською виробничою діяльністю і правовий статус, яких регламентується відповідними законами України, належать**

- ✓ фермерське господарство,
- ✓ особисте селянське господарство,
- ✓ колективне сільськогосподарське підприємство,
- ✓ сільськогосподарський кооператив.

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону.

**Особисте селянське господарство** – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

**Колективне сільськогосподарське підприємство** є добровільним об'єднанням громадян у самостійне підприємство для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів і діє на засадах підприємництва та самоврядування.

**Сільськогосподарський кооператив** – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб.

Сільськогосподарське кооперативне об'єднання – юридична особа, утворена сільськогосподарськими кооперативами, що добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб.

### **3. Суб'єкти аграрних відносин, що займаються діяльністю пов'язаною з сільськогосподарським виробництвом**

Сільськогосподарська діяльність є основною для всіх суб'єктів аграрного господарювання. При цьому, для забезпечення належного та безперебійного процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, суб'єкти аграрного господарювання, особливо ті для яких це форма підприємницької діяльності, вступають у зовнішні аграрні правовідносини. Тому активними учасниками аграрних відносин, а відповідно і суб'єктами виступають фізичні та юридичні особи, які забезпечують сільськогосподарський виробничий процес.

**При цьому, таких суб'єктів в залежності від предмету діяльності класифікують на:**

- ✓ суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є надання послуг сільськогосподарським виробникам та товаровиробникам, зокрема фінансово-кредитних, страхових, комерційних, посередницьких тощо;
- ✓ суб'єктів аграрних правовідносин, предметом діяльності яких є виконання робіт, зокрема з агрохімічного, меліоративного, гідромеліоративного, технічного та іншого забезпечення діяльності сільськогосподарських виробників і товаровиробників.

Сьогодні сферу аграрного виробництва не можливо уявити без відносин, що виникають у зв'язку із наданням фінансово-кредитних та страхових послуг сільськогосподарським товаровиробникам та виробникам. Для сільськогосподарських виробників та товаровиробників характерні правомочності фінансового характеру, зокрема право розпоряджатися

власними коштами, випускати та купувати цінні папери, об'єднувати частину своїх коштів з коштами інших підприємств, організацій і господарств, самостійно вибирати установи банку та страхові організації, право одержувати у фінансово-кредитних установах довгострокові та короткострокові кредити на підставі укладеного договору, відкривати на свій вибір у будь-якій установі банку рахунки.

Реалізуючи ці права, суб'єкти аграрного господарювання вступають у відносини з фінансовими установами щодо зберігання коштів на рахунках в банках, управління цими коштами, одержання і своєчасного повернення кредитів, врегулювання відносин з інвесторами і використання одержаних сум на капіталовкладення та інші потреби.

*До основних учасників аграрно-фінансових відносин, що здійснюють на договірних умовах кредитно-розрахункове, касове та інше обслуговування суб'єктів аграрного господарювання шляхом виконання операцій і наданням послуг належать банки та кредитні спілки.*

**Кредитна спілка** – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про кредитні спілки», отримувати кредити від імені членів кредитної спілки можуть фермерські господарства та приватні підприємства, які знаходяться у їх власності. Фінансовими установами, що є учасниками аграрних відносин, а саме відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції є *страхові компанії*.

**Загальні вимоги до страховиків, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України встановлені Законом України «Про страхування».**

Однак, право страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою мають страховики, що відповідають не лише загальним вимогам,



а й отримали ліцензію на здійснення відповідного виду страхування та є членами Аграрного страхового пулу. Саме участь страховиків у Аграрному страховому пулі є умовою для здійснення страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

**Аграрний страховий пул є єдиним об'єднанням страховиків, зі статусом юридичної особи.**

Однак фінансові установи (банки, кредитні спілки, страхові компанії) є загальними суб'єктами, що надають свої послуги як в сфері сільськогосподарської, так і інших видів діяльності.

*Особливими суб'єктами, що забезпечують саме сільськогосподарську виробничу діяльність є сільськогосподарська дорадча служба, оптові ринки сільськогосподарської продукції, аграрна біржа тощо.*

**Сільськогосподарська дорадча служба** – юридична особа незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи, які внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників.

**Сільськогосподарська дорадча діяльність** – сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських 88 підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства.

**Основними завданнями сільськогосподарської дорадчої діяльності є:**

- ✓ підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки;

- ✓ надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;
- ✓ сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо.

Відносини в сфері сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, регулює Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». Сфера діяльності оптових ринків визначена Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції».

**Оптовий ринок сільськогосподарської продукції** – юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією, і якій в установленому законом порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції.

**Основними напрямками діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції зокрема є:**

- ✓ створення операторам оптових ринків сільськогосподарської продукції належних умов для купівлі-продажу сільськогосподарської продукції;
- ✓ надання можливості для виходу на ринок сільськогосподарської продукції всім постачальникам і споживачам такої продукції;
- ✓ забезпечення концентрації сільськогосподарської продукції у визначеному місці;
- ✓ сприяння вітчизняним виробникам сільськогосподарської продукції в одержанні прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції;
- ✓ сприяння операторам оптових ринків сільськогосподарської продукції у підготовці сільськогосподарської продукції до купівлі та продажу тощо.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 3**  
*“ Державно-правове регулювання сільського господарства ”*  
**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі

сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.

**НАВЧАЛЬНЕ** ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.

**ОБЛАДНАННЯ,**

**ТЗН:**

**НАОЧНІ** лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,

**ЗАСОБИ:** електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
**ДИСЦИПЛІНИ:** адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ**

**ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття, функції, форми та методи державного регулювання сільського господарства України**
- 2. Система центральних органів виконавчої влади, що здійснюють управління агропромисловим комплексом України**
- 3. Правові форми державної підтримки суб'єктів аграрного господарювання**
- 4. Правове становище Аграрного фонду**

### **ЛІТЕРАТУРА:**

**Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов.Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.

14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр.

Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhozova. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК.* 2010. № 3 С 118- 122.

- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.



- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.

40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

#### **1. Поняття, функції, форми та методи державного регулювання сільського господарства України**

Державно-правове регулювання сільського господарства становить собою сукупність заходів щодо визначення системи органів державного управління в аграрній сфері, прийняття й виконання аграрно-правових актів, закріплення певних повноважень цих органів.

В аграрній сфері вживаються такі поняття як «управління» і «регулювання». Різниця між цими поняттями полягає в широті впливу на певні види суспільних відносин. Регулювання безпосередньо не пов'язане з підпорядкуванням, але припускає управлінський вплив. Вживання в законодавстві термінів «управління», «регулювання» засвідчує ширину і глибину втручання державних органів у ту чи іншу сферу.

*Державне управління агропромисловим комплексом це вплив на розвиток виробництва, а регулювання – це такий цілеспрямований вплив суб'єктів на об'єкт, коли визначаються напрям, межі функціонування об'єкта, глобальні стратегічні цілі, головні завдання, засоби їх розв'язання.*

Державне регулювання відрізняється від державного управління специфікою методів і форм впливу, а також суб'єктами.

**Ознаками державного регулювання відносин в аграрній сфері є:**

- ✓ його державно-правовий характер;
- ✓ в ньому виявляється внутрішня функція держави;
- ✓ його зміст – підтримка у певному режимі грошово-фінансової системи; регулювання витрат держави і життєвого рівня населення;
- ✓ регулювання соціальної інфраструктури;
- ✓ регулювання зовнішньоекономічних зв'язків;
- ✓ регулювання на макрорівні структури виробництва;
- ✓ розробка організаційно-економічних заходів щодо охорони навколишнього середовища та ін.

Державне регулювання сприяє досягненню сільським господарством максимальної ефективності.

**Суб'єктами державного управління агропромисловим комплексом є органи державного управління, які здійснюють державно-правове регулювання сільським господарством, забезпечують додержання аграрного законодавства, управління підлеглими структурами, а також органи сільськогосподарських інспекцій і контролю за діяльністю сільськогосподарських товаровиробників.**

**Об'єктами державно-правового регулювання є матеріальні засоби й форми ведення сільськогосподарського виробництва, зокрема, землі сільськогосподарського призначення; усі ланки сільськогосподарського виробництва (рослинництво, тваринництво, садівництво, городництво); відносини ветеринарного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників і громадян-власників худоби й птиці.**

**Завдання державного регулювання сільського господарства передбачають:**

- ✓ правове регулювання агропромислового комплексу;

- ✓ формування системи економічних інститутів державного управління; розробку й узгодження стратегії економічної, соціальної і науково-технічної політики;
- ✓ зміцнення умов функціонування ринкових відносин;
- ✓ регулювання пропозицій та попиту на товари;
- ✓ перерозподіл доходів населення і суб'єктів господарювання;
- ✓ стимулювання виробництва нової продукції; бюджетне фінансування регіональної політики;
- ✓ збереження навколишнього природного середовища.

Метою організаційної діяльності державних органів у сільському господарстві є забезпечення чіткої, максимально ефективної діяльності цієї галузі й міцно пов'язаних із нею інших галузей АПК. *Функції державного регулювання агропромисловим комплексом держави здійснюють державні органи влади, що визначають стратегічні цілі і завдання агропромислового виробництва, забезпечують матеріально-фінансову підтримку аграрного сектора, здійснюють контроль і нагляд за дотриманням аграрного законодавства.*

#### **Функції держави з регулювання розвитку АПК:**

- визначення пріоритетних напрямів розвитку АПК та напрямів спрямування інвестицій на його розвиток;
- регулювання земельних відносин;
- здійснення заходів щодо стабілізації продовольчого постачання;
- здійснення підтримки пріоритетних галузей і сфер АПК через пряме бюджетне фінансування, кредитування, механізм дотацій, цільове субсидіювання;
- сприяння розвитку нових форм господарювання;
- встановлення механізму формування державних замовлень та контрактів на поставку сільськогосподарської продукції та сировини для державних потреб;
- регулювання цін на деякі види продовольства;
- визначення рівня орієнтовних закупівельних цін і механізми їх індексації відповідно до інфляційних процесів;

- забезпечення митного регулювання щодо продукції АПК;
- державний моніторинг земель;
- державна реєстрація прав на земельні ділянки тощо.

**Управлінська діяльність може виражатись у правових формах:**  
*законотворча; правозастосовуюча; виконавча (управлінська); правоохоронна.*

Усі форми діяльності органів державного регулювання в галузі сільського господарства взаємозалежні.

**Правотворчу діяльність** – здійснюють уповноважені органи держави, законодавчої і виконавчої влади щодо видання відповідних правових актів з питань сільського господарства.

**Правові акти органів держави спрямовані на**

- ✓ удосконалення організації і діяльності галузевого апарата,
- ✓ поліпшення планування, морального і матеріального стимулювання роботи працівників сільського господарства;
- ✓ впровадження в сільськогосподарське виробництво досягнень науки, економічних стимулів господарювання;
- ✓ якнайефективніше використання матеріально-технічних і фінансових засобів;
- ✓ зміцнення законності.

Правотворчість суб'єктів державного регулювання полягає в розробці, обговоренні і прийнятті законодавчих та інших нормативних актів.

Суб'єктами правотворчості також є органи виконавчої влади. Правотворча діяльність держави та її органів визначається важливістю ролі права в регулюванні суспільних відносин в аграрному секторі економіки України.

Правозастосовна діяльність дістає своє юридичне відображення у виданні правових актів індивідуального характеру, які містять державно-владні розпорядження стосовно суб'єктивних прав і юридичних обов'язків різних органів, посадових осіб, суб'єктів сільськогосподарського виробництва.

Правоохоронна діяльність полягає у здійсненні органами держави контрольно-наглядових повноважень, проведенні перевірок фактичного

виконання виконавчо-розпорядчих функцій; прийнятті рішень щодо відновлення порушених прав підприємств і організацій; вживанні заходів з попередження неправомірних дій у майбутньому. При цьому органи держави застосовують кримінально-правові й адміністративно-правові засоби захисту.

**Методи державного регулювання сільського господарства** – це способи, прийоми, що застосовуються в процесі регулятивної діяльності органами законодавчої і виконавчої влади для розв'язання завдань у сфері сільськогосподарського виробництва з метою досягнення певних результатів та можна їх умовно поділити на загальні та спеціальні.

**До загальних методів належать економічні й адміністративні.** Вони реалізуються на всіх рівнях державного регулювання, спрямовані безпосередньо на виробництво сільськогосподарської продукції, можуть застосовуватися до кожного об'єкта управління.

Спеціальні методи є складовою загальних методів, що їх конкретизують загальні методи, і разом з іншими методами сприяють здійсненню загального регулювання сільського господарства.

**Найважливішим серед методів державного регулювання сільського господарства є:** *переконання, дозволу, метод прямих вказівок, адміністративний, економічний, метод рекомендацій.*

**Метод переконання** становить комплекс виховних, роз'яснювальних і заохочувальних дій, які здійснюються з метою забезпечення високої організованості й дисципліни, сумлінного виконання та дотримання соціальних і технічних норм.

**Метод дозволу,** в основі якого посилення самостійності в діяльності господарств, значне підвищення кваліфікованості кадрів, зростання активності сільськогосподарських виробників в управлінні виробництвом.

**Метод прямих вказівок** полягає у підготовці актів, в яких визначається конкретне поведіння, що не допускає будь-яких відхилень, і якими керується суб'єкт у своїй господарсько-виробничій діяльності.

**Метод рекомендацій** полягає в тому, що державні органи пропонують той чи інший варіант рішення, а господарства самі визначають його прийнятність. **Адміністративні методи державного регулювання – способи і прийоми впливу на керуючу й керовану системи, їх окремі елементи із використанням відносин субпідрядності.**

Особливість цих методів полягає в тому, що за їх допомогою здійснюється прямий вплив на керований об'єкт; визначаються найближчі завдання останнього, порядок і терміни їх виконання, ресурси й умови роботи керованого об'єкта. *Якщо економічні методи спонукають діяти у певному напрямі, то адміністративні змушують до цього.* Накази, завдання, постанови, розпорядження, вказівки характеризуються обов'язковістю виконання. Водночас адміністративні методи мають не тільки самостійне значення, а є опосередкованою ланкою для здійснення інших методів, наприклад економічних.

**Економічні методи** це така сукупність засобів впливу, яка ґрунтується на застосуванні системи економічних стимулів (оплата праці, преміювання, ціна, собівартість, госпрозрахунок, прибуток, рентабельність, кредит тощо), які сприяють матеріальній зацікавленості й передбачають матеріальну відповідальність управлінських працівників і колективів.

**Методом державного регулювання сільського господарства також є й ціноутворення.** Відповідно до Закону України від 17 жовтня 1990 р. «Про пріоритетність соціального розвитку села й АПК у народному господарстві» (в редакції Закону від 15 травня 1992 р.) провадиться державне інвестування розвитку соціальної сфери села й АПК. Будівництво в сільській місцевості об'єктів освіти, охорони здоров'я, водопроводів, ліній газопостачання, електропостачання тощо здійснюється за рахунок державного й місцевого бюджетів.

*Економічним методом є пільгове кредитування.* Для підтримки фермерських господарств і створення стабільних умов одержання кредиту

банку, використовуються кошти Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

## **2. Система центральних органів виконавчої влади, що здійснюють управління агропромисловим комплексом України**

Систему органів управління у сфері сільського господарства поділяють на два види: органи загальної компетенції та органи спеціальної компетенції. Особливістю управління у сфері сільського господарства загальної компетенції є те, що вони здійснюють зазначену діяльність і разом з тим вирішують інші завдання, віднесені до їхньої компетенції, - розвиток економіки, соціальної сфери, національної безпеки та оборони тощо. На відміну від них, для органів спеціальної компетенції управління у сфері сільського господарства є головним або одним з головних напрямів їхньої діяльності України.

Систему спеціалізованих органів державного управління агропромисловим комплексом очолює Центральний орган державного регулювання та управління агропромисловим комплексом – Міністерство аграрної політики та продовольства України.

*Але у вересні 2019 року Кабінет міністрів України ухвалив рішення про реорганізацію Міністерства аграрної політики та продовольства шляхом приєднання до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Хоча відновлення профільного міністерства сприятиме підвищенню якості механізмів запровадження обігу сільськогосподарських земель та очікуваній результативності земельної реформи в цілому.*

Відновлене міністерство аграрної політики зможе більше уваги звертати на цілком очевидні виклики запровадження обігу сільськогосподарських земель, оскільки саме йому доведеться розв'язувати проблем надмірної концентрації земель, зменшення зайнятості на селі, розвитку сільських територій тощо, які можуть загостритися у разі запровадження моделі вільного обігу землі.



Сільське господарство слід розглядати як комплексну сферу виробництва сільськогосподарської продукції, використання природних ресурсів, проживання та зайнятості людей. Саме тому практично в усіх країнах функціонує спеціалізоване міністерство, яке відповідальне за сільськогосподарський напрямок.

**Міністерство аграрної політики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує:**

- ✓ формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну промислову політику, державну військово-промислову політику, державну інвестиційну політику, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, управління об'єктами державної власності, розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, інтелектуальної власності, інноваційної діяльності в реальному секторі економіки, туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів), державних та публічних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів;
- ✓ формування та реалізацію державної політики у сфері державної статистики, державного матеріального резерву, експортного контролю;
- ✓ формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- ✓ реалізацію державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності;
- ✓ формування та реалізує державну аграрну політику, державну політику у сфері сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, тваринництва, насінництва та розсадництва;

формування та реалізацію державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства, лісового та мисливського господарства, ветеринарної медицини, безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, у сфері карантину та захисту рослин, у сфері топографо-геодезичної і картографічної діяльності, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру, державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів; формування державної політики у сфері нагляду (контролю) у системі інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу;

- ✓ формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу; формування та реалізацію державної політики у сфері промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами, здійснення державного гірничого нагляду, здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства про працю та зайнятість населення.

**3. Правові форми державної підтримки суб'єктів аграрного господарювання** Центральним документом є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року. Цей Закон визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Однак, він не визначає зміст поняття «державна підтримка сільського господарства».

*Проте його аналіз дає підстави для виділення двох форм такої підтримки – прямої та непрямой.*

**Пряма державна підтримка сільського господарства надається як пряма допомога держави сільськогосподарським товаровиробникам у здійсненні ними виробничої діяльності, до якої належить бюджетні трансферти та субсидії сільському господарству, пільгові ціни на енергоресурси, державні капіталовкладення тощо.**

**До непрямой форми державної підтримки сільського господарства слід віднести підтримку за допомогою регулювання ринкових цін на товари та послуги.** Отже, звідси випливає висновок про те, що державна підтримка сільському господарству полягає у наданні державою сільськогосподарським товаровиробникам як ключовій категорії суб'єктів аграрного виробництва матеріальної допомоги у прямій чи непрямій формі. *При цьому держава не втручається у процес аграрного виробництва у момент надання державної допомоги сільському господарству, після чого її отримувач – сільськогосподарський товаровиробник – продовжує вести самостійну підприємницьку діяльність з вирощування та реалізації сільськогосподарської продукції.*

Крім Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» серед основних нормативно-правових актів, що передбачають державну підтримку аграрної галузі та сільськогосподарських товаровиробників в Україні, є Закони України:

«Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.»,  
Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. та ін. **Згідно з вищевказаними нормативними актами, державна підтримка аграрного сектору України здійснюється за наступними напрямками:**  
Цінове регулювання. Після прийняття у 2004 р. Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» було запроваджено цінове регулювання ринку найважливіших видів сільгосппродукції через уведення мінімальних закупівельних цін (на зернові, насіння соняшнику, тваринницьку продукцію).

Для здійснення ефективної цінової політики у 2005 р. було створено Аграрний фонд;

- Субсидії та дотації на виробництво та придбання ресурсів. Для підтримки тваринницької галузі у 2003 р. введено доплати сільськогосподарським товаровиробникам за збереження поголів'я корів м'ясного та молочного напрямку, овець та кіз тощо, у 2004 р.

– бюджетні субсидії сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними тварини переробним підприємствам. У 2006 р. запроваджено виробничі дотації у рослинництві

– бюджетні виплати на гектар зернових, ріпаку, льону. Субсидії на придбання ресурсів передбачають компенсацію вартості добрив (діяла лише у 2004 р.) і компенсацію 30 % вартості придбаної вітчизняної техніки (діє з 2002 р.);

- Фінансово-кредитна підтримка. З 1 липня 2012 р. набув чинності Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який передбачає надання сільськогосподарському товаровиробнику коштів з державного бюджету у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування. Цей Закон сприятиме розвитку страхового ринку в сільськогосподарському виробництві та дозволить товаровиробникам знизити витрати на страхування сільськогосподарської продукції.

Також з 2000 р. надається часткова компенсація процентних ставок на отримання кредитів комерційних банків і здійснення лізингових платежів. Розмір кредитної ставки, що компенсується, максимальний розмір кредитної ставки за залученими кредитами, а також порядок компенсації лізингових платежів визначаються **Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 р.;**

- Податкове стимулювання у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ).

ФСП – податок, який сплачують сільськогосподарські товаровиробники, в яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 % загального обсягу виробництва. *Об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебувають у власності сільськогосподарського товаровиробника або надані йому для користування, у т. ч. на умовах оренди, а базою оподаткування – нормативна грошова оцінка 1 га відповідних сільгоспугідь або земель водного фонду станом на 1 липня 1995 р.*

#### **Платники ФСП не сплачують:**

- ✓ податок на прибуток підприємств;
- ✓ земельний податок (крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для ведення сільськогосподарського товаровиробництва);
- ✓ збір за спеціальне використання води; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (у частині провадження торговельної діяльності).

Спеціальний механізм сплати ПДВ передбачає компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам коштів за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі.

**Так, підрозділом 2 Перехідних положень Податкового кодексу України встановлено,** що сума ПДВ переробним підприємством сплачується до спеціального фонду Державного бюджету України і спеціального рахунку, відкритого ним в органі державної казначейської служби, у наступних співвідношеннях: у 2012 р. – відповідно 30 % і 70 %; у 2013 р. – 40 % і 60 %; у 2014 р. – 50 % і 50 %. Суму ПДВ, перераховану на спеціальний рахунок,

переробне підприємство використовує виключно для виплати компенсації сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними молоко і м'ясо в живій вазі; - Спеціалізована підтримка за окремими напрямами та програмами (розвиток фермерства, кредитної кооперації, рослинництва, тваринництва, підвищення родючості ґрунтів, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях тощо). З червня 2012 р. у рамках бюджетної програми «Державна підтримка галузі тваринництва» запроваджено дотації селянам за збереження молодняку великої рогатої худоби: за теля віком від 3 до 5 місяців сільськогосподарські товаровиробники отримують 250 грн., від півроку до 8 місяців – 500 грн., від 9 до 11 місяців – 750 грн. за голову. Загалом на дотації селянам за збереження молодняку великої рогатої худоби передбачено спрямування близько 56 1 млрд. грн. Також Міністерством аграрної політики та продовольства спільно з Національною академією аграрних наук України розроблено Національний проект «Відроджене скотарство», який передбачає шляхи і механізми нарощування поголів'я великої рогатої худоби, її продуктивності, обсягів продукції скотарства з відповідним організаційно-економічним, технологічним, технічним та нормативно-правовим забезпеченням. Одним з ключових чинників, що визначають потреби сільського господарства в державній підтримці в сучасних умовах, є вступ України до СОТ.

Серед найбільш важливих домовленостей у рамках СОТ є Угода про сільське господарство, яка слугує головним документом, що регулює світову агропродовольчу торгівлю.

**Угода по сільське господарство базується на трьох основних ідеях:**

- 1) розширенні доступу на внутрішні ринки країн-учасниць;
- 2) зниженні внутрішньої підтримки сільського господарства в країнах-учасницях;
- 3) підвищенні експортної конкуренції, зниженні експортних субсидій країнами-учасницями. Угодою про сільське господарство встановлюються критерії для класифікації напрямів політики державної підтримки в цілому і

політики надання субсидій зокрема, які мають спотворюючий вплив на торгівлю (заходи «жовтої скриньки») і які подібного впливу не мають (заходи «зеленої скриньки»).

*Крім того, в цій угоді з'являється абсолютно нова, не передбачена в угоді по субсидіях і компенсаційних заходах «синя або блакитна скринька».*

Щоб було зрозуміліше, у правилах ГАТТ/СОТ сукупність усіх програм – пільгового кредитування аграріїв, дотування виробництва продуктів тваринництва і рослинництва, різні компенсації тощо, тобто прямі дотації називається «жовтою скринькою». Блакитна скринька – це «жовта скринька з умовами», тобто вона містить заходи, подібні до заходів жовтої скриньки, але вони сприяють скороченню виробництва. Розмір блакитної скриньки не регулюється СОТ. Згідно із Законом «Про державну підтримку сільського господарства» вперше введено в систему державного регулювання інститут товарних та фінансових інтервенцій, що проводяться з метою стабілізації цін на ринку сільськогосподарської продукції. Така система державного регулювання аграрних ринків широко застосовується в Європейському союзі, США і інших країнах. При цьому згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства» товарна інтервенція – продаж сільськогосподарської продукції при зростанні цін на організованому аграрному ринку понад максимальний рівень, що здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі шляхом продажу товарних деривативів.

Товарні інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксінгу) у розмірі, що не перевищує значення максимальної інтервенційної ціни.

**Фінансова інтервенція** – придбання сільськогосподарської продукції при падінні спотових цін на організованому аграрному ринку нижче мінімального рівня, яка здійснюється з метою досягнення рівня рівноваги, у тому числі

шляхом придбання товарних деривативів. Фінансові інтервенції здійснюються Аграрним фондом шляхом придбання окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксіну) у розмірі, який не є меншим значення мінімальної інтервенційної ціни.

*Як крайній захід у Законі України передбачено можливість запровадження тимчасового адміністративного регулювання цін, тобто комплексу адміністративних заходів, спрямованих на упередження чи зупинку спекулятивного або узгодженого встановлення цін продавцями та/або покупцями об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку, яке не може бути виправлено за стандартними процедурами державних інтервенцій.*

Рішення про запровадження режиму адміністративного регулювання для окремого об'єкта державного цінового регулювання приймається Кабінетом Міністрів України за поданням Аграрного фонду. Строк дії режиму адміністративного регулювання не може перевищувати шість послідовних календарних місяців, включаючи місяць, у якому було прийнято рішення про його запровадження. Режим адміністративного регулювання поширюється на правовідносини, які виникають як на організованому, так і на неорганізованому ринках України з окремим об'єктом державного цінового регулювання.

**Серед видів адміністративного регулювання, які може застосовувати Кабінет Міністрів України у Законі «Про державну підтримку сільського господарства» названо:**

- а) обмеження рівня торгової націнки (знижки) на гуртовому або роздрібному ринку визначеного об'єкта цінового регулювання;
- б) встановлення граничних рівнів рентабельності до витрат: переробників товару, якщо внаслідок такої переробки виробляється об'єкт державного цінового регулювання; осіб, які надають послуги із зберігання (схову) об'єктів державного цінового регулювання;



в) встановлення граничних цін продажу об'єкта державного цінового регулювання на рівні максимальної інтервенційної ціни або його придбання на рівні мінімальної інтервенційної ціни (тільки на період від дати надіслання подання до органів Антимонопольного комітету України до дати прийняття ними висновку щодо наявності узгоджених дій суб'єктами ринку та/або рішення на захист економічної конкуренції).

*Якщо заходи з тимчасового адміністративного регулювання цін не призводять до досягнення закупівельних цін рівня мінімальної ціни та/або зниження закупівельних цін до рівня максимальної інтервенційної ціни, то Кабінет Міністрів України зобов'язаний невідкладно подати Верховній Раді України проект закону щодо надання тимчасової бюджетної дотації виробнику окремого об'єкта державного цінового регулювання виходячи з метричної одиниці посівної площі.*

Зазначений законопроект подається разом із законопроектом про відповідну зміну напрямів розподілу видатків державного бюджету. За рішенням Кабінету Міністрів України може запроваджуватися режим заставних закупівель. Згідно із режимом державних заставних закупівель Аграрний фонд (кредитор) надає бюджетну позику виробнику зерна, яке є об'єктом державного цінового регулювання (позичальник), під заставу такого об'єкта, що оформлюється переданням кредитору подвійного складського свідоцтва. Розмір суми бюджетної позики не може перевищувати 80 відсотків розміру мінімальної інтервенційної ціни. Бюджетна позика надається на строк, встановлений сторонами, який не може перевищувати строк одного маркетингового періоду.

**При цьому Маркетинговий період** – це період, який розпочинається з місяця, у якому починає поставлятися (продаватися) окремий вид продукції рослинництва відповідного врожаю, та закінчується останнім числом місяця, що передує місяцю, в якому починає поставлятися (продаватися) такий самий вид продукції рослинництва наступного врожаю. Для інших видів сільськогосподарської продукції маркетинговий період дорівнює одному

бюджетному (фінансовому) року. З метою фінансового та бюджетного планування маркетинговий період має бути кратним повному календарному місяцю.

***Пролонгації та дисконтування (списання) основної суми та процентів не дозволяються.***

Згідно із ст. 15 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» при плануванні витрат державного бюджету на черговий рік Кабінет Міністрів України передбачає статтю видатків на надання дотацій виробникам продукції тваринництва. Бюджетна дотація надається з метою підтримки рівня платоспроможного попиту українських споживачів продукції тваринництва та запобігання виникненню збитковості українських виробників такої продукції, але лише щодо окремих об'єктів, передбачених у цій статті.

**Суб'єктом (отримувачем) бюджетної дотації або спеціальної бюджетної дотації є безпосередній виробник об'єкта такої дотації.** Бюджетна дотація або спеціальна бюджетна дотація виплачується Аграрним фондом у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Розмір бюджетної дотації та порядок її надання встановлюються Кабінетом Міністрів України. Розподіл бюджетних коштів, спрямованих на дотацію для сільськогосподарських підприємств, здійснюється на рівні областей, міста Києва. Цими видами державної підтримки вона не вичерпується, а ст. 17-2 цього ж Закону прямо зазначає на можливість і інших видів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

***Водночас, ст. 14 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України чітко зазначає, що недопустимими є будь-які обмеження і дискримінація сільськогосподарських товаровиробників і споживачів їх продукції.***

Зокрема, забороняється введення будь-яких адміністративних, кількісних або якісних обмежень при переміщенні аграрної продукції та продуктів її переробки по всій території України метою запобігання створенню штучного

дефіциту аграрної продукції в агроспоживаючих регіонах та спекулятивного збільшення цін на продукти першої необхідності на їх території.

Тарифи (плата) за транспортування об'єктів державного цінового регулювання на експорт залізничним, авіаційним, водним (річковим чи морським) та автомобільним видами транспорту, а також за їх зберігання, навантаження, перевантаження, перевалку та інші послуги транспортних (включаючи оренду або іншу плату за використання рухомого складу), припортових, портових чи складських організацій (включаючи елеватори, зернові склади та зернохословища) встановлюються на рівні тарифів, що застосовуються при наданні таких послуг щодо продукції українського виробництва, яка споживається на території України або переміщується транзитом (виходячи з їх найменшої величини). Встановлення будь-яких надбавок, націнок або інших видів платежів, додаткових до такого найменшого тарифу (плати), не припускається. Перевізники об'єктів державного цінового регулювання не мають права обумовлювати надання своїх послуг (робіт) вимогами щодо страхування будь-яких видів ризиків, пов'язаних із таким перевезенням. У разі порушення цього правила відповідна страхова угода вважається недійсною, а перевізник і страховик та/або їх посадові (службові) особи несуть відповідальність, встановлену законодавством, у тому числі за перешкоджання здійсненню законної підприємницької діяльності тощо.

## **5. Правове становище Аграрного фонду**

Положення про Аграрний фонд затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 2005 63 р. № 543.

*На сьогоднішній день Аграрний фонд діє на підставі Положення в редакції Постанови Кабінету Міністрів України № 627 від 14 вересня 2016 року.* Аграрний фонд є державною спеціалізованою бюджетною установою, уповноваженою реалізувати цінову політику в агропромисловому секторі економіки.

Ознаки Аграрного фонду:

- 1) це державна бюджетна спеціалізована установа;
- 2) підпорядкованість, підзвітність та підконтрольність центральному органу виконавчої влади з питань аграрної політики;
- 3) компетенція реалізувати цінову політику в агропромисловому секторі економіки;
- 4) статус юридичної особи.

У відповідності до Положення про нього, Фонд є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства, печатку, а також штампи і бланки із своїм найменуванням (п. 3), несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах належного йому майна відповідно до законодавства (п. 5), здійснює господарську діяльність у сфері закупівлі продовольчої продукції, реалізуючи при цьому господарську компетенцію, визначену п. 7 Положення. Таким чином, Аграрний фонд ніби відповідає усім ознакам суб'єктами господарювання, які визначені ст. 55 ГК України. Суттєвим аспектом характеристики правового становища Аграрного фонду саме як суб'єкта господарювання (самостійної одиниці), а не лише «провідника» державної політики є наявність в нього власного, суб'єктивного інтересу, який хоча і має публічну природу, але не ототожнюється з іншими публічними інтересами, зокрема, державними.

*Фонд несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах належного йому майна відповідно до законодавства.*

**Основними завданнями Фонду є:**

- ✓ проведення цінової політики в агропромисловому секторі економіки у межах, визначеним законом;
- ✓ виконання від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання;
- ✓ виконання бюджетних програм, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

- ✓ формування державного інтервенційного фонду об'єктів державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку.

**Фонд відповідно до покладених на нього завдань:**

- ✓ виступає в установленому законодавством порядку замовником під час закупівлі товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету;
- ✓ продає або купує на Аграрній біржі (до її створення - на акредитованих товарних біржах) об'єкти державного цінового регулювання з або до державного інтервенційного фонду і має право на придбання та продаж об'єктів державного цінового регулювання для потреб державного інтервенційного фонду, а також на продаж об'єктів державного цінового регулювання, які були конфісковані або підлягають продажу відповідно до закону;
- ✓ здійснює на організованому аграрному ринку товарні інтервенції шляхом продажу (поставки) окремих об'єктів державного цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у розмірі не більше максимальної інтервенційної ціни; здійснює на організованому аграрному ринку фінансові інтервенції шляхом купівлі окремих об'єктів державного цінового регулювання на умовах споту або форварду з метою встановлення ціни рівноваги (фіксингу) у розмірі не менше мінімальної інтервенційної ціни;
- ✓ здійснює закупівлю послуг, пов'язаних з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та страхування об'єктів державного цінового регулювання, в установленому Кабінетом Міністрів України порядку;
- ✓ за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює закупівлю або продаж визначених об'єктами державного цінового регулювання товарів, не пов'язаних з державним ціновим регулюванням. При цьому ціни закупівлі або продажу не повинні бути вищими/нижчими більш як на 20 відсотків максимальної/мінімальної інтервенційної ціни, встановленої на поточний маркетинговий період для об'єкта державного цінового регулювання;

- ✓ за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює закупівлю та продаж матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників;
- ✓ здійснює з використанням сприятливої ринкової кон'юнктури реалізацію об'єктів державного цінового регулювання з метою забезпечення надходження коштів до спеціального фонду державного бюджету;
- ✓ за рішенням Кабінету Міністрів України здійснює експорт об'єктів державного цінового регулювання; утворює державні підприємства, установи та організації;
- ✓ організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Фонду;
- ✓ забезпечує поширення інформації про кон'юнктуру аграрного ринку; подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо запровадження та скасування тимчасового режиму адміністративного регулювання цін для окремих об'єктів державного цінового регулювання на організованому аграрному ринку; подає пропозиції щодо переліку об'єктів та періодів державного цінового регулювання;
- ✓ виконує інші функції відповідно до покладених на нього завдань. Фонд не може придбавати або продавати об'єкти державного цінового регулювання поза організованим аграрним ринком.

Аграрний фонд здійснює товарні або фінансові інтервенції на організованому аграрному ринку України, використовуючи найкращу кон'юнктуру біржового ринку, що склалася протягом періоду державного цінового регулювання. Для виконання покладених на нього завдань

**Фонд має право:** одержувати і використовувати відповідно до законодавства кошти державного бюджету; одержувати від органів виконавчої влади в установленому порядку необхідну йому інформацію; укладати цивільно-правові договори; залучати в установленому порядку до роботи спеціалістів для розгляду питань, що належать до його компетенції. Органом управління Фонду є дирекція Фонду.

До складу дирекції Фонду входять генеральний директор, який призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України. Аграрний фонд також продає або купує на Аграрній біржі об'єкти державного цінового регулювання з або до державного інтервенційного фонду.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 3**

*“ Правове становище сільськогосподарських кооперативів ”*

**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;

<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ, ТЗН:</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>НАОЧНІ ЗАСОБИ:</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс, електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

<b>ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:</b>	основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.
<b>ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:</b>	судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та основні види сільськогосподарських кооперативів**
- 2. Порядок створення сільськогосподарських кооперативів**
- 3. Земельні та майнові правовідносини у сільськогосподарських кооперативах**
- 4. Правові підстави і порядок припинення сільськогосподарських кооперативів**
- 5. Поняття та ознаки особистих селянських господарств**



## **6. Правовий режим земель та майна, які використовуються для ведення особистого селянського господарства**

### **ЛІТЕРАТУРА:**

#### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов.Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.

12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.

2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського*

- державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка. 2009 № 2 . С. 125-130.*
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.*
  - 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК. 2010. № 3 С 118- 122.*
  - 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка. 2010. № 2. С. 97-104.*
  - 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.*
  - 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право. 2014. № 8. С 75-78.*
  - 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2015. № 1. С.104-117.*
  - 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство. 2016. № 2. С 87-93.*
  - 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 3. С. 21-35.*
  - 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 9. С.135 -147.*
  - 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 2. С. 90-105.*
  - 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами. *Економіка АПК. 2018. № 10. С.26 – 39.*
  - 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві.

- Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.* Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право.* 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право.* 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe.* 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică".* 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe.* 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science.* № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe.* 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science.* № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science.* № 48.2020. P. 35-42.

36. Правдюк А.Л. Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
37. Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
38. Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
39. Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
40. Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

#### **1. Поняття та основні види сільськогосподарських кооперативів**

Відповідно до статті 114-1 Господарського кодексу України, для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб фізичні та/або юридичні особи, які є виробниками сільськогосподарської продукції, можуть у порядку, встановленому законом, утворювати сільськогосподарські кооперативи, а сільськогосподарські кооперативи – сільськогосподарські кооперативні об'єднання.

Відносини, пов'язані із створенням та діяльністю сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських кооперативних об'єднань, регулюються Господарським кодексом України, Законом України «Про

сільськогосподарську кооперацію», а також іншими законами. Згідно із Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію», від 21 липня 2020 р. сільськогосподарський кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб.

***Крім сільськогосподарського кооперативу, законодавець надає визначення поняття сільськогосподарського кооперативного об'єднання*** – як юридичної особи, що утворена сільськогосподарськими кооперативами, що добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб, а також сільськогосподарської кооперації – як системи сільськогосподарських кооперативів та сільськогосподарських кооперативних об'єднань.

**Відповідно до ст. 3 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» основними цілями сільськогосподарської кооперації є:**

- ✓ підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції у сферах виробництва, переробки, заготівлі, закупівлі, зберігання, збуту, продажу сільськогосподарської продукції, забезпечення засобами виробництва і матеріально-технічними ресурсами; задоволення економічних, соціальних та інших потреб виробників сільськогосподарської продукції на основі поєднання їхніх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоврядування та самоконтролю, захист їхніх інтересів;
- ✓ розвиток інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції;
- ✓ створення умов для зниження витрат виробників сільськогосподарської продукції при придбанні необхідних ресурсів, здійсненні виробничої та/або іншої господарської діяльності;

✓ збільшення доходів виробників сільськогосподарської продукції.

*У статті 5 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» законодавець визнає два основні види сільськогосподарських кооперативів: з метою одержання прибутку або без мети одержання прибутку.*

**Сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність без мети одержання прибутку, є неприбутковою організацією у разі, якщо його діяльність відповідає сукупності таких ознак:**

- 1) кооператив не здійснює виробництва сільськогосподарської продукції і надає послуги виключно своїм членам;
- 2) кооператив не набуває права власності на сільськогосподарську продукцію, вироблену, вирощену, відгодовану, виловлену або зібрану (заготовлену) його членами – виробниками сільськогосподарської продукції. При цьому власниками сільськогосподарської продукції, що заготовлюється, переробляється, постачається, збувається (продається) таким кооперативом, є його члени;
- 3) кооператив повинен відповідати вимогам, які встановлені підпунктом 133.4.1 пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України для неприбуткових організацій. Сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може надавати послуги, здійснювати операції, зокрема із закупівлі сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів, з особами, які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу, за умови що сумарна вартість таких послуг та операцій не перевищує 20 відсотків виручки кооперативу за рік. При цьому, виручка, отримана сільськогосподарським кооперативом у результаті реалізації іншим особам сільськогосподарської продукції, виробленої, вирощеної, відгодованої, виловленої або зібраної (заготовленої) його членами – виробниками сільськогосподарської продукції, або отримана в результаті її переробки, не враховується при розрахунку сумарної вартості послуг та операцій з особами,



які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу, що визначається для отримання прибутку.

**Статутом сільськогосподарського кооперативу, що здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може бути передбачена обов'язкова трудова участь у діяльності сільськогосподарського кооперативу його членів – фізичних осіб.**

*Слід наголосити на тому, що законодавцем зобов'язано сільськогосподарські виробничі кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та утворені відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зареєстровані на день набрання чинності Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» (15 листопада 2020 року), підлягають перереєстрації у сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські кооперативні об'єднання відповідно протягом трьох років, тобто до 15 листопада 2023 року.*

А сільськогосподарські виробничі кооперативи, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи та утворені відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» кооперативні об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зареєстровані на 15 листопада 2020 року, зберігають всі права та обов'язки, які вони мали відповідно до законів України «Про кооперацію» та «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17 липня 1997 року на день набрання чинності вказаного Закону (15 листопада 2020 року), до моменту їх перереєстрації, але не більше трьох років. 141 Положення статутів таких кооперативів та об'єднань, що не відповідають Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 21 липня 2020 року, є чинними в частині, що відповідає законодавству, чинному до дня набрання чинності вказаним Законом, до моменту перереєстрації таких кооперативів та об'єднань, але не більше трьох років. У разі ліквідації сільськогосподарського виробничого кооперативу його майно та кошти, що залишилися після

задоволення вимог кредиторів, здійснення виплат на паї, кооперативних виплат, оплати праці, розрахунків із сільськогосподарським кооперативним об'єднанням, членом якого він є (крім майна та коштів неподільного фонду), розподіляються між членами кооперативу у порядку, визначеному статутом відповідного сільськогосподарського кооперативу. Майно та кошти неподільного фонду сільськогосподарського виробничого кооперативу не підлягають поділу між його членами і передаються за рішенням загальних зборів такого кооперативу сільськогосподарському кооперативу, сільськогосподарському кооперативному об'єднанню, утвореному або перереєстрованому відповідно до вимог цього Закону (для зарахування до фонду розвитку такого кооперативу, кооперативного об'єднання), а в разі неприйняття такого рішення зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету. У разі ліквідації сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів, здійснення кооперативних виплат членам такого кооперативу, оплати праці, розрахунків із сільськогосподарським кооперативним об'єднанням, членом якого він є, передаються за рішенням загальних зборів такого кооперативу іншому сільськогосподарському кооперативу (сільськогосподарському кооперативному об'єднанню), утвореному або перереєстрованому відповідно до вимог цього Закону (для зарахування до фонду розвитку такого кооперативу, кооперативного об'єднання), а в разі неприйняття такого рішення зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету. До запровадження купівлі-продажу або відчуження в інший спосіб земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв) майновий пай, внесений особою – членом сільськогосподарського виробничого кооперативу або сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, що ліквідується, у формі земельної ділянки, повертається цій особі виключно у формі тієї

земельної ділянки, яка була внесена як майновий пай, у натурі (на місцевості). Після запровадження купівлі-продажу або відчуження в інший спосіб земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, земельних ділянок, виділених у натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв) для ведення особистого селянського господарства, а також земельних часток (паїв) повернення майнового паю, внесеного особою – членом сільськогосподарського виробничого кооперативу або сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, що ліквідується, у формі земельної ділянки здійснюється відповідно до вимог та в порядку, передбачених статутом сільськогосподарського кооперативу.

## **2. Порядок створення сільськогосподарських кооперативів**

Сільськогосподарський кооператив утворюється за рішенням установчих зборів його засновників. Також сільськогосподарський кооператив може бути утворений шляхом реорганізації (злиття, поділу, виділу) іншого сільськогосподарського кооперативу.

***Сільськогосподарський кооператив повинен бути утворений не менш як трьома засновниками.***

Засновниками сільськогосподарського кооперативу можуть тільки його члени. Законодавець встановлює, що членом сільськогосподарського кооперативу може бути виробник сільськогосподарської продукції – юридична або фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Юридична особа діє у сільськогосподарському кооперативі через свого уповноваженого представника.

**Рішення установчих зборів про утворення сільськогосподарського кооперативу оформлюється протоколом, який має містити відомості про:**

- 1) дату та місце проведення установчих зборів;
- 2) кількість осіб, які брали участь в установчих зборах;

- 3) утворення сільськогосподарського кооперативу із зазначенням виду (видів) діяльності сільськогосподарського кооперативу, а також про здійснення діяльності з метою одержання прибутку чи без мети одержання прибутку;
- 4) найменування та скорочене найменування (за наявності) сільськогосподарського кооперативу;
- 5) розміри та порядок внесення засновниками вступного внеску та вкладу;
- 6) затвердження статуту сільськогосподарського кооперативу або про здійснення кооперативом діяльності на підставі модельного статуту;
- 7) затвердження правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу;
- 8) утворення (обрання) органів управління сільськогосподарського кооперативу відповідно до затвердженого статуту або модельного статуту;
- 9) визначення особи чи осіб, які мають право представляти сільськогосподарський кооператив у здійсненні реєстраційних дій.

*Протокол установчих зборів підписується головою та секретарем установчих зборів.*

**Невід'ємною частиною протоколу установчих зборів сільськогосподарського кооперативу є реєстр осіб, які брали участь в установчих зборах, в якому обов'язково зазначаються відомості про: фізичних осіб – прізвище, ім'я та по батькові особи, дата народження, а для іноземців та осіб без громадянства – також дані національного паспорта або документа, що його замінює.**

Дані про особу засвідчуються її особистим підписом; юридичних осіб – повне найменування, ідентифікаційний код в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, місцезнаходження, прізвище, ім'я та по батькові особи, уповноваженої брати участь в установчих зборах, що засвідчуються підписом особи, уповноваженої брати участь в установчих зборах.

Юридична особа бере участь в утворенні сільськогосподарського кооперативу через свого керівника або іншого уповноваженого представника, який діє на

підставі довіреності на вчинення дій щодо утворення сільськогосподарського кооперативу. Лише у сільськогосподарському кооперативі що здійснює діяльність з метою одержання прибутку може бути передбачено асоційоване членство. Асоційованим членом такого сільськогосподарського кооперативу може бути будь-яка юридична або фізична особа, яка не є членом такого сільськогосподарського кооперативу та внесла вклад у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту такого кооперативу. Такий асоційований член сільськогосподарського кооперативу має право лише дорадчого голосу на загальних зборах такого кооперативу. Асоційований член сільськогосподарського кооперативу одержує дивіденди у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту такого кооперативу. У разі ліквідації сільськогосподарського кооперативу асоційований член такого кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на повернення частки. Однак, асоційований член сільськогосподарського кооперативу не зобов'язаний брати участь у господарській та/або іншій діяльності сільськогосподарського кооперативу.

**Членство в сільськогосподарському кооперативі припиняється у разі:**

- 1) добровільного виходу на підставі поданої заяви;
- 2) несплати внесків та вкладу у порядку та розмірах, визначених відповідно до статуту сільськогосподарського кооперативу;
- 3) припинення участі в господарській діяльності сільськогосподарського кооперативу протягом шести місяців поспіль, якщо більший строк не встановлено статутом сільськогосподарського кооперативу;
- 4) смерті члена кооперативу – фізичної особи, визнання її померлою або безвісно відсутньою;
- 5) ліквідації члена кооперативу – юридичної особи;
- 6) припинення діяльності сільськогосподарського кооперативу.

Сільськогосподарський кооператив підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Після державної

реєстрації сільськогосподарського кооперативу його засновники вносять вступний внесок та вклад, після чого набувають статусу члена сільськогосподарського кооперативу, прав та обов'язків, установлених цим Законом та статутом сільськогосподарського кооперативу для його членів.

### **3. Земельні та майнові правовідносини у сільськогосподарських кооперативах**

- ✓ **Відповідно до статті 20 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» джерелами формування майна сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського кооперативного об'єднання є:**
  - вступні внески та вклади (у тому числі додаткові вклади);
  - ✓ членські та цільові внески його членів;
  - ✓ кошти, що надходять від провадження господарської діяльності кооперативу, кооперативного об'єднання;
  - ✓ кошти, що надходять від провадження господарської діяльності створених кооперативом підприємств, установ, організацій, сільськогосподарських кооперативних об'єднань, учасником яких він є; кошти, отримані як державна фінансова підтримка згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України»;
  - ✓ грошові та майнові пожертвування, благодійні внески, гранти, гуманітарна допомога, безоплатна технічна допомога юридичних і фізичних осіб, у тому числі іноземних;
  - ✓ інші надходження, не заборонені законодавством.

*Сільськогосподарський кооператив є лише власником грошових та майнових внесків його членів, доходів, одержаних від провадження передбаченої статутом господарської та іншої діяльності, а також іншого майна, придбаного на підставах, не заборонених законом, в тому числі земельних ділянок.*

**Земельні ділянки кооперативу поділяються на:**

- 1) земельні ділянки, які придбані кооперативом у власність,

2) земельні ділянки, надані йому в користування. Право власності на земельну ділянку та право користування земельною ділянкою набуваються сільськогосподарським кооперативом відповідно до Земельного кодексу України і зберігаються за ним у разі входження до складу сільськогосподарського кооперативного об'єднання.

**Відповідно до статті 28 Земельного кодексу України,** сільськогосподарський кооператив набуває право власності на землю цих підприємств може набуватися шляхом внесення до статутного капіталу земельних ділянок їх засновників та придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами. Реалізація права власності на землю зазначеними сільськогосподарськими підприємствами здійснюється відповідно до закону.

**Підстави набуття прав на земельні ділянки:**

- а) внесення земельних ділянок, як земельний пайовий внесок засновниками і членами кооперативу у пайовий фонд кооперативу;
- б) придбання земельних ділянок кооперативом у власність на підставі договорів купівлі-продажу, дарування, міни, прийняття спадщини тощо;
- в) оренди земельних ділянок у громадян, юридичних осіб, держави, територіальних громад тощо.

**Оскільки сільськогосподарський кооператив є юридичною особою, то відповідно до статті 82 Земельного кодексу України, він (заснований громадянами України або юридичними особами України) може набувати у власність земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі:**

- а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами;
- б) внесення земельних ділянок її засновниками до статутного капіталу;
- в) прийняття спадщини;
- г) виникнення інших підстав, передбачених законом. Володіння, користування та розпорядження майном сільськогосподарського кооперативу

здійснюються органами управління такого кооперативу відповідно до їхньої компетенції, визначеної статутом.

*Для забезпечення статутної діяльності сільськогосподарський кооператив згідно з статтею 21 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у порядку, передбаченому статутом, формує: статутний капітал, фонд розвитку, резервний фонд. Статутний капітал сільськогосподарського кооперативу формується з вкладів і додаткових вкладів членів сільськогосподарського кооперативу, а для сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, – також із вкладів і додаткових вкладів асоційованих членів такого кооперативу. Фонд розвитку створюється для розвитку відповідного сільськогосподарського кооперативу та сільськогосподарської кооперації, зокрема для розвитку виробництва, переробки, зберігання сільськогосподарської продукції, здійснення проведення навчання та підвищення кваліфікації членів кооперативу, виховної та просвітницької роботи у громадах, інших заходів, що сприяють розвитку сільськогосподарського кооперативу та сільськогосподарської кооперації. Фонд розвитку формується за рахунок вступних, членських (за наявності) внесків та відрахувань від фінансового результату (прибутку) сільськогосподарського кооперативу, що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, а також за рахунок інших не заборонених законом надходжень. Резервний фонд створюється для відшкодування шкоди, заподіяної надзвичайними ситуаціями, та/або для компенсації можливих втрат (збитків) сільськогосподарського кооперативу. Законодавець надав право сільськогосподарському кооперативу для забезпечення його статутної діяльності прийняти рішення про створення за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших не заборонених законом надходжень спеціального фонду, що використовується за рішенням органів управління сільськогосподарського кооперативу для реалізації цілей, визначених*



рішенням про створення спеціального фонду. Цільовий внесок, зарахований до спеціального фонду, може бути повернуто члену сільськогосподарського кооперативу у разі виходу, виключення члена відповідного кооперативу або ліквідації кооперативу, якщо таке повернення передбачено статутом цього кооперативу. Частка кожного члена сільськогосподарського кооперативу формується за рахунок його вкладу та додаткових вкладів у разі їх внесення. У разі якщо до сільськогосподарського кооперативу передається право користування майном (майнове право) як вклад (додатковий вклад), його розмір визначається платою за користування, обрахованою за весь строк, на який передано право користування майном. Передача права користування земельною ділянкою як вкладу (додаткового вкладу) здійснюється відповідно до Земельного кодексу України. У разі виходу, виключення з сільськогосподарського кооперативу фізична чи юридична особа має право на повернення своєї частки натурою, грошовими коштами або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу (за винятком м випадку, передбаченого абзацу 2 частини 6 ст. 22 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію».

*Право власності членів сільськогосподарського кооперативу – фізичних осіб на свою загальну частку успадковується відповідно до закону.*

У разі виходу, виключення члена сільськогосподарського кооперативу чи ліквідації такого кооперативу поворотний цільовий внесок повертається члену кооперативу виключно у розмірі, не більшому за розмір, у якому внесено відповідний внесок.

Дохід сільськогосподарського кооперативу формується з надходжень у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах від господарської та іншої діяльності кооперативу, а також інших не заборонених законодавством джерел. Фінансовий результат (прибуток) сільськогосподарського кооперативу визначається відповідно до вимог Податкового кодексу України шляхом коригування (збільшення або зменшення) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку), визначеного у фінансовій звітності

кооперативу відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до положень Податкового кодексу України. Фінансовий результат (прибуток) сільськогосподарського кооперативу, що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, розподіляється загальними зборами сільськогосподарського кооперативу за результатами його діяльності за рік у порядку, передбаченому статутом, у вигляді відрахувань до фондів кооперативу, а для сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку,

– також після сплати патронажних дивідендів членам кооперативу та дивідендів членам і асоційованим членам кооперативу та здійснення відрахувань на інші цілі, не заборонені законодавством. Загальні збори сільськогосподарського кооперативу, а якщо це передбачено статутом, – правління можуть прийняти рішення про виключення фінансового результату (прибутку), що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, чи його частини з розподілу між членами кооперативу. У разі якщо сільськогосподарський кооператив діє без мети одержання прибутку, членам такого кооперативу за рішенням загальних зборів сільськогосподарського кооперативу може повертатися частина попередньо надлишково сплаченої вартості наданих таким кооперативом послуг у порядку, визначеному Правилами внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського кооперативу. У сільськогосподарському кооперативі, що діє без мети одержання прибутку, дивіденди та патронажні дивіденди не виплачуються.

#### **4. Правові підстави і порядок припинення сільськогосподарських кооперативів**

Припинення діяльності сільськогосподарських кооперативів здійснюється у формі його реорганізації або ліквідації. Кооператив може реорганізуватися (шляхом злиття, приєднання, поділу, перетворення) в підприємства інших

форм господарювання за рішенням загальних зборів такого кооперативу порядку, визначеному законом та статутом.

***Сільськогосподарський кооператив, що діє без мети одержання прибутку,*** може бути реорганізований виключно у сільськогосподарський кооператив, що діє без мети одержання прибутку, або у сільськогосподарське кооперативне об'єднання, що діє без мети одержання прибутку. З моменту реорганізації сільськогосподарського кооперативу його права та обов'язки переходять до правонаступників. У разі ліквідації сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, його майно та кошти, що залишилися після задоволення вимог кредиторів сільськогосподарського кооперативу, здійснення виплат дивідендів та патронажних дивідендів членам кооперативу, оплати праці, розрахунків із сільськогосподарським кооперативним об'єднанням, членом якого він є (крім майна та коштів фонду розвитку), розподіляються між членами кооперативу у порядку, визначеному статутом такого кооперативу. Майно та кошти фонду розвитку сільськогосподарського кооперативу, що діє з метою одержання прибутку, не підлягають поділу між його членами і передаються за рішенням загальних зборів такого кооперативу іншому сільськогосподарському кооперативу, сільськогосподарському кооперативному об'єднанню (для зарахування до фонду розвитку такого кооперативу, кооперативного об'єднання), а в разі неприйняття такого рішення зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету. У разі ліквідації сільськогосподарського кооперативу, що діє без мети одержання прибутку, його майно та кошти після задоволення вимог кредиторів сільськогосподарського кооперативу, здійснення виплати членам такого кооперативу частини попередньо надлишково сплаченої вартості послуг, наданих їм кооперативом, оплати праці, розрахунків із сільськогосподарським кооперативним об'єднанням, членом якого він є, передаються за рішенням загальних зборів такого кооперативу іншому сільськогосподарському кооперативу (сільськогосподарському кооперативному об'єднанню), що діє без мети

одержання прибутку, або іншому сільськогосподарському кооперативу, сільськогосподарському кооперативному об'єднанню, що діє з метою одержання прибутку (для зарахування до фонду розвитку такого кооперативу, кооперативного об'єднання), а в разі неприйняття такого рішення зараховуються відповідно до закону до державного або місцевого бюджету. Поворотні цільові внески, зараховані до спеціального фонду сільськогосподарського кооперативу, підлягають поверненню членам такого кооперативу у порядку, встановленому Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію».

*У разі якщо вартості майна сільськогосподарського кооперативу, щодо якого прийнято рішення про ліквідацію, недостатньо для задоволення вимог кредиторів, ліквідатор (ліквідаційна комісія) зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такого сільськогосподарського кооперативу відповідно до законодавства. Припинення сільськогосподарського кооперативу як юридичної особи здійснюється у порядку, визначеному «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».*

## **5. Поняття та ознаки особистих селянських господарств**

Особисте селянське господарство як первинна форма організації виробництва сільськогосподарської продукції особистою працею членів сільської сім'ї і як форма її реалізації, є в цьому процесі джерелом додаткових (а подекуди й єдиних) доходів, котрі забезпечують повне задоволення матеріальних, житлових, культурно-побутових потреб громадян. Правовою основою створення та діяльності особистих селянських господарств в Україні є Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р., відповідно до якого особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської

продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

**Сучасному особистому селянському господарству притаманні наступні ознаки:**

**по-перше, це** – форма виробництва, яка ґрунтується на рівноправних формах власності на землю, на приватній власності громадян, а також на їхній особистій праці та праці членів їхніх сімей, тобто має виключно трудовий характер;

**по-друге, це** – сукупність майна, що має вартісне вираження, ціну й належить громадянам на праві спільної сумісної власності;

**по-третє,** особисте селянське господарство доповнює суспільне виробництво, має щодо нього підсобний характер, є додатковим (а не основним) джерелом прибутків;

**по-четверте,** воно має, в основному, споживчий характер;

**по-п'яте,** його можна на взаємовигідних засадах використовувати для збільшення виробництва товарної маси продуктів харчування та сировини рослинного й тваринного походження.

Кваліфікаційні ознаки особистих селянських господарств стосуються можливості членства та видів здійснення виробничо-господарської діяльності. Членами особистих селянських господарств можуть бути громадяни України, що мешкають на селі і досягли 18-річного віку або з моменту укладання шлюбу. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на власний розсуд. Вони є особами, які забезпечують себе роботою самостійно та належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною. Зазначимо, що особисті селянські господарства не є суб'єктами аграрної підприємницької діяльності, а відповідна форма діяльності є способом організації праці на селі з обов'язковим використанням земельної ділянки, наданої у власність або переданої в оренду. Водночас, як

свідчать вищенаведені статистичні показники, основними виробниками овочів, плодів та картоплі в Україні є саме особисті селянські господарства.

*Особисті селянські господарства не підлягають державній реєстрації, але відповідно до ст. 4 Закону України «Про особисте селянське господарство» вони підлягають обліку в сільських, селищних радах за місцем розташування земельної ділянки згідно з Інструкцією з ведення погосподарського обліку в сільських, селищних та міських радах.*

Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встановленого правового господарського порядку, дотримуючись вимог Закону «Про особисте селянське господарство», законів України, інших нормативноправових актів. Змістом діяльності ОСГ є виробництво, переробка і споживання сільськогосподарської продукції, реалізація її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Слід також підкреслити, що продаж виробленої в особистому селянському господарстві продукції рослинництва, худоби, кролів, нутрій, птиці (як у живому вигляді, так і продукції їх забою в сирому вигляді та у вигляді первинної обробки), продукції власного бджільництва не декларується та не оподатковується, що є позитивом у розвитку особистих селянських господарств.

## **7. Правовий режим земель та майна, які використовуються для ведення особистого селянського господарства**

Земельні відносини в особистих селянських господарствах вперше було врегульовано Земельним Кодексом України 2001 р. Згідно із ст. 121 Земельного кодексу України для ведення особистого селянського господарства громадянам України безоплатно у власність із земель державної або комунальної власності можуть надаватись земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара. Правовий режим земель особистого селянського господарства включає різні засоби формування загального масиву земель,

призначених для ведення сільськогосподарського виробництва цією формою господарювання.

*Так, ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» визначає, що для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2 гектарів, передані фізичним особам у власність або оренду.*

Однак, громадяни України, які реалізували своє право на безоплатну приватизацію земельної ділянки для ведення особистого підсобного господарства в розмірі менше 2 гектарів, мають право на збільшення земельної ділянки в межах норм, встановлених ст. 121 ЗК України для ведення особистого селянського господарства. Розмір земельної ділянки особистого селянського господарства може бути збільшений у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її спадкування членами особистого селянського господарства відповідно до закону. Земельні ділянки особистого селянського господарства можуть бути власністю однієї особи, спільною сумісною власністю подружжя та спільною частковою власністю членів особистого селянського господарства. Земельні ділянки особистого селянського господарства можуть використовуватися для ведення особистого селянського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства. Членам особистого селянського господарства земельні частки (паї) можуть виділятися в натурі (на місцевості) єдиним масивом у спільну часткову власність та спільну сумісну власність (подружжя) відповідно до закону. У разі виходу з особистого селянського господарства кожен його член має право на виділення належної йому земельної ділянки в натурі (на місцевості).

*До майна, яке використовується для ведення особистого селянського господарства, належать жилі будинки, господарські будівлі та споруди, сільськогосподарська техніка, інвентар та обладнання, транспортні засоби, сільськогосподарські та свійські тварини і птиця, бджолосім'ї, багаторічні насадження, вироблена сільськогосподарська продукція, продукти її*

*переробки та інше майно, набуте у власність членами господарства в установленому законодавством порядку.*

Майно, яке використовується для ведення особистого селянського господарства, може бути власністю однієї особи, спільною частковою або спільною сумісною власністю його членів. Звернення стягнення на майно члена особистого селянського господарства допускається лише на підставі рішення суду. Розпорядження майном особистого селянського господарства здійснюється за згодою всіх членів такого господарства. Підставами припинення права власності на майно особистого селянського господарства є загальні підстави, які встановлено у статті 346 Цивільного кодексу України.

**Члени особистого селянського господарства мають право:**

самостійно господарювати на землі; передавати земельні ділянки особистого селянського господарства фізичним або юридичним особам в оренду відповідно до закону;

- укладати особисто або через уповноважену особу будь-які угоди, що не суперечать законодавству. Уповноваженою особою може бути дієздатний член особистого селянського господарства, який досяг 18 років;

- реалізовувати надлишки виробленої продукції на ринках, а також заготівельним, переробним підприємствам та організаціям, іншим юридичним і фізичним особам;

- самостійно здійснювати матеріально-технічне забезпечення власного виробництва;

- відкривати рахунки в установах банків та отримувати кредити в установленому законодавством порядку;

- бути членами кредитної спілки та користуватися її послугами;

- отримувати в установленому законом порядку трудову пенсію, а також інші види соціальної державної допомоги та субсидії;

- надавати послуги з використанням майна особистого селянського господарства;



- використовувати в установленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі відповідно до закону;
- на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом;
- вільно розпоряджатися належним майном, виробленою сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки; - отримувати дорадчі послуги;
- брати участь у конкурсах сільськогосподарських виробників для отримання бюджетної підтримки відповідно до загальнодержавних і регіональних програм;
- об'єднуватися на добровільних засадах у виробничі товариства, асоціації, спілки з метою координації своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів тощо відповідно до законодавства України;
- проводити в установленому законом порядку зовнішньоекономічну діяльність.

**До обов'язків членів особистого селянського господарства належить:**

- дотримуватися вимог земельного законодавства та законодавства про охорону довкілля;
- забезпечувати використання земельної ділянки за цільовим призначенням;
- підвищувати родючість ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;
- не порушувати права власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;
- дотримуватися правил добросусідства та обмежень, пов'язаних із встановленням земельних сервітутів та охоронних зон;
- своєчасно сплачувати земельний податок або орендну плату;
- дотримуватися діючих нормативів щодо якості продукції, санітарних, екологічних та інших вимог відповідно до законодавства;

- надавати сільським, селищним, міським радам необхідні дані щодо їх обліку.  
*Законом можуть бути встановлені також інші права та обов'язки членів особистого селянського господарства.*

**Ведення особистого селянського господарства припиняється у разі:**

- ✓ рішення членів господарства про припинення його діяльності;
- ✓ якщо не залишилося жодного члена господарства або спадкоємця, який бажає продовжити його ведення; припинення прав на земельну ділянку згідно із ЗК України.

У разі припинення ведення особистого селянського господарства відповідна рада за місцем розташування земельної ділянки, наданої для цих цілей, вилучає його з обліку особистих селянських господарств. Спори щодо ведення особистого селянського господарства можуть вирішуватись органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади в межах їхніх повноважень або судом.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ  
ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 5  
“ Правове становище фермерського господарства ”  
(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;

<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та порядок створення фермерського господарства**
- 2. Земельні правовідносини у фермерському господарстві**
- 3. Майнові правовідносини у фермерському господарстві**
- 4. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства**

## 5. Підстави та порядок припинення фермерського господарства

### ЛІТЕРАТУРА:

#### Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. № 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право.2007. № 12.С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК.* 2010. № 3 С 118- 122.

12. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
13. Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2. 2014. С.155-158.
14. Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
15. Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
16. Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
17. Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
18. Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
19. Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
20. Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
21. Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
22. Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
23. Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020. С 158-166.



- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Trajectoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.

40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

#### **1. Поняття та порядок створення фермерського господарства**

Першими правовими актами, що стали правовою підставою для практичного виникнення фермерських господарств, були: Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року, яким було затверджено індивідуальну (особисту трудову і приватну трудову діяльність), Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 року, за яким земля надавалась громадянам у довічне успадковуване володіння для ведення селянського (фермерського) господарства.

Безпосередньо правовою підставою для створення фермерських господарств став прийнятий Верховною Радою України спеціальний Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р.

*Це спричинило офіційне визнання правового становища 97 селянського (фермерського) господарства як нового суб'єкта аграрних відносин.*

22 червня 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін і доповнень до закону України «Про селянське

(фермерське) господарство», яким вводилась нова редакція цього закону. Згодом, як загальне, так і галузеве та спеціальне фермерське законодавство почало розвиватися активніше, що сприяло практичному становленню фермерських господарств.

Прийняття у 1996 році Конституції України створило нові правові засади розвитку індивідуальної підприємницької діяльності громадян України щодо використання земель, зокрема для створення селянських (фермерських) господарств, на засадах приватної власності. Особливо слід відмітити важливість статей 14, 41 та 42 Конституції. Наступним кроком до розвитку фермерських господарств були прийняті новий Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року та Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, який вступив в силу з 29 липня 2003 року. Витоками для підготовки фермерського руху були підрядні, орендні та індивідуальні форми організації праці на селі. Становлення фермерства в Україні припадає на 1989 – 1990 роки. Базовими нормативними актами, що встановлюють статус і регулюють діяльність фермерських господарств, є ГК України (ст. 114), ЗК України, а також спеціальний акт 98 законодавства – Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. Перше офіційне визначення поняття «селянське (фермерське) господарство» було надано в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 22 червня 1993 року. Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року також дає визначення поняття господарства у статті 1, а саме: фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Виходячи з цього визначення, можна виділити основні специфічні ознаки поняття фермерського

господарства України. Проаналізуємо їх, оскільки від того, як законодавець врегулював поняття фермерського господарства, залежить його конкретний правовий статус.

**Ознаки фермерського господарства можуть бути сформульовані наступним чином:**

1. **Це окремий самостійно господарюючий аграрний суб'єкт.** Як такий, він відрізняється від усіх інших аграрних суб'єктів: колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств громадян.

**Неповторність фермерських господарств полягає в тому, що:**

- землі для ведення фермерського господарства можуть надаватися на праві приватної власності;
- членами його можуть бути лише родичі, хоча законодавець передбачив можливість створення такого господарства і однією особою;
- в товарному виробництві сільськогосподарської продукції;
- можливості займатися її переробкою та реалізацією;
- майно господарства належить йому на праві власності, якщо інше не передбачено договором між його членами; - в особливостях правового статусу.

Аналізуючи норми Закону України «Про фермерське господарство» у редакції Закону України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» приходимо до висновків, що в Україні фермерське господарство може функціонувати у двох видах господарських формувань – як юридична особа та фізична особа-підприємець.

***Отже, фермерське господарство є незалежним, повністю самостійним формуванням.***

**2. Фермерське господарство – це своєрідна форма підприємництва.** На це також вказує законодавець в частині першій статті 114 Господарського

кодексу України, а саме: «фермерське господарство є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції». Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності лише громадян України. На відміну від складу суб'єктів підприємницької діяльності, фермерське господарство, як таке, може бути реалізоване лише в особі громадянина України.

**3. Фермерське господарство як форма ведення господарювання на землі, не може створюватися примусово, в адміністративному порядку.**

Створенню такого господарства повинно передувати вільне волевиявлення його майбутніх членів. У пункті 2 статті 4 Закону України «Про фермерське господарство» вказано, що при створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї, інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами такого господарства після внесення змін до його статуту, чим гарантується право громадян України на добровільне створення таких господарств.

*І говорячи про таке право, потрібно підкреслити, що це право громадян України, і ніякий тиск, жодне адміністрування з приводу створення фермерського господарства неприпустимі.*

З цією ознакою пов'язано і питання про те, що фермерські господарства для їх створення не потребують будь-якого державного чи іншого дозволу. Вони створюються не дозвільним, а явочно-нормативним порядком.

**4. Змістом діяльності фермерського господарства є виробництво, переробка та реалізація товарної сільськогосподарської продукції, що дає господарству 101 можливість отримувати певні прибутки від її реалізації.** Але в фермерському Законі не вказано, яку кількість виробленої продукції треба для того, щоб вважати її товарною продукцією. Така продукція перш за все призначена для продажу, а не для особистого споживання членів господарства. Необхідно підкреслити, що товарність – це ще й масштаби вирощеної продукції. Мається на увазі така кількість і об'єм сільськогосподарської продукції, після продажу якої окупляться затрати на її виробництво, буде

отримано дохід, за рахунок якого розширюватиметься виробництво і залишатиметься чистий прибуток.

**Отже, фермерським є таке виробництво сільськогосподарської продукції, при якому ця продукція стає товаром. Аналіз подальших норм Закону дає можливість додати до вищевказаних ознак ще й наступні:**

**а) *Відносини в фермерському господарстві носять членський характер.***

Законодавець чітко обмежує коло суб'єктів такого господарства, маючи на увазі, що членами фермерського господарства можуть бути лише особи, пов'язані родинними стосунками, а не будь-якими іншими. Відповідно до цього слід розмежувати членство в фермерському господарстві від членства в інших структурах сільськогосподарського виробництва. Необхідно зазначити, що в статті 27 Закону України «Про фермерське господарство» передбачено положення про те, що трудові відносини у фермерському господарстві базуються на основі праці членів цього господарства та тільки у разі виробничої потреби воно може залучати до роботи в ньому інших громадян за трудовим договором (контрактом);

**б) *Фермерське господарство – це сімейно-трудове об'єднання, з чітко визначеним складом його учасників.*** Згідно пункту 1 статті 3 Закону України

«Про фермерське господарство» членами господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, та інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. Зокрема, до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства відносяться дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти.

*в) фермерське господарство – це суб'єкт сільськогосподарського землевикористання.* Термін «землевикористання», на відміну від «землекористування», має в земельних відносинах більш широкий зміст; він відображає землеробство як трудовий процес з використання природних властивостей родючості земель всіма суб'єктами аграрних відносин, тобто, якщо сказати коротко, землевикористання – це трудовий процес з використання земель; він є унікальним і специфічним.

*г) Трудові відносини членів фермерського господарства базуються на основі праці його членів.* Тобто члени фермерського господарства не беруть участі в господарському виробництві, не перебувають у трудових відносинах з будь-якими підприємствами, установами та організаціями, оскільки відповідно до частини 1 статті 27 фермерського закону трудові відносини у такому господарстві базуються на основі праці його членів. Це зокрема, означає, що для створення та діяльності фермерського господарства особа, яка є членом колективного сільськогосподарського підприємства, повинна вийти з нього, а та, що працює в радгоспі, звільнитись з роботи в ньому. Проаналізовані законодавчі і наукові ознаки поняття фермерського господарства дають можливість дати визначення цього поняття.

**Отже, фермерське господарство в Україні – це суб'єкт аграрної підприємницької діяльності, що діє як юридична особа або сімейна ферма, без набуття статусу юридичної особи та являє родинно-трудове об'єднання громадян України з метою отримання прибутку для вироблення товарної сільськогосподарської продукції.**

Відповідно до статті 5 Закону України «Про фермерське господарство», право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Фермерське господарство має найменування та може мати печатки.

*Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень установчого документа фермерського господарства.*

Відповідно до вказаного Закону, до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства відносяться дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти).

*Зауважуємо, що членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).*

Створенню будь-якого господарського формування передуює вільне волевиявлення його майбутніх членів.

***У пункті 2 статті 4 Закону України «Про фермерське господарство» вказано, що при створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї, інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами такого господарства після внесення змін до його статуту, чим гарантується право громадян України на добровільне створення таких господарств.***

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа-підприємець. Фермерське господарство діє на основі установчого документа (для юридичної особи – статуту, а для господарства без статусу юридичної особи – договору (декларації) про створення фермерського господарства). В установчому документі зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства



та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України. Положення установчих документів повинні відображати конкретні особливості господарства.

***Фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.***

Фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи-підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа-підприємець та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. Сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою самотійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства. Договір про створення сімейного фермерського господарства укладається фізичною особою спільно з членами її сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем розташування майна та земельних ділянок фермерського господарства. Декларація про створення сімейного фермерського господарства (у разі одноосібного ведення такого господарства) складається фізичною особою самотійно в письмовій формі. Головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи є член сім'ї, визначений договором (декларацією) про створення сімейного фермерського господарства, який реєструється як фізична особа-підприємець. Після укладання (складання) договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства голова сімейного фермерського господарства має зареєструватися як фізична особа-підприємець або зареєструвати зміни до відомостей про фізичну особу-підприємця в порядку, встановленому законом. **Відповідно до статті 8 фермерського закону**, фермерське господарство підлягає державній

реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством України. Порядок державної реєстрації всіх суб'єктів аграрного господарювання визначається Цивільним та Господарським кодексами, а також Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності полягає в обов'язковій юридичній дії здійснюваній при їх створенні з метою їх легалізації, тобто надання суб'єктам формально-юридичних ознак суб'єкта права.

## **2. Земельні правовідносини у фермерському господарстві**

Для фермерських господарств, як і для інших суб'єктів сільськогосподарської діяльності, землі виступають головним засобом виробництва, основою його функціонування. Правові умови і порядок надання земельних ділянок регламентовано на законодавчому рівні; вони складають базовий комплекс правових норм при врегулюванні цих відносин в галузевих і локальних нормативних актах. Правовий режим земель у фермерському господарстві доцільно в першу чергу аналізувати через їхній склад.

**Правовою основою щодо визначення складу земель фермерського господарства є ст. 12 Закону України «Про фермерське господарство» та ст. 31 Земельного кодексу України. Землі фермерського господарства можуть складатися із:**

- а) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;
- б) земельних ділянок, що належать громадянам – членам фермерського господарства на праві приватної власності;
- в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

Однак, члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

Зокрема, членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність із раніше наданих їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Земельні ділянки, на яких розташовані житлові будинки, господарські будівлі та споруди фермерського господарства, передаються безоплатно у приватну власність у рахунок земельної частки (паю).

*Громадяни та юридичні особи, в тому числі фермерські господарства, набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених Земельним кодексом України або за результатами аукціону.*

Також фермерські господарства мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, ренти, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

***У статті 132 Земельного кодексу України закріплено вимоги до змісту всіх договорів про перехід права власності на земельну ділянку.***

Закріплені у ній умови можна визначити як істотні, тобто такі, що необхідні та достатні для того, щоб конкретний договір вважався укладеним, а отже, здатним породжувати виникнення у сторін прав та обов'язків.

**Договір купівлі-продажу земельної ділянки, як і інші правочини про перехід права власності на земельну ділянку повинні містити:**

1. назву сторін (прізвище, ім'я та по батькові громадянина, назва юридичної особи);
2. вид правочину – договір купівлі-продажу;
3. предмет договору (земельна ділянка з визначенням місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму тощо);
4. документ, що підтверджує право власності на земельну ділянку;
5. відомості про відсутність заборон на відчуження земельної ділянки;

6. відомості про відсутність або наявність обмежень щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням (застава, оренда, сервітути тощо);

7. договірну ціну, тобто вартість майна, яке відчужується;

8. права та обов'язки сторін;

9. кадастровий номер земельної ділянки;

10. момент переходу права власності на земельну ділянку. Важливе значення мають розміри земельних ділянок, які можуть надаватися громадянам України для ведення фермерського господарства. За великим рахунком вони впливають на подальшим режим їх використання, умови використання тощо.

***Згідно із ст. 121 ЗК України для ведення фермерського господарства*** громадянам України надаються безоплатно із земель державної або комунальної власності земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району. Істотний вплив на правовий режим земель фермерського господарства має те, що на цих земельних ділянках громадянам, що створили фермерське господарство, дозволено облаштувати постійне місце проживання в тій частині земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Якщо постійне місце проживання членів фермерського господарства знаходиться за межами населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса. Власність на землю є не тільки гарантом стабільності фермерського господарства, а й основою його життєдіяльності і мобільності при швидкій зміні економічних, політичних і соціальних факторів. Однак, на теперішній

час, більшість фермерських господарств – орендують земельні ділянки. **Відповідно до статті 93 Земельного кодексу України**, строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства не може бути меншим як 7 років та не більшим 50 років. Однак, у випадку, коли фермерські господарства беруть в оренду земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які є земельними ділянками меліорованих земель і на яких проводиться гідротехнічна меліорація, то тоді строк оренди не може бути меншим як 10 років. А до договору оренди землі включається зобов'язання орендаря здійснювати інвестиції у розвиток та модернізацію відповідних меліоративних систем і об'єктів інженерної інфраструктури та сприяти їх належній експлуатації. **Відповідно до статті 15 Закону «Про оренду землі»**, істотними умовами договору оренди землі є: об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки); строк дії договору оренди; 112 орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату; За згодою сторін у договорі оренди землі можуть зазначатися інші умови. Право оренди земельної ділянки у фермерського господарства виникає з моменту державної реєстрації такого права оренди. Зміст правового режиму земель фермерського господарства розкривається також через сукупність земельних прав та обов'язків фермерського господарства та його членів.

**Зокрема, фермерське господарство та його члени відповідно до ст. 14 Закону мають право:**

- а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;
- б) самостійно господарювати на землі;
- в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;
- г) на відшкодування збитків;

г) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди тощо;  
**Фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, надані їм для ведення фермерського господарства зобов'язані:**

- а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;
- б) дотримуватися вимог законодавства про охорону довкілля;
- в) сплачувати податки та збори;
- г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;
- г) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;
- д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;
- е) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;
- ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем тощо. Отримання земельної ділянки для ведення фермерського господарства є першим необхідним юридичним фактором для створення та подальшого функціонування такого типу господарства, яке є специфічним суб'єктом аграрного підприємництва.

*Юридичні особи-власники об'єктів (газо-, нафтопроводів, ліній електропередач, зв'язку тощо), що проходять через земельні ділянки фермерських господарств, мають право доступу до таких об'єктів на підставі угоди, укладеної з відповідним фермерським господарством, відповідно до затвердженої документації із землеустрою або встановленого земельного сервітуту.*

Фермерське господарство має право споруджувати жилі будинки, господарські будівлі та споруди на належних йому, його членам на праві власності земельних ділянках відповідно до затверджених документації із

землеустрою та містобудівної документації у встановленому законом порядку. Будівництво на орендованій земельній ділянці жилих будинків, господарських будівель та споруд фермерське господарство-орендар погоджує з орендодавцем.

### **3. Майнові правовідносини у фермерському господарстві**

Майнові відносини у фермерському господарстві регулюються Законом України «Про фермерське господарство», деталізуються у його Статуті, а також, у тій частині в якій вони не врегульовані зазначеними нормативно-правовими актами, Цивільним кодексом України, іншими актами законодавства. Майнові відносини є визначальними в діяльності фермерських господарств. Особливість правового режиму майна фермерських господарств полягає передусім в тому, що він ґрунтується на поєднанні майнових відносин із земельними. Джерелом набуття майна в цих господарствах є здебільшого діяльність у сільському господарстві. Правові норми закріпили режим майна фермерського господарства як такого, що належить йому на праві власності. Це означає, що саме фермерське господарство як юридична особа здійснює володіння, користування та розпорядження належним йому, відокремленим від майна членів фермерського господарства, майном. Зазначені правомочності щодо майна фермерського господарства здійснюються відповідно до Статуту фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між членами фермерського господарства та законом (ст. 20 Закону).

У власності фермерського господарства може перебувати будь-яке майно, в тому числі земельні ділянки, житлові будинки, господарські будівлі і споруди, засоби виробництва тощо, яке необхідне для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, продуктивна і робоча худоба, насадження на земельній ділянці, в тому числі сільськогосподарська техніка, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, а також інше майно споживчого і виробничого призначення. При цьому кількість і вартість майна, що може бути у власності не обмежується, крім випадків, передбачених законом. Основний перелік майна, що входить до складу майна фермерського

господарства (складеного капіталу), що може бути у власності фермерського господарства, передбачено в статті 19 Закону про нього. Майно фермерського господарства належить йому на праві власності. Спільна сумісна власність є переважним різновидом власності у фермерських господарствах.

**Стаття 89 Земельного кодексу України визначає**, що земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності лише громадянам. У спільній сумісній власності перебувають земельні ділянки подружжя та членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними. Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників. У разі вчинення одним із співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном вважається, що він вчинений за згодою всіх співвласників. Вважаємо, що майнові відносини в фермерських господарствах можуть будуватися як на засадах спільної сумісної власності, так і спільної часткової власності.

**Згідно статті 24 Закону України «Про фермерське господарство»** фермерське господарство як юридична особа діє на умовах самоокупності та вправі самостійно розпоряджатися виробленою продукцією, укладати (нарівні з іншими аграрними суб'єктами), так і використовуючи надані їм у цій сфері пільги.

Також законодавцем надано право громадянам, що створили фермерське господарство **відповідно до статті 5 фермерського закону**, на облаштування житла в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. А у випадку знаходження житла за межами населених пунктів – право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса. Відокремленою фермерською садибою є земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, яка знаходиться за межами населеного пункту.



У процесі господарської діяльності фермерське господарство може набувати право власності на майно на підставі цивільних правочинів, зокрема, за договорами купівлі-продажу, дарування, міни тощо, в порядку спадкування та в інший спосіб, не заборонений законом. У разі припинення членства або ліквідації фермерського господарства як юридичної особи члени фермерського господарства мають право на отримання частки майна фермерського господарства. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства. Майнові спори між фермерським господарством та його членами вирішуються судом.

Фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства. За порушення кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил, вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності відповідає голова фермерського господарства. Фермерське господарство як цілісний майновий комплекс включає майно, передане до складеного капіталу, не розподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання. За рішенням членів фермерського господарства фермерське господарство як цілісний майновий комплекс може бути відчужене на підставі цивільно-правових угод громадянам України, які мають право на створення фермерського господарства, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Громадяни, які придбали майно фермерського господарства як цілісного майнового комплексу на підставі цивільно-правової угоди, подають у встановленому порядку новий Статут фермерського господарства на державну реєстрацію.

*Згідно статті 23 Закону України «Про фермерське господарство» успадкування фермерського господарства (цілісного майнового комплексу або його частини) здійснюється відповідно закону, тобто за законом або за заповітом.*

## **6. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства**

Як суб'єкт підприємницької діяльності, фермерське господарство займається господарською діяльністю самостійно. Сферу аграрних господарських відносин у фермерських господарствах становлять виробничо-господарську, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Основною умовою здійснення виробничо-господарської діяльності фермерського господарства є його державна реєстрація відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та господарських формувань». Відповідно до статті 58 Господарського кодексу України діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання, який підлягає державній реєстрації (в даному випадку фермерського господарства), забороняється. Головне в діяльності фермерського господарства – виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції з метою одержання прибутку та розширення виробництва. Як аграрний господарюючий суб'єкт фермерське господарство має спеціальну правоздатність. Цивільна правоздатність фермерського господарства зумовлена низкою факторів, в тому числі аграрною суттю такого господарства як суб'єкта правових відносин та особливостями його правового статусу.

***На самостійність фермерського господарства, зокрема, вказує пункт 2 статті 24 Закону України «Про фермерське господарство»:*** «фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних». Виробничо-економічні відносини фермерського господарства з іншими юридичними особами і окремими громадянами будуються на основі договорів. Фермерське господарство, як аграрний виробник, має право вступати в договірні відносини з будь-якими державними, приватними та комерційними установами та організаціями. Спори, які виникають при укладенні таких договорів,

підлягають розгляду у судовому порядку згідно чинного законодавства. Втручання в його господарську діяльність з боку державних, громадських та інших органів не допускається. Державні органи здійснюють контроль за діяльністю господарства тільки відповідно до своєї компетенції, яка встановлена чинним законодавством. Тобто, фермерське господарство або фермер, повністю автономно, без будь-якої директиви зверху вирішує питання організації діяльності господарства, вибір партнерів і установа договорних зв'язків, розподіл прибутків, матеріально-технічне і фінансове забезпечення. Також фермерське господарство або фермер здійснюють свою діяльність без будь-яких обмежень у межах дозволеного законодавством України.

*Фермерське господарство може не лише виробляти (вирощувати, виготовляти), а й переробляти сільськогосподарську сировину в готову сільськогосподарську продукцію, тобто вести агропромислове виробництво.*

Що стосується реалізації сільськогосподарської продукції, то законодавець наділяє господарство широкою самостійністю в укладанні договорів зі споживачами. Фермерське господарство має право реалізовувати (продавати, міняти, заставляти майно під отримані кредити) майно, свою сировину та продукцію на свій власний розсуд. **Фермерські господарства, відповідно до статті 26** вищевказаного закону, разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками мають право створювати сільськогосподарські кооперативи, кооперативні банки, спілки, інші об'єднання, а також бути засновниками (учасниками) господарських товариств. Сільськогосподарські кооперативи за участю фермерських господарств утворюються відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», який був прийнятий 21 липня 2020 року.

**Фермерський кооператив** – це добровільне об'єднання фермерів, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності. Фермерських кооперативи можуть бути двох видів: прибуткові та не прибуткові.

## **7. Підстави та порядок припинення фермерського господарства**

**Підставами для припинення діяльності фермерського господарства є:**

- ✓ реорганізація;
- ✓ ліквідація;
- ✓ визнання неплатоспроможним (банкрутом);
- ✓ відсутність усіх членів фермерського господарства або спадкоємців, які бажають продовжити діяльність господарства.

**Реорганізація та ліквідація** – способи припинення юридичних осіб. При реорганізації завжди присутній правонаступник, до якого переходять права та обов'язки фермерського господарства, що реорганізується. Реорганізація фермерського господарства відбувається за рішенням вищого органу управління – загальних зборів членів господарства та може здійснюватися у формі приєднання, злиття, поділу, виділення та перетворення.

Рішення про ліквідацію фермерського господарства приймається також членами фермерського господарства (у разі добровільної ліквідації) та судом (у разі примусової ліквідації). Рішення про добровільну ліквідацію може бути прийнято у будь-який час і з будь-яких мотивів.

*Примусова ліквідація здійснюється за рішенням суду з підстав, передбачених законом.*

**Підставами примусової ліквідації, зокрема, можуть бути:**

- ✓ визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути;
- ✓ оголошення юридичної особи банкрутом;
- ✓ провадження юридичною особою діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом;
- ✓ неподання упродовж року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону тощо.

*У ч. 1 ст. 36 Закону України «Про фермерське господарство» зазначається, що рішення про припинення діяльності фермерського господарства у разі банкрутства фермерського господарства приймається відповідно до закону.*

**Суб'єкти аграрного господарювання ліквідується:**

- ✓ за рішенням його учасників або органу, уповноваженого на це установчими документами юридичної особи, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;
- ✓ у разі визнання його в установленому порядку банкрутом, крім випадків передбачених чинним законодавством;
- ✓ за рішенням суду про визнання ним недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом.

Якщо вартість майна сільськогосподарського підприємства є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому Кодексом України з питань банкрутства. Особливості банкрутства сільськогосподарських товаровиробників передбачено Кодексом України з питань банкрутства. Цим Кодексом України з процедур банкрутства встановлено умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за місцезнаходженням боржника – юридичної особи, фізичної особи або фізичної особи-підприємця. У розділі VII Кодексу України з питань банкрутства встановлено особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників. ***Особливості банкрутства фермерських господарств присвячено статтю 95 Кодексу України з питань банкрутства.***

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення

відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України. Заява голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство подається до господарського суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства. Заява підписується головою фермерського господарства.

**До заяви голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються документи, що містять відомості про:**  
*склад і вартість майна фермерського господарства; склад і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності; а також розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.*

Зазначені документи додаються головою фермерського господарства до відзиву на подану кредитором заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство. Головою фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства може бути подано до господарського суду план відновлення платоспроможності фермерського господарства.

У разі якщо здійснення заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства, дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства. Про введення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд постановляє ухвалу.

Процедура розпорядження майном фермерського господарства вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Зазначений строк не може перевищувати 15 місяців. Для проведення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд призначає розпорядника майна в порядку, встановленому цим Кодексом. **Процедура розпорядження майном фермерського господарства може бути достроково припинена господарським судом за заявою розпорядника майна чи будь-кого із кредиторів у разі:**

- ✓ невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства;
- ✓ а також наявності інших обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства.

Після дострокового припинення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

У разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку. У разі банкрутства фермерського господарства земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, у тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до Земельного кодексу України. Майно, що належить голові та

членам фермерського господарства на праві приватної власності, а також інше майно, щодо якого доведено, що воно набуто на доходи, які не є у спільній власності членів фермерського господарства, не включається до складу ліквідаційної маси. Нерухоме майно, а також майнові права щодо нерухомого майна, які включаються до складу ліквідаційної маси фермерського господарства, можуть бути продані лише на аукціоні, обов'язковими умовами якого є збереження цільового призначення сільськогосподарських об'єктів, що продаються. Така вимога є логічним продовженням застосування правила цільового і раціонального використання майна сільськогосподарського призначення. Важливою відмінністю є також те, що господарський суд направляє копію постанови про визнання фермерського господарства банкрутом не лише до органу, який здійснив його державну реєстрацію, а й до органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням фермерського господарства. З дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється



**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ  
ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 5  
“ Правове становище фермерського господарства ”  
(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;

<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та порядок створення фермерського господарства**
- 2. Земельні правовідносини у фермерському господарстві**
- 3. Майнові правовідносини у фермерському господарстві**
- 4. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства**

## 5. Підстави та порядок припинення фермерського господарства

### ЛІТЕРАТУРА:

#### Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. № 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykholova. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник*

- Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
  - 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
  - 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
  - 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
  - 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
  - 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
  - 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
  - 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
  - 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
  - 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
  - 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
  - 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.

23. Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020. С 158-166.
24. Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021. С 132-136
25. Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
26. Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
27. Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
28. Правдюк А.Л., Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
29. Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2. Vol 2. P. 143-148.
30. Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
31. Правдюк А. Л. Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
32. Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
33. Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51. P. 57-64.
34. Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
35. Правдюк А.Л. Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
36. Правдюк А.Л. Distance learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
37. Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.

38. Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
39. Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4. P. 2001-2010.
40. Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

## **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

### **1. Поняття та порядок створення фермерського господарства**

Першими правовими актами, що стали правовою підставою для практичного виникнення фермерських господарств, були: Закон Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року, яким було затверджено індивідуальну (особисту трудову і приватну трудову діяльність), Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 року, за яким земля надавалась громадянам у довічне успадковане володіння для ведення селянського (фермерського) господарства.

Безпосередньо правовою підставою для створення фермерських господарств став прийнятий Верховною Радою України спеціальний Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» від 20 грудня 1991 р.



*Це спричинило офіційне визнання правового становища 97 селянського (фермерського) господарства як нового суб'єкта аграрних відносин.*

22 червня 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін і доповнень до закону України «Про селянське (фермерське) господарство», яким вводилась нова редакція цього закону. Згодом, як загальне, так і галузеве та спеціальне фермерське законодавство почало розвиватися активніше, що сприяло практичному становленню фермерських господарств.

Прийняття у 1996 році Конституції України створило нові правові засади розвитку індивідуальної підприємницької діяльності громадян України щодо використання земель, зокрема для створення селянських (фермерських) господарств, на засадах приватної власності. Особливо слід відмітити важливість статей 14, 41 та 42 Конституції. Наступним кроком до розвитку фермерських господарств були прийняті новий Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року та Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року, який вступив в силу з 29 липня 2003 року. Витоками для підготовки фермерського руху були підрядні, орендні та індивідуальні форми організації праці на селі. Становлення фермерства в Україні припадає на 1989 – 1990 роки. Базовими нормативними актами, що встановлюють статус і регулюють діяльність фермерських господарств, є ГК України (ст. 114), ЗК України, а також спеціальний акт 98 законодавства – Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 р. Перше офіційне визначення поняття «селянське (фермерське) господарство» було надано в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» від 22 червня 1993 року. Закон України «Про фермерське господарство» від 19 червня 2003 року також дає визначення поняття господарства у статті 1, а саме: фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у

власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону. Виходячи з цього визначення, можна виділити основні специфічні ознаки поняття фермерського господарства України. Проаналізуємо їх, оскільки від того, як законодавець врегулював поняття фермерського господарства, залежить його конкретний правовий статус.

**Ознаки фермерського господарства можуть бути сформульовані наступним чином:**

2. **Це окремий самостійно господарюючий аграрний суб'єкт.** Як такий, він відрізняється від усіх інших аграрних суб'єктів: колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств громадян.

**Неповторність фермерських господарств полягає в тому, що:**

- землі для ведення фермерського господарства можуть надаватися на праві приватної власності;
- членами його можуть бути лише родичі, хоча законодавець передбачив можливість створення такого господарства і однією особою;
- в товарному виробництві сільськогосподарської продукції;
- можливості займатися її переробкою та реалізацією;
- майно господарства належить йому на праві власності, якщо інше не передбачено договором між його членами; - в особливостях правового статусу.

Аналізуючи норми Закону України «Про фермерське господарство» у редакції Закону України від 31 березня 2016 року № 1067-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» приходимо до висновків, що в Україні фермерське господарство може функціонувати у двох видах господарських формувань – як юридична особа та фізична особа-підприємець.

*Отже, фермерське господарство є незалежним, повністю самостійним формуванням.*

**2. Фермерське господарство – це своєрідна форма підприємництва.** На це також вказує законодавець в частині першій статті 114 Господарського кодексу України, а саме: «фермерське господарство є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції». Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності лише громадян України. На відміну від складу суб'єктів підприємницької діяльності, фермерське господарство, як таке, може бути реалізоване лише в особі громадянина України.

**3. Фермерське господарство як форма ведення господарювання на землі, не може створюватися примусово, в адміністративному порядку.** Створенню такого господарства повинно передувати вільне волевиявлення його майбутніх членів. У пункті 2 статті 4 Закону України «Про фермерське господарство» вказано, що при створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї, інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами такого господарства після внесення змін до його статуту, чим гарантується право громадян України на добровільне створення таких господарств.

*І говорячи про таке право, потрібно підкреслити, що це право громадян України, і ніякий тиск, жодне адміністрування з приводу створення фермерського господарства неприпустимі.*

З цією ознакою пов'язано і питання про те, що фермерські господарства для їх створення не потребують будь-якого державного чи іншого дозволу. Вони створюються не дозвільним, а явочно-нормативним порядком.

**4. Змістом діяльності фермерського господарства є виробництво, переробка та реалізація товарної сільськогосподарської продукції, що дає господарству 101 можливість отримувати певні прибутки від її реалізації.** Але в фермерському Законі не вказано, яку кількість виробленої продукції треба для того, щоб вважати її товарною продукцією. Така продукція перш за все призначена для продажу, а не для особистого споживання членів господарства.

Необхідно підкреслити, що товарність – це ще й масштаби вирощеної продукції. Мається на увазі така кількість і об'єм сільськогосподарської продукції, після продажу якої окупляться затрати на її виробництво, буде отримано дохід, за рахунок якого розширюватиметься виробництво і залишатиметься чистий прибуток.

**Отже, фермерським є таке виробництво сільськогосподарської продукції, при якому ця продукція стає товаром. Аналіз подальших норм Закону дає можливість додати до вищевказаних ознак ще й наступні:**

**а) *Відносини в фермерському господарстві носять членський характер.***

Законодавець чітко обмежує коло суб'єктів такого господарства, маючи на увазі, що членами фермерського господарства можуть бути лише особи, пов'язані родинними стосунками, а не будь-якими іншими. Відповідно до цього слід розмежувати членство в фермерському господарстві від членства в інших структурах сільськогосподарського виробництва. Необхідно зазначити, що в статті 27 Закону України «Про фермерське господарство» передбачено положення про те, що трудові відносини у фермерському господарстві базуються на основі праці членів цього господарства та тільки у разі виробничої потреби воно може залучати до роботи в ньому інших громадян за трудовим договором (контрактом);

**б) *Фермерське господарство – це сімейно-трудове об'єднання, з чітко визначеним складом його учасників.***

Згідно пункту 1 статті 3 Закону України «Про фермерське господарство» членами господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, та інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства. Зокрема, до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства відносяться дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами

сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти.

***в) фермерське господарство – це суб'єкт сільськогосподарського землевикористання.*** Термін «землевикористання», на відміну від «землекористування», має в земельних відносинах більш широкий зміст; він відображає землеробство як трудовий процес з використання природних властивостей родючості земель всіма суб'єктами аграрних відносин, тобто, якщо сказати коротко, землевикористання – це трудовий процес з використання земель; він є унікальним і специфічним.

***г) Трудові відносини членів фермерського господарства базуються на основі праці його членів.*** Тобто члени фермерського господарства не беруть участі в господарському виробництві, не перебувають у трудових відносинах з будь-якими підприємствами, установами та організаціями, оскільки відповідно до частини 1 статті 27 фермерського закону трудові відносини у такому господарстві базуються на основі праці його членів. Це зокрема, означає, що для створення та діяльності фермерського господарства особа, яка є членом колективного сільськогосподарського підприємства, повинна вийти з нього, а та, що працює в радгоспі, звільнитись з роботи в ньому. Проаналізовані законодавчі і наукові ознаки поняття фермерського господарства дають можливість дати визначення цього поняття.

**Отже, фермерське господарство в Україні – це суб'єкт аграрної підприємницької діяльності, що діє як юридична особа або сімейна ферма, без набуття статусу юридичної особи та являє родинно-трудове об'єднання громадян України з метою отримання прибутку для вироблення товарної сільськогосподарської продукції.**

Відповідно до статті 5 Закону України «Про фермерське господарство», право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство. Фермерське господарство може бути створене одним

громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Фермерське господарство має найменування та може мати печатки.

*Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень установчого документа фермерського господарства.*

Відповідно до вказаного Закону, до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства відносяться дружина (чоловік), батьки, діти, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок, рідні та двоюрідні брати та сестри, дядько, тітка, племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка), а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти).

*Зауважуємо, що членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).*

Створенню будь-якого господарського формування передуює вільне волевиявлення його майбутніх членів.

***У пункті 2 статті 4 Закону України «Про фермерське господарство» вказано, що при створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї, інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами такого господарства після внесення змін до його статуту, чим гарантується право громадян України на добровільне створення таких господарств.***

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа-підприємець. Фермерське господарство діє на основі установчого документа (для юридичної особи – статуту, а для господарства без статусу юридичної особи – договору (декларації) про створення фермерського господарства). В установчому документі зазначаються

найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України. Положення установчих документів повинні відображати конкретні особливості господарства.

***Фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, має статус сімейного фермерського господарства, за умови що в його підприємницькій діяльності використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.***

Фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується на основі діяльності фізичної особи-підприємця і має статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа-підприємець та члени її сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України. Сімейне фермерське господарство без статусу юридичної особи організовується фізичною особою самостійно або спільно з членами її сім'ї на підставі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства. Договір про створення сімейного фермерського господарства укладається фізичною особою спільно з членами її сім'ї в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем розташування майна та земельних ділянок фермерського господарства. Декларація про створення сімейного фермерського господарства (у разі одноосібного ведення такого господарства) складається фізичною особою самостійно в письмовій формі. Головою сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи є член сім'ї, визначений договором (декларацією) про створення сімейного фермерського господарства, який реєструється як фізична особа-підприємець. Після укладання (складання) договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства голова сімейного фермерського господарства має зареєструватися як фізична

особа-підприємець або зареєструвати зміни до відомостей про фізичну особу-підприємця в порядку, встановленому законом. **Відповідно до статті 8 фермерського закону**, фермерське господарство підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому чинним законодавством України. Порядок державної реєстрації всіх суб'єктів аграрного господарювання визначається Цивільним та Господарським кодексами, а також Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності полягає в обов'язковій юридичній дії здійснюваній при їх створенні з метою їх легалізації, тобто надання суб'єктам формально-юридичних ознак суб'єкта права.

## **2. Земельні правовідносини у фермерському господарстві**

Для фермерських господарств, як і для інших суб'єктів сільськогосподарської діяльності, землі виступають головним засобом виробництва, основою його функціонування. Правові умови і порядок надання земельних ділянок регламентовано на законодавчому рівні; вони складають базовий комплекс правових норм при врегулюванні цих відносин в галузевих і локальних нормативних актах. Правовий режим земель у фермерському господарстві доцільно в першу чергу аналізувати через їхній склад.

**Правовою основою щодо визначення складу земель фермерського господарства є ст. 12 Закону України «Про фермерське господарство» та ст. 31 Земельного кодексу України. Землі фермерського господарства можуть складатися із:**

- а) земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;
- б) земельних ділянок, що належать громадянам – членам фермерського господарства на праві приватної власності;
- в) земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.



Однак, члени фермерського господарства мають право на одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю).

Зокрема, членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність із раніше наданих їм у користування земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради. Земельні ділянки, на яких розташовані житлові будинки, господарські будівлі та споруди фермерського господарства, передаються безоплатно у приватну власність у рахунок земельної частки (паю).

*Громадяни та юридичні особи, в тому числі фермерські господарства, набувають права власності та права користування земельними ділянками із земель державної або комунальної власності за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень, визначених Земельним кодексом України або за результатами аукціону.*

Також фермерські господарства мають право набувати у власність земельні ділянки на підставі міни, ренти, дарування, успадкування та інших цивільно-правових угод.

***У статті 132 Земельного кодексу України закріплено вимоги до змісту всіх договорів про перехід права власності на земельну ділянку.***

Закріплені у ній умови можна визначити як істотні, тобто такі, що необхідні та достатні для того, щоб конкретний договір вважався укладеним, а отже, здатним породжувати виникнення у сторін прав та обов'язків.

**Договір купівлі-продажу земельної ділянки, як і інші правочини про перехід права власності на земельну ділянку повинні містити:**

1. назву сторін (прізвище, ім'я та по батькові громадянина, назва юридичної особи);
2. вид правочину – договір купівлі-продажу;
3. предмет договору (земельна ділянка з визначенням місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму тощо);

4. документ, що підтверджує право власності на земельну ділянку;
5. відомості про відсутність заборон на відчуження земельної ділянки;
6. відомості про відсутність або наявність обмежень щодо використання земельної ділянки за цільовим призначенням (застава, оренда, сервітути тощо);
7. договірну ціну, тобто вартість майна, яке відчужується;
8. права та обов'язки сторін;
9. кадастровий номер земельної ділянки;

10. момент переходу права власності на земельну ділянку. Важливе значення мають розміри земельних ділянок, які можуть надаватися громадянам України для ведення фермерського господарства. За великим рахунком вони впливають на подальшим режим їх використання, умови використання тощо.

***Згідно із ст. 121 ЗК України для ведення фермерського господарства*** громадянам України надаються безоплатно із земель державної або комунальної власності земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств, розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району. Істотний вплив на правовий режим земель фермерського господарства має те, що на цих земельних ділянках громадянам, що створили фермерське господарство, дозволено облаштувати постійне місце проживання в тій частині земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. Якщо постійне місце проживання членів фермерського господарства знаходиться за межами населених пунктів, то вони мають право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса. Власність на землю є не тільки гарантом стабільності фермерського

господарства, а й основою його життєдіяльності і мобільності при швидкій зміні економічних, політичних і соціальних факторів. Однак, на теперішній час, більшість фермерських господарств – орендують земельні ділянки.

**Відповідно до статті 93 Земельного кодексу України**, строк оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства не може бути меншим як 7 років та не більшим 50 років. Однак, у випадку, коли фермерські господарства беруть в оренду земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які є земельними ділянками меліорованих земель і на яких проводиться гідротехнічна меліорація, то тоді строк оренди не може бути меншим як 10 років. А до договору оренди землі включається зобов'язання орендаря здійснювати інвестиції у розвиток та модернізацію відповідних меліоративних систем і об'єктів інженерної інфраструктури та сприяти їх належній експлуатації.

**Відповідно до статті 15 Закону «Про оренду землі»**, істотними умовами договору оренди землі є: об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки); строк дії договору оренди; 112 орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату; За згодою сторін у договорі оренди землі можуть зазначатися інші умови. Право оренди земельної ділянки у фермерського господарства виникає з моменту державної реєстрації такого права оренди. Зміст правового режиму земель фермерського господарства розкривається також через сукупність земельних прав та обов'язків фермерського господарства та його членів.

**Зокрема, фермерське господарство та його члени відповідно до ст. 14 Закону мають право:**

- а) продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;
- б) самостійно господарювати на землі;
- в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;

г) на відшкодування збитків;

г) споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди тощо;

**Фермерські господарства, у власності яких є земельні ділянки, надані їм для ведення фермерського господарства зобов'язані:**

а) забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;

б) додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля;

в) сплачувати податки та збори;

г) не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;

г) не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;

д) надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;

е) дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;

ж) зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем тощо. Отримання земельної ділянки для ведення фермерського господарства є першим необхідним юридичним фактором для створення та подальшого функціонування такого типу господарства, яке є специфічним суб'єктом аграрного підприємництва.

*Юридичні особи-власники об'єктів (газо-, нафтопроводів, ліній електропередач, зв'язку тощо), що проходять через земельні ділянки фермерських господарств, мають право доступу до таких об'єктів на підставі угоди, укладеної з відповідним фермерським господарством, відповідно до затвердженої документації із землеустрою або встановленого земельного сервітуту.*

Фермерське господарство має право споруджувати жилі будинки, господарські будівлі та споруди на належних йому, його членам на праві

власності земельних ділянках відповідно до затверджених документації із землеустрою та містобудівної документації у встановленому законом порядку. Будівництво на орендованій земельній ділянці жилих будинків, господарських будівель та споруд фермерське господарство-орендар погоджує з орендодавцем.

### **3. Майнові правовідносини у фермерському господарстві**

Майнові відносини у фермерському господарстві регулюються Законом України «Про фермерське господарство», деталізуються у його Статуті, а також, у тій частині в якій вони не врегульовані зазначеними нормативно-правовими актами, Цивільним кодексом України, іншими актами законодавства. Майнові відносини є визначальними в діяльності фермерських господарств. Особливість правового режиму майна фермерських господарств полягає передусім в тому, що він ґрунтується на поєднанні майнових відносин із земельними. Джерелом набуття майна в цих господарствах є здебільшого діяльність у сільському господарстві. Правові норми закріпили режим майна фермерського господарства як такого, що належить йому на праві власності. Це означає, що саме фермерське господарство як юридична особа здійснює володіння, користування та розпорядження належним йому, відокремленим від майна членів фермерського господарства, майном. Зазначені правомочності щодо майна фермерського господарства здійснюються відповідно до Статуту фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між членами фермерського господарства та законом (ст. 20 Закону).

У власності фермерського господарства може перебувати будь-яке майно, в тому числі земельні ділянки, житлові будинки, господарські будівлі і споруди, засоби виробництва тощо, яке необхідне для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, продуктивна і робоча худоба, насадження на земельній ділянці, в тому числі сільськогосподарська техніка, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, а також інше майно споживчого і виробничого призначення. При цьому кількість і вартість майна, що може бути у власності не обмежується, крім випадків, передбачених

законом. Основний перелік майна, що входить до складу майна фермерського господарства (складеного капіталу), що може бути у власності фермерського господарства, передбачено в статті 19 Закону про нього. Майно фермерського господарства належить йому на праві власності. Спільна сумісна власність є переважним різновидом власності у фермерських господарствах.

**Стаття 89 Земельного кодексу України визначає**, що земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності лише громадянам. У спільній сумісній власності перебувають земельні ділянки подружжя та членів фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними. Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою всіх співвласників. У разі вчинення одним із співвласників правочину щодо розпорядження спільним майном вважається, що він вчинений за згодою всіх співвласників. Вважаємо, що майнові відносини в фермерських господарствах можуть будуватися як на засадах спільної сумісної власності, так і спільної часткової власності.

**Згідно статті 24 Закону України «Про фермерське господарство»** фермерське господарство як юридична особа діє на умовах самоокупності та вправі самостійно розпоряджатися виробленою продукцією, укладати (нарівні з іншими аграрними суб'єктами), так і використовуючи надані їм у цій сфері пільги.

Також законодавцем надано право громадянам, що створили фермерське господарство **відповідно до статті 5 фермерського закону**, на облаштування житла в тій частині наданої для ведення фермерського господарства земельної ділянки, з якої забезпечується зручний доступ до всіх виробничих об'єктів господарства. А у випадку знаходження житла за межами населених пунктів – право на створення відокремленої фермерської садиби, якій надається поштова адреса. Відокремленою фермерською садибою є земельна ділянка разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями, яка знаходиться за межами населеного пункту.

У процесі господарської діяльності фермерське господарство може набувати право власності на майно на підставі цивільних правочинів, зокрема, за договорами купівлі-продажу, дарування, міни тощо, в порядку спадкування та в інший спосіб, не заборонений законом. У разі припинення членства або ліквідації фермерського господарства як юридичної особи члени фермерського господарства мають право на отримання частки майна фермерського господарства. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства. Майнові спори між фермерським господарством та його членами вирішуються судом.

Фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства. За порушення кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил, вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності відповідає голова фермерського господарства. Фермерське господарство як цілісний майновий комплекс включає майно, передане до складеного капіталу, не розподілений прибуток, майнові та інші зобов'язання. За рішенням членів фермерського господарства фермерське господарство як цілісний майновий комплекс може бути відчужене на підставі цивільно-правових угод громадянам України, які мають право на створення фермерського господарства, або юридичним особам України для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. Громадяни, які придбали майно фермерського господарства як цілісного майнового комплексу на підставі цивільно-правової угоди, подають у встановленому порядку новий Статут фермерського господарства на державну реєстрацію.

*Згідно статті 23 Закону України «Про фермерське господарство» успадкування фермерського господарства (цілісного майнового комплексу або його частини) здійснюється відповідно закону, тобто за законом або за заповітом.*

## **8. Правове регулювання господарської діяльності фермерського господарства**

Як суб'єкт підприємницької діяльності, фермерське господарство займається господарською діяльністю самостійно. Сферу аграрних господарських відносин у фермерських господарствах становлять виробничо-господарську, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини. Основною умовою здійснення виробничо-господарської діяльності фермерського господарства є його державна реєстрація відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та господарських формувань». Відповідно до статті 58 Господарського кодексу України діяльність незареєстрованого суб'єкта господарювання, який підлягає державній реєстрації (в даному випадку фермерського господарства), забороняється. Головне в діяльності фермерського господарства – виробництво, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції з метою одержання прибутку та розширення виробництва. Як аграрний господарюючий суб'єкт фермерське господарство має спеціальну правоздатність. Цивільна правоздатність фермерського господарства зумовлена низкою факторів, в тому числі аграрною суттю такого господарства як суб'єкта правових відносин та особливостями його правового статусу.

***На самостійність фермерського господарства, зокрема, вказує пункт 2 статті 24 Закону України «Про фермерське господарство»:*** «фермерське господарство самостійно визначає напрями своєї діяльності, спеціалізацію, організує виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, на власний розсуд та ризик підбирає партнерів з економічних зв'язків у всіх сферах діяльності, у тому числі іноземних». Виробничо-економічні відносини фермерського господарства з іншими юридичними особами і окремими громадянами будуються на основі договорів. Фермерське господарство, як аграрний виробник, має право вступати в договірні відносини з будь-якими державними, приватними та комерційними установами та організаціями. Спори, які виникають при укладенні таких договорів,



підлягають розгляду у судовому порядку згідно чинного законодавства. Втручання в його господарську діяльність з боку державних, громадських та інших органів не допускається. Державні органи здійснюють контроль за діяльністю господарства тільки відповідно до своєї компетенції, яка встановлена чинним законодавством. Тобто, фермерське господарство або фермер, повністю автономно, без будь-якої директиви зверху вирішує питання організації діяльності господарства, вибір партнерів і установа договорних зв'язків, розподіл прибутків, матеріально-технічне і фінансове забезпечення. Також фермерське господарство або фермер здійснюють свою діяльність без будь-яких обмежень у межах дозволеного законодавством України.

*Фермерське господарство може не лише виробляти (вирощувати, виготовляти), а й переробляти сільськогосподарську сировину в готову сільськогосподарську продукцію, тобто вести агропромислове виробництво.*

Що стосується реалізації сільськогосподарської продукції, то законодавець наділяє господарство широкою самостійністю в укладанні договорів зі споживачами. Фермерське господарство має право реалізовувати (продавати, міняти, заставляти майно під отримані кредити) майно, свою сировину та продукцію на свій власний розсуд. **Фермерські господарства, відповідно до статті 26** вищевказаного закону, разом з іншими сільськогосподарськими товаровиробниками мають право створювати сільськогосподарські кооперативи, кооперативні банки, спілки, інші об'єднання, а також бути засновниками (учасниками) господарських товариств. Сільськогосподарські кооперативи за участю фермерських господарств утворюються відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», який був прийнятий 21 липня 2020 року.

**Фермерський кооператив** – це добровільне об'єднання фермерів, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності. Фермерських кооперативи можуть бути двох видів: прибуткові та не прибуткові.

## **9. Підстави та порядок припинення фермерського господарства**

**Підставами для припинення діяльності фермерського господарства є:**

- ✓ реорганізація;
- ✓ ліквідація;
- ✓ визнання неплатоспроможним (банкрутом);
- ✓ відсутність усіх членів фермерського господарства або спадкоємців, які бажають продовжити діяльність господарства.

**Реорганізація та ліквідація** – способи припинення юридичних осіб. При реорганізації завжди присутній правонаступник, до якого переходять права та обов'язки фермерського господарства, що реорганізується. Реорганізація фермерського господарства відбувається за рішенням вищого органу управління – загальних зборів членів господарства та може здійснюватися у формі приєднання, злиття, поділу, виділення та перетворення.

Рішення про ліквідацію фермерського господарства приймається також членами фермерського господарства (у разі добровільної ліквідації) та судом (у разі примусової ліквідації). Рішення про добровільну ліквідацію може бути прийнято у будь-який час і з будь-яких мотивів.

*Примусова ліквідація здійснюється за рішенням суду з підстав, передбачених законом.*

**Підставами примусової ліквідації, зокрема, можуть бути:**

- ✓ визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути;
- ✓ оголошення юридичної особи банкрутом;
- ✓ провадження юридичною особою діяльності, що суперечить установчим документам, або такої, що заборонена законом;
- ✓ неподання упродовж року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону тощо.

*У ч. 1 ст. 36 Закону України «Про фермерське господарство» зазначається, що рішення про припинення діяльності фермерського господарства у разі банкрутства фермерського господарства приймається відповідно до закону.*

**Суб'єкти аграрного господарювання ліквідується:**

- ✓ за рішенням його учасників або органу, уповноваженого на це установчими документами юридичної особи, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;
- ✓ у разі визнання його в установленому порядку банкрутом, крім випадків передбачених чинним законодавством;
- ✓ за рішенням суду про визнання ним недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, а також в інших випадках, встановлених законом.

Якщо вартість майна сільськогосподарського підприємства є недостатньою для задоволення вимог кредиторів, юридична особа ліквідується в порядку, встановленому Кодексом України з питань банкрутства. Особливості банкрутства сільськогосподарських товаровиробників передбачено Кодексом України з питань банкрутства. Цим Кодексом України з процедур банкрутства встановлено умови та порядок відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за місцезнаходженням боржника – юридичної особи, фізичної особи або фізичної особи-підприємця. У розділі VII Кодексу України з питань банкрутства встановлено особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників. ***Особливості банкрутства фермерських господарств присвячено статтю 95 Кодексу України з питань банкрутства.***

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення

відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України. Заява голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство подається до господарського суду за наявності письмової згоди всіх членів фермерського господарства. Заява підписується головою фермерського господарства.

**До заяви голови фермерського господарства про відкриття провадження у справі про банкрутство додаються документи, що містять відомості про:**  
*склад і вартість майна фермерського господарства; склад і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності; а також розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.*

Зазначені документи додаються головою фермерського господарства до відзиву на подану кредитором заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство. Головою фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського господарства може бути подано до господарського суду план відновлення платоспроможності фермерського господарства.

У разі якщо здійснення заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства, дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства. Про введення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд постановляє ухвалу.

Процедура розпорядження майном фермерського господарства вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Зазначений строк не може перевищувати 15 місяців. Для проведення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд призначає розпорядника майна в порядку, встановленому цим Кодексом. **Процедура розпорядження майном фермерського господарства може бути достроково припинена господарським судом за заявою розпорядника майна чи будь-кого із кредиторів у разі:**

- ✓ невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства;
- ✓ а також наявності інших обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства.

Після дострокового припинення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

У разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку. У разі банкрутства фермерського господарства земельна ділянка, надана фермерському господарству в тимчасове користування, у тому числі на умовах оренди, використовується відповідно до Земельного кодексу України. Майно, що належить голові та

членам фермерського господарства на праві приватної власності, а також інше майно, щодо якого доведено, що воно набуто на доходи, які не є у спільній власності членів фермерського господарства, не включається до складу ліквідаційної маси. Нерухоме майно, а також майнові права щодо нерухомого майна, які включаються до складу ліквідаційної маси фермерського господарства, можуть бути продані лише на аукціоні, обов'язковими умовами якого є збереження цільового призначення сільськогосподарських об'єктів, що продаються. Така вимога є логічним продовженням застосування правила цільового і раціонального використання майна сільськогосподарського призначення. Важливою відмінністю є також те, що господарський суд направляє копію постанови про визнання фермерського господарства банкрутом не лише до органу, який здійснив його державну реєстрацію, а й до органу місцевого самоврядування за місцезнаходженням фермерського господарства. З дня прийняття постанови про визнання фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури діяльність фермерського господарства припиняється

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ  
ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 8  
“ Правовий режим земель сільськогосподарського призначення”  
(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.

**НАВЧАЛЬНЕ** ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.  
**ОБЛАДНАННЯ,**  
**ТЗН:**  
**НАОЧНІ** лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,  
**ЗАСОБИ:** електронні документи з наочними засобами навчання,  
схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
**ДИСЦИПЛІНИ:** адміністративне право, конституційне право,  
міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ**  
**ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове  
право.

### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та склад земель сільськогосподарського призначення.**
- 2. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення.**
- 3. Суб'єкти сільськогосподарського землекористування.**
- 4. Правова охорона земель сільськогосподарського призначення**

### **ЛІТЕРАТУРА:**

#### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141



2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов.Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.

15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст. 96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . Офіційний вісник України. 2014. № 81. Ст. 48.

### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право.2007. № 12.С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць*. 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць*. 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК*. 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного*

- університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка. 2009 № 2 . С. 125-130.*
10. Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.*
  11. Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК. 2010. № 3 С 118- 122.*
  12. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка. 2010. № 2. С. 97-104.*
  13. Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.*
  14. Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право. 2014. № 8. С 75-78.*
  15. Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2015. № 1. С.104-117.*
  16. Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство. 2016. № 2. С 87-93.*
  17. Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового

- середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
18. Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
19. Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
20. Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
21. Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
22. Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
23. Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020. С 158-166.
24. Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021. С 132-136
25. Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.

- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.

- 36.Правдюк А.Л. Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

#### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

##### **1. Поняття та склад земель сільськогосподарського призначення**

Конституційне положення про те, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст. 14), в першу чергу стосується земель сільськогосподарського призначення.

Сільськогосподарське землекористування слід вважати особливим видом природокористування. Це обумовлюється тим, що близько 71% території України (42,7 млн. га) відноситься до земель сільськогосподарського призначення.

У відповідності до положень ч. 1 ст. 22 Земельного кодексу України **землями сільськогосподарського призначення** визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей.

Із запропонованого визначення простежується позиція законодавця, на якій базується поняття земель сільськогосподарського призначення, – це основне *цільове призначенні* даної категорії земель, а саме: - виробництво сільськогосподарської продукції; - здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури (господарські будівлі, склади, ферми тощо); - призначені для цілей сільського господарства.

**Цільове призначення земельної ділянки** являє собою використання земельної ділянки за призначенням, визначеним на підставі документації із землеустрою у встановленому законодавством порядку (ст. 1 Закону України «Про землеустрій»).

**Відповідно до положень ЗК України (ч. 2 ст. 22) до земель сільськогосподарського призначення належать:**

а) **сільськогосподарські угіддя** (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);



**б) несільськогосподарські угіддя** (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо).

Проте в юридичній літературі застосування термінів «надані» та «призначені» викликає зауваження з боку науковців (проф. Титова Н.І.). Така позиція обґрунтовується наступним:

1) перехід до ринкової економіки в основному завершується, а тому надалі ці землі будуть не «надаватися», а в основному «одержуватись» на підставі правочинів (купівля-продаж, дарування, успадкування тощо).;

2) ці землі не можуть бути суб'єктивно кимось призначені як сільськогосподарські; вони об'єктивно від природи є такими. У зв'язку з цим, пропонується щоб назва зазначеної категорії земель була не «землі сільськогосподарського призначення», а «сільськогосподарські земля», тобто такі, які за їх природними властивостями придатні бути основним засобом виробництва сільськогосподарської продукції.

Не дивлячись на те, що землі сільськогосподарського призначення характеризуються цілісністю сфери господарського використання, в той же час їм притаманне певне розмежування, враховуючи призначення властиве тій чи іншій ділянці. *Рілля*, як правило, використовується для виробництва рослинницької продукції, для садівництва. *Сіножаті* призначені для сінокосіння та заготівлі кормів. На пасовищах здійснюється випасання худоби, а в окремих випадках і заготівля кормів.

**Багаторічні насадження** – це земельні ділянки, засаджені деревами і чагарниками з метою боротьби з суховіями, з метою снігозатримання тощо. Їх основне призначення – збереження корисних властивостей ріллі, сіножатей і створення сприятливих умов для ведення сільського господарства на землях, які ними охороняються.

Таким чином, наявність загальних рис правового режиму земель сільськогосподарського призначення не виключає цілої низки особливостей в режимі окремих їх складових.

Варто зауважити, що на законодавчому рівні не визначається критеріїв віднесення сільськогосподарських угідь до тих чи інших видів. У науковій літературі підкреслюється, що природно різні види угідь повинні мати різний правовий режим. Між тим, на сьогодні відсутні спеціальні правила використання різних сільськогосподарських угідь, якщо не враховувати розрізнених вимог, вміщених у законодавстві про меліорацію, селекцію та насінництво, боротьбу з бур'янами, ерозію, про консервацію деградованих земель тощо. Дана проблема може бути вирішена за допомогою нормування у галузі охорони земель, землевпорядного та агротехнічного нормування.

Отже, нами звернута увага на ту обставину, що Земельний кодекс України поділяє землі сільськогосподарського призначення на дві зазначені категорії: сільськогосподарські угіддя та несільськогосподарські угіддя. Проте із змісту статей Земельного кодексу України можна виділити також й інші структурні характеристики земель сільськогосподарського призначення.

*Наприклад, ґрунт. Так, ст. 168 ЗК України виділяє ґрунти в особливий об'єкт охорони, чим обумовлюється наявність спеціального правового режиму ґрунтів як самостійного об'єкта правової охорони.*

**Відповідно до ст.1 Закону України «Про охорону земель» ґрунт** являє собою природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості.

Основним показником ґрунту є його родючість, тобто здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту.

Правовим критерієм визначення якісних показників ґрунтів є нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів. Стандартизація і нормування в галузі охорони та відтворення родючості ґрунтів здійснюється з метою забезпечення екологічної і санітарно-гігієнічної безпеки громадян шляхом прийняття відповідних нормативів і стандартів, які визначають вимоги щодо якості земель, допустимого антропогенного навантаження на ґрунти тощо.

Варто зауважити, що дискусійною залишається проблема галузевої належності відносин щодо регулювання використання цих земель. **Існують дві доктрини: земельно-правова та цивільно-правова.** З точки зору істотних особливостей земель сільськогосподарського призначення, *землі як об'єкт земельних правовідносин* не слід ототожнювати з іншим нерухомим майном, що може бути об'єктом цивільних правовідносин.

#### **Це обумовлюється тим, що:**

- 1) земля це є природний об'єкт, який має не лише економічну, але й екологічну цінність;
- 2) землі перебувають у взаємозв'язку з іншими природними об'єктами;
- 3) виконують незамінну функцію основного засобу виробництва сільськогосподарської продукції;
- 4) землі, на відміну типових засобів виробництва, мають встановлену природою, а не людиною, обмеженість у просторі та постійність місцезнаходження, а тому їх не можна віднести до цивільної категорії нерухомого майна;
- 5) не мають балансової грошової вартості, а їх природна економічна та екологічна цінність визначається за спеціальною методикою тощо.

## **2. Особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення**

Класифікація земель проводиться за їх основним цільовим призначенням залежно від того, для якої мети відведені землі.

Землі сільськогосподарського призначення – найбільш важлива і значна частина єдиного земельного фонду.

Це землі, які надані для виробництва сільськогосподарської продукції; здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, для розміщення відповідної виробничої інфраструктури, зокрема інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей. З економічної точки зору землі сільськогосподарського призначення відрізняються від інших земель тим, що вони самі є засобом виробництва, виробничим потенціалом.

**Землі сільськогосподарського призначення розподіляються на сільськогосподарські угіддя:** ріллю, сіножаті, пасовища, перелоги, землі, зайняті багаторічними насадженнями, а також на землі, які до них не належать, а саме: господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду, землі під господарськими будівлями і дворами, землі тимчасової консервації тощо. Згідно з правовим режимом земель сільськогосподарського призначення припускається використання тільки поверхні цих земель для вирощування сільськогосподарських культур, овочів, розведення садів, розвитку тваринництва та інших галузей сільськогосподарського виробництва, під пасовища, сіножаті та в інших цілях, а також для будівництва різних житлових, адміністративних та господарських споруд, пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва або переробкою сільськогосподарської продукції

**До земель сільськогосподарського призначення належать землі, які використовуються:**

1) громадянами для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

сільськогосподарські угіддя (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) несільськогосподарські угіддя (господарські шляхи і

прогони, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження, крім віднесених до земель лісогосподарського призначення, землі під господарськими будівлями і дворами, землі під інфраструктурою оптових ринків сільськогосподарської продукції, землі тимчасової консервації тощо) Землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, зокрема інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей

До земель сільськогосподарського призначення належать

- 2) сільськогосподарськими підприємствами для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;
- 3) сільськогосподарськими науково-дослідними установами та навчальними закладами, сільськими професійно-технічними училищами та загальноосвітніми школами – для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;
- 4) сільськогосподарськими підприємствами, організаціями та установами, релігійними організаціями й об'єднаннями громадян – для ведення підсобного сільського господарства.

Землі сільськогосподарського призначення можуть надаватися громадянам на праві приватної власності та оренди .

Землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

***Зауважимо! Законом України від 31 березня 2020 року No 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», набрання чинності яким відбудеться 01.07.2021, передбачено ряд змін у регулюванні відносин, пов'язаних із землями сільськогосподарського призначення***

Землі сільськогосподарського призначення можуть надаватись у власність і користування, при цьому правомочність щодо визначення та зміни цільового призначення земельної ділянки не може належати ні власникові, ні користувачеві, а зберігається за органами державної влади.

Зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, здійснюється з ініціативи власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Згідно зі ст. 170 Земельного кодексу України технічно забруднені землі сільськогосподарського призначення, на яких не забезпечується одержання продукції, що відповідає встановленим вимогам (нормам, правилам, нормативам), підлягають вилученню із сільськогосподарського обігу та консервації.

Формуванню особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення сприяють такі факти, що зумовлюються особливостями використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. Крім цього, землі сільськогосподарського призначення є базою для проведення земельної та аграрної реформ, а також основним засобом виробництва продуктів харчування і сировими рослинного та тваринного походження, що підкреслює їх важливе соціальне значення.

## **2. Основні особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення**

Поняття «режим» означає сукупність правил, заходів, норм для досягнення будь-якої мети. Під правовим режимом розуміють встановлені законодавством порядок використання об'єкта, припустимі межі та способи розпорядження ним. Правовий режим забезпечується відповідними заходами впливу (заохочення й відповідальності) з боку органів державної влади і місцевого самоврядування.

«Правовий режим» земель сільськогосподарського призначення є теоретичним поняттям, яке узагальнює правову характеристику земель цієї

категорії як об'єкта земельних відносин і містить вказівку на коло найважливіших правових відносин, що складаються з приводу земель сільськогосподарського призначення. У радянський період розвитку земельного права й законодавства основним складовим і головним елементом правового режиму земель був примат виключної державної власності на землю, зокрема і на землі сільськогосподарського призначення. Аналіз чинного земельного законодавства дає змогу дійти висновку, що правовий режим земель сільськогосподарського призначення поширюється на землі цієї категорії і визначається сукупністю правил їх використання, включення до цивільного обігу, охорони, обліку, моніторингу, установлених чинним законодавством.

Безпосереднім об'єктом правового режиму є конкретне земельне угіддя – земельна ділянка, незалежно від її площі, яка надана й використовується за безпосереднім цільовим призначенням.

**Це – перший елемент правового режиму.**

Правовий режим різних ділянок земель сільськогосподарського призначення неоднорідний.

**Така неоднорідність зумовлена:**

- ✓ видами земель сільськогосподарського призначення, їх економічними й екологічними властивостями;
- ✓ юридичним статусом суб'єктів, які використовують ці землі;
- ✓ іншими об'єктивними обставинами.

*Тому розрізняють загальний, особливий і спеціальний правові режими земель сільськогосподарського призначення.*

**Об'єктом загального правового режиму є вся площа земель, придатних для потреб сільського господарства. Основне цільове призначення цих земель – бути засобом виробництва продуктів харчування і кормів для тварин, а також сировини для промисловості.**

Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізничних і автомобільних шляхів, ліній електропередачі

та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних із веденням сільськогосподарського виробництва, згідно зі ст. 23 Земельного кодексу України, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості.

Особливий правовий режим встановлюється законодавством для сільськогосподарських угідь з кадастровою оцінкою вище середньорайонного рівня.

**До сільськогосподарських угідь у такому правовому значенні належать** рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища й перелogi (ст. 22 Земельного кодексу України). Правовий режим цих земель полягає в пріоритетному використанні їх для сільськогосподарських цілей.

Спеціальний правовий режим встановлюється для особливо цінних сільськогосподарських угідь. До таких земель, відповідно до ст. 150 Земельного кодексу України, належать землі дослідних полів науково-дослідних установ і навчальних закладів, природно-заповідного фонду, історико-культурного призначення та ін. Вилучення (викуп) особливо цінних земель для несільськогосподарських потреб допускається тільки у виняткових випадках, а саме: під час будівництва об'єктів загальнодержавного значення, доріг, ліній електропередачі та зв'язку, трубопроводів, осушувальних і зрошувальних каналів, геодезичних пунктів, житла, об'єктів соціально-культурного призначення, нафтових і газових свердловин та виробничих споруд, пов'язаних з їх експлуатацією. Причому таке вилучення (викуп) здійснюється за постановою Кабінету Міністрів України або за рішенням відповідної місцевої ради, які, в свою чергу, повинні попередньо погодити його з Верховною Радою України.

Правовий режим земель сільськогосподарського призначення спрямований на виконання двох основних завдань: забезпечення ґрунтової родючості земель, тобто охорони якості сільськогосподарських угідь (якісний аспект), і збереження кількості цих земель, запобігання зменшенню площ сільськогосподарських угідь (кількісний аспект).



**Перше завдання вирішується здійсненням заходів:**

щодо збереження і підвищення родючості ґрунтів; щодо захисту земель від водної і вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, висушування, ущільнення та інших процесів, що призводять до деградації земель (меліорація); щодо захисту від зараження сільськогосподарських угідь бактеріально-паразитичними та карантинними шкідниками й хворобами рослин, заростання бур'янистими рослинами, чагарником і дрібноліссям, від інших видів погіршення стану земель; щодо рекультивації порушених земель, відновлення їх родючості, своєчасного залучення до господарського обігу (ст. 166 Земельного кодексу України); щодо збереження і використання родючого шару ґрунту та консервації земель (стст. 171, 172 Земельного кодексу України).

Розв'язання другого завдання забезпечується регулюванням надання й вилучення земель, встановленням обмежень для їх переведення в несільськогосподарські.

**Забезпеченню виконання цього завдання сприяють основні принципи, закріплені в Земельному кодексі України:** *пріоритет використання земель сільськогосподарського призначення (ст. 23) планування використання земель (гл. 30) і відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва (глави 23, 24).*

Безперечно, виконання зазначених завдань здійснюється в основному державою, яка встановлює стандарти, норми, нормативи, правила, регламенти в галузі забезпечення родючості земель.

Проблема збереження й підвищення родючості земель вирішується здебільшого на рівні управління використанням і охороною земель.

**Це управління здійснюється спеціально уповноваженими державними органами, основними функціями яких є:** облік; планування; розподіл і перерозподіл земель; регулювання порядку експлуатації земель; контроль і правове забезпечення правового режиму використання земель; охорона земель.

Наявність системи спеціально уповноважених державних органів, які здійснюють функції управління в галузі охорони й використання земель, є другим елементом правового режиму земель сільськогосподарського призначення.

Однак усе це не зменшує значущості таких обов'язків громадян – власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення, як використання цих ділянок за цільовим призначенням, підвищення родючості ґрунтів і збереження інших корисних властивостей землі (ст. 91 Земельного кодексу України).

Громадяни України входять у коло суб'єктів правовідносин з використання земель сільськогосподарського призначення.

Суб'єкти, які здійснюють господарську діяльність на сільськогосподарських угіддях, є третім елементом правового режиму.

***Зауважимо! Права та обов'язки суб'єктів правовідносин з використання земель залежать як від правового статусу цих суб'єктів, так і від особливостей конкретної земельної ділянки.***

**Отже, четвертим елементом правового режиму земель сільськогосподарського призначення є наявність прав і обов'язків суб'єктів правовідносин.**

**П'ятим елементом правового режиму земель учені вважають наявність ефективного правового механізму, який забезпечує належний правовий режим використання земель.**

**До елементів такого механізму належать:**

– наявність правових норм, виконання яких запобігає порушенню правового режиму земель і забезпечує пріоритет земель сільськогосподарського призначення перед землями несільськогосподарського призначення, а також норм, що не дозволяють вилучення цінних сільськогосподарських земель;

– наявність правових норм, застосування яких усуває умови, що спричиняють порушення правового режиму земель. Наприклад, заборона фінансування

проектно-дослідницьких робіт до прийняття місцевою адміністрацією рішення про попереднє узгодження місця розміщення об'єкта або рішення суду в разі виникнення спору;

– наявність покарань за порушення правового режиму земель. Так, відповідальність у вигляді штрафів передбачена за знищення межових знаків земельних ділянок, за самовільне зайняття землі, за псування і знищення родючого шару землі тощо;

– наявність правових норм, виконання яких дозволить відновити порушення режиму використання земель. Наприклад, самовільно зайняті земельні ділянки мають бути повернуті за належністю без відшкодування витрат, які виникли за час незаконного користування.

Отже, під правовим режимом земель сільськогосподарського призначення розуміється спеціальний порядок використання земель, встановлений законодавством для найбільш цінної категорії земельного фонду України.

Усі землі, придатні для сільськогосподарського виробництва, мають пріоритетний режим використання.

#### **Це означає, що:**

**по-перше**, вони надаються насамперед для сільськогосподарського використання. Визначення земель, придатних для потреб сільського господарства, здійснюється на підставі даних державного земельного кадастру;

**по-друге**, земельним законодавством встановлені певні обмеження на угоди із земельними ділянками, призначеними для сільськогосподарських цілей. Вимоги полягають передусім у встановленні земельним законодавством переліку видів земель сільськогосподарського призначення, цілком вилучених з цивільного обігу, тобто тих, які не можуть бути об'єктами права приватної власності.

**До них належать, зокрема**, техногенно забруднені землі сільськогосподарського призначення, на яких не забезпечується одержання продукції, що відповідає установленим вимогам (нормам, правилам,

нормативам), а також деградовані й малопродуктивні землі, які вилучаються з цивільного обігу (стст. 170, 172 Земельного кодексу України). Крім того, стосовно земель, які перебувають у приватній власності, земельне законодавство може встановлювати особливі правила здійснення угод. Так, покупцями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути громадяни України, які мають сільськогосподарську освіту чи досвід роботи в сільському господарстві або займаються веденням товарного сільськогосподарського виробництва, а також юридичні особи України, установчими документами яких передбачене ведення сільськогосподарського виробництва, а переважне право купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення мають ті громадяни України, які постійно проживають на території відповідної місцевої ради, де здійснюється продаж земельної ділянки (ст. 130 Земельного кодексу України); по-третє, господарське використання земель сільськогосподарського призначення має не тільки не погіршувати стан земель внаслідок виробничої діяльності, але й сприяти відновленню та поліпшенню родючості ґрунтів, їх корисних властивостей. У цьому зв'язку власники земельних ділянок і землекористувачі повинні виконувати заходи щодо захисту земель від водної і вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засмічення, висушування, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними й радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів. Вони зобов'язані також провадити рекультивацію порушених земель, вживати заходи щодо підвищення їх родючості та поліпшення інших корисних властивостей землі. Усі організації, які здійснюють діяльність, пов'язану з порушенням поверхневого шару ґрунту, повинні здійснювати зняття, складування, збереження поверхневого шару ґрунту і нанесення його на ділянку, з якої він був знятий, чи на іншу земельну ділянку для підвищення її продуктивності й інших властивостей; по-четверте, у разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для

потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, тимчасового зайняття сільськогосподарських угідь для інших видів використання, обмеження використання або погіршення якості сільськогосподарських угідь тощо власникам землі й землекористувачам відшкодовуються збитки і втрати сільськогосподарського виробництва.

Під **правовим режимом земель сільськогосподарського призначення** треба розуміти сукупність правових норм, що встановлюють певний порядок використання та охорони земель сільськогосподарського призначення на підставі різних видів правових форм, який зумовлюється природними властивостями земель сільськогосподарського призначення та їх важливим соціальним значенням.

Крім загальних елементів правового режиму, правовий режим земель сільськогосподарського призначення характеризується певними особливостями, які обумовлені природними властивостями зазначеної категорії земель.

**В юридичній літературі визначаються певні особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення, зокрема такі як:**

- 1) центральне місце земель сільськогосподарського призначення у складі земель України;
- 2) пріоритетність земель сільськогосподарського призначення;
- 3) спеціальна визначеність кола суб'єктів сільськогосподарського землекористування та наявність спеціальних вимог щодо них;
- 4) право приватної власності на землі сільськогосподарського призначення стало головним наслідком реалізації радикальної земельної реформи;
- 5) раціональність;
- 6) відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Але чинне законодавство України та правова доктрина дозволяють виокремлювати й інші особливості правового режиму земель сільськогосподарського призначення.

1) Серед особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення заслуговує на увагу принцип **пріоритетності сільськогосподарського землекористування**, який регламентується положеннями ст. 23 ЗК України. Зазначений принцип полягає в тому, що землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання. Визначення земель, придатних для потреб сільського господарства, провадиться на підставі даних державного земельного кадастру.

Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізниць і автомобільних шляхів, ліній електропередач та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних із веденням сільськогосподарського виробництва, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або угіддя гіршої якості.

2) Однією із особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення є **раціональність сільськогосподарського землекористування**.

За сучасних умов проблема раціонального використання й охорони земель сільськогосподарського призначення набуває особливої актуальності, оскільки земельні ресурси зазнають значних антропогенних навантажень і деградують досить стрімкими темпами, знижується якість та родючість ґрунтів, погіршується екологічний стан угідь.

Під раціональністю землевикористання слід розуміти не стільки максимальну економічну ефективність, скільки наукову обґрунтованість і найбільшу доцільність використання найціннішої категорії земель з одночасним дотриманням екологічних правил їхньої охорони. Саме тому ст. 5 Земельного кодексу України забезпечення раціонального використання та охорони земель проголошує принципом земельного законодавства.

Одним із аспектів раціонального землекористування у сільському господарстві є встановлення оптимального співвідношення земельних угідь (ч. 2 ст. 165 ЗК України). Такі нормативи встановлюються в ході планування

та використання територій та землеустрою у відповідності до ст. 182 ЗК України. З метою реалізації зазначених законодавчих положень постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164 затверджені Нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах.

Також з метою забезпечення раціональності у сільськогосподарському землекористуванні передбачено природно-сільськогосподарське районування земель (ст. 179 ЗК України), яке являє собою поділ території з урахуванням природних умов та агробіологічних вимог сільськогосподарських культур. Природно-сільськогосподарське районування є однією із складових системи оцінки природного стану земель з метою їх раціонального використання. Воно є однією із правових форм державного планування використання і основою для їх оцінки та розроблення землевпорядної документації з приводу раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення.

3) Важливою особливістю правового режиму земель сільськогосподарського призначення є **виокремлення ґрунтів в об'єкт особливої охорони**. Посилення вимог до правової охорони ґрунтів обумовлюється рядом причин.

Серед основних причин погіршення стану ґрунтового покриву земельних ділянок варто виділити наступні: відсутність належної стратегії в землекористуванні та охороні ґрунтів; нехтування концепцією сталого землекористування; недієздатність національних і галузевих та відсутність регіональних програм охорони ґрунтів; ігнорування проблем ресурсно-комплексного підходу до розвитку сільських територій у процесі земельних трансформацій тощо.

У відповідності до положень ст.1 Закону України «Про охорону земель» охорона ґрунтів являє собою систему правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського

виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

Крім цього, необхідність правової охорони ґрунтів обумовлюється тим, що ґрунт як природна субстанція може бути вилучений з поверхні землі і перенесений на інше місце. Це може негативно позначитися на цільовому використанні земель сільськогосподарського призначення, заподіяти істотну шкоду земельній ділянці, зменшити її економічну та екологічну цінність.

**У зв'язку з цим на законодавчому рівні забороняється землевласникам та землекористувачам здійснювати зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, крім випадків:**

а) проведення робіт із буріння та облаштування нафтових і газових свердловин, будівництва, технічного обслуговування, ремонту і реконструкції нафтових і газових свердловин та пов'язаних з їх обслуговуванням об'єктів трубопровідного транспорту, виробничих споруд, під'їзних доріг, ліній електропередачі та зв'язку, підземних кабельних мереж енергозабезпечення;

б) проведення робіт, пов'язаних з ліквідацією та запобіганням аварійним ситуаціям на нафтових і газових свердловинах та пов'язаних з їх експлуатацією об'єктах трубопровідного транспорту, виробничих спорудах, під'їзних дорогах, лініях електропередачі та зв'язку, підземних кабельних мережах енергозабезпечення (ст. 168 ЗК України).

4) Одна із особливостей правового режиму земель сільськогосподарського призначення полягає в тому, що землі сільськогосподарського призначення слід розглядати **як основний базис для забезпечення гарантування продовольчої безпеки держави.**

Це обумовлюється тим, що однією із актуальних проблем сьогодення є гарантування продовольчої безпеки держави, яка потребує принципово нових підходів до реформування аграрного сектору економіки України. Саме тому



впровадження відновлювальних процесів в аграрній сфері, забезпечення виробництва високоякісних та екологічно безпечних продуктів харчування та сировини рослинного та тваринного походження, а відтак перетворення аграрного сектору на високоефективний, конкурентоспроможний на внутрішньому та зовнішньому ринках сектор економіки України не може відбуватися без ефективного та раціонального використання земель у сільському господарстві.

5) Важливою особливістю правового режиму земель сільськогосподарського призначення є ***встановлення заборон та обмежень на діяльність, що може негативно вплинути на якісний стан земель сільськогосподарського призначення.***

Під обмеженням права на землю розуміють встановлену відповідно до чинного законодавства заборону або покладання на суб'єктів такого права додаткового обов'язку щодо вчинення дій, пов'язаних з використанням земельних ділянок, або форму закріплення у законодавстві меж реалізації суб'єктивних земельних прав. Також, обмеження – це перелік дій, що обмежують права власника або користувача щодо розпорядження або користування земельною ділянкою.

В юридичній науковій літературі слушно пропонується обмеження прав на землю здійснювати не шляхом введення заборони на вчинення певних дій, а шляхом покладання на суб'єкта земельних відносин певних обов'язків щодо володіння, користування чи розпорядження земельними ділянками. Причому, мова йде не про загальні обов'язки, дотримання яких є обов'язковим для всіх власників землі та землекористувачів (.ст. 91, 96 ЗК України).

Встановлення заборони на провадження окремих видів діяльності регламентується як Земельним кодексом України, так й іншими законодавчими актами.

Так, з метою охорони родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення може бути обмежена діяльність щодо:

1) вирощування певних сільськогосподарських культур;

- 2) розорювання сіножатей, пасовищ;
- 3) використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земельних ділянок;
- 4) необґрунтовано інтенсивне використання земель (ст. 37 Закону України «Про охорону земель»).
- б) Суттєвою особливістю правового режиму земель сільськогосподарського призначення слід вважати запровадження такого принципу в аграрній сфері як **принципу сталого землекористування**.

*Стале землекористування* являє собою форму та відповідні до неї методи використання земель, що забезпечують оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій (ст. 1 Закону України «Про землеустрій»).

Принцип сталого землекористування знаходить свої витoki у загальновизначеній міжнародно-правовій концепції сталого землекористування. Концепція сталого розвитку навколишнього середовища була сформульована в міжнародній доповіді під назвою «Наше спільне майбутнє», представленої на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, яка відбулась в Ріо-де-Жанейро у 1992 році.

На підтримку концепції сталого розвитку навколишнього середовища в нашій країні розроблені Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року, які затверджені Законом України від 21 грудня 2010 р. Національна екологічна політики базується на певних принципах, одним із яких виступає принцип посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України з метою досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), що зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку, врахування екологічних наслідків під час прийняття економічних рішень.

Таким чином, забезпечення сталого землекористування (що в першу чергу стосується земель сільськогосподарського призначення) передбачає досягнення рівності у *співвідношенні економічних, екологічних та соціальних*

*аспектів* землевласниками та землекористувачами, що забезпечить недопустимість переваги економічних інтересів над екологічними.

7) Істотною особливістю правового режиму земель сільськогосподарського призначення *є виокремлення суб'єктів сільськогосподарського землекористування.*

Отже, землі сільськогосподарського призначення характеризуються єдністю господарського використання. Проте одночасно їм притаманна багатоманітність цільового призначення окремих земельних ділянок. Саме тому наявність загальних рис правового режиму земель сільськогосподарського призначення не виключає ряду особливостей в правовому режимі окремих сільськогосподарських угідь.

### **3. Суб'єкти сільськогосподарського землекористування**

Чинне земельне законодавство України (ст. 22 Земельного кодексу України) визначає перелік цілей, для яких землі сільськогосподарського призначення передаються у власність або надаються у користування.

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування:

1) громадянам – для ведення особистого селянського господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства;

2) сільськогосподарським підприємствам – для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

3) сільськогосподарським науково-дослідним установам та навчальним закладам, сільським професійно-технічним училищам та загальноосвітнім школам – для дослідних і навчальних цілей, пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства;

4) несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, релігійним організаціям і об'єднанням громадян – для ведення підсобного сільського господарства;

5) оптовим ринкам сільськогосподарської продукції – для розміщення власної інфраструктури.

Отже, *суб'єктами* сільськогосподарського землекористування є ті особи, які мають *спеціальну правосуб'єктність*, що виникає на підставі положень чинного земельного законодавства України.

Земельні ділянки сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва використовуються відповідно до розроблених та затверджених в установленому порядку *проектів землеустрою*, що забезпечують еколого-економне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь і передбачають заходи з охорони земель.

**До сільськогосподарських підприємств відносяться юридичні особи, зокрема:** фермерські господарства, колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські товариства, садівницькі товариства, а також приватні сільськогосподарські підприємства, у статутних документах яких встановлено, що виробництво сільськогосподарської продукції є основним видом діяльності для них.

**В законодавстві можна зустріти декілька визначень поняття «сільськогосподарське підприємства», зокрема:**

1) сільськогосподарським вважається підприємство, основою діяльності якого є поставка вироблених ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів (послуг) становить не менше 75 % вартості всіх товарів (послуг), поставлених протягом попереднього звітного податкового року (ЗУ «Про податок на додану вартість» від 3 квітня 1997р.);

2) сільськогосподарськими є підприємства різних організаційно-правових форм, які займаються виробництвом (вирощуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, а також рибницькі, рибальські та роболовецькі господарства, які займаються розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах), у яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного

виробництва та продуктів її переробки за попередній звітній (податковий) рік, не перевищує 75% загальної суми валового доходу (ЗУ «Про фіксований сільськогосподарський податок» від 17 грудня 1998 р.);

3) це юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої складає не менше 50 % загальної суми виручки (ЗУ «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років»).

Між наведеними законодавчими визначеннями існують як схожі, так і відмінні положення.

Отже, сільськогосподарським товаровиробником є фізична або юридична особа, основним напрямком діяльності якої є виробництво, переробка та реалізація продукції рослинного та тваринного походження, у тому числі аквакультури, з використанням земель сільськогосподарського призначення.

Із змісту ст.22 Земельного кодексу України (п.3 пп. в, г) випливає, що *несільськогосподарське* підприємство, яке має земельну ділянку сільськогосподарського призначення для ведення підсобного сільського господарства, виробляє сільськогосподарську продукцію для власних потреб. Отже, воно не може займатися виробництвом товарної продукції.

До таких підприємств, наприклад, належать: підприємства громадського харчування, кафе, їдальні, що є юридичними особами; пансіонати, санаторії, інші оздоровчі заклади; підприємства, в яких створені їдальні, буфети; військові частини; організації залізничного транспорту тощо, які займаються обслуговуванням громадян, незалежно від форми власності.

Громадянам і юридичним особам передаються у власність чи надаються у користування земельні ділянки із земель сільськогосподарського призначення незалежно від того, де розташовані такі землі – в межах населеного пункту чи за його межами. Головною умовою є те, щоб ці землі відносились до категорії саме земель сільськогосподарського призначення, а

не до земель, наприклад, житлової чи громадської забудови, промисловості, транспорту, енергетики, оборони чи іншого призначення.

Землі сільськогосподарського призначення в межах населеного пункту можуть використовуватись для садівництва, городництва, сінокосіння, ведення селянського господарства тощо.

Якщо для сільськогосподарських потреб використовуються землі в межах населених пунктів, які належать до категорії житлової та громадської забудови, лісогосподарського призначення, водного фонду, промисловості, транспорту, енергетики, оборони, а також до земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного та іншого призначення, то до таких земель застосовується правовий режим, що стосується відповідної категорії земель. Такі землі не підпадають під режим земель сільськогосподарського призначення.

Варто звернути увагу на той факт, що землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

При цьому землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, на протязі річного терміну підлягають відчуженню у відповідності із правилами ст. 81 Земельного кодексу України.

Іноземні громадяни та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави, у відповідності до ст. 93 Земельного кодексу України, можуть набувати земельні ділянки із земель сільськогосподарського призначення лише в оренду.

#### **4. Правова охорона земель сільськогосподарського призначення**

За чинним законодавством України (ст. 162 ЗК України та ст. 1 Закону України «Про охорону земель») *охорона земель* включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель

сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. Її основне завдання полягає в забезпеченні збереження та відтворення земельних ресурсів, екологічної цінності природних і набутих якостей землі. Реалізація зазначеного завдання має два аспекти: економічний та екологічний.

В доктрині земельного права пропонується здійснювати наступну класифікацію засобів щодо охорони земель сільськогосподарського призначення:

1) *ґрунтозахисні засоби* (захист земель від водної та вітрової ерозії, селів, підтоплення та інших негативних процесів);

2) *організаційно технічні засоби* (знімання, використання і збереження родючого шару ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних із порушенням земель; рекультивация порушених земель, консервація деградованих сільськогосподарських угідь, раціональна організація території);

3) *економічні засоби* (фінансування заходів щодо відновлення якості порушених земель, здійснення консервації земель за рахунок коштів державного бюджету, відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва та спрямування відповідних коштів на підвищення родючості ґрунтів тощо);

4) *нормативно-технічні засоби* (дотримання встановлених норм відведення земельних ділянок, дотримання стандартів та нормативно-технічних документів щодо охорони земель тощо);

5) *юридичні засоби* (наявність нормативно-правових норм регулюючого характеру; здійснення моніторингу за станом охорони сільськогосподарських угідь; проведення агрохімічної паспортизації земель; здійснення контролю за дотриманням чинного земельного законодавства в цій сфері; застосування юридичної відповідальності).

Таким чином, *правова охорона земель сільськогосподарського призначення* являє собою такий стан суспільних відносин, при яких за допомогою правових норм та заходів екологічного, економічного, земельно-правового, науково-технічного та іншого характеру гарантується та забезпечується збереження і захист природних властивостей земель сільськогосподарського призначення, запобігання їх необґрунтованому вилучення, а також попередження настання інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я людей, та застосування до порушників вимог законодавства про охорону земель і ґрунтів заходів юридичного впливу.



**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 9**

*“ Правове регулювання використання природних ресурсів у сільському господарстві ”*

**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.

**НАВЧАЛЬНЕ** ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.  
**ОБЛАДНАННЯ,**  
**ТЗН:**  
**НАОЧНІ** лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,  
**ЗАСОБИ:** електронні документи з наочними засобами навчання,  
схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
**ДИСЦИПЛІНИ:** адміністративне право, конституційне право,  
міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ**  
**ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове  
право.

### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Правові основи використання природних ресурсів у сільському господарстві.**
- 2. Правове регулювання водокористування в сільському господарстві.**
- 3. Правове регулювання використання надр у сільському господарстві.**
- 4. Правове регулювання використання тваринного світу в сільському господарстві.**
- 5. Правове регулювання використання рослинного світу в сільському господарстві.**
- 6. Правове регулювання лісокористування в сільському господарстві.**

### **ЛІТЕРАТУРА:**

**Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.

14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

#### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право.2007. № 12.С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.

7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК*. 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка*. 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси,*

- менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство.* 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК.* 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.* Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.

- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.



- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України

9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

## **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

### **1. Правові основи використання природних ресурсів у сільському господарстві.**

Правові основи використання природних ресурсів у сільському господарстві. Господарський кодекс України встановлює загальні правові основи використання природних ресурсів у сфері господарювання.

**Згідно зі ст. 149 ГК України суб'єкти** господарювання використовують у господарській діяльності природні ресурси в порядку спеціального або загального природокористування відповідно до цього Кодексу та інших законів. Порядок надання в користування природних ресурсів громадянам і юридичним особам для здійснення господарської діяльності встановлюється земельним, водним, лісовим та іншими спеціальними законодавствами.

**Загальне використання природних ресурсів, згідно з ч. 2 ст. 38 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”**, полягає в безперешкодному використанні природних ресурсів громадянами для задоволення своїх життєвих потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних та ін.) і має певні правові ознаки.

#### **Воно здійснюється:**

- а) безоплатно;
- б) без отримання будь-яких дозволів;
- в) без закріплення окремих природних об'єктів за певними суб'єктами (без права володіння).

**Спеціальне використання природних ресурсів, згідно з ч. 3 ст. 38 цього Закону — це такий вид використання природних ресурсів, який характеризується тим, що:**

- а) природні об'єкти цілком або частково закріплюються за певними суб'єктами на різних правових підставах (здійснюється право володіння ними);

б) на його здійснення необхідно отримати спеціальний дозвіл;

в) воно є платним.

**Суб'єкт господарювання, здійснюючи господарську діяльність, має право:**

- ✓ експлуатувати корисні властивості наданих йому природних ресурсів; використовувати для господарських потреб в установленому законодавством порядку корисні копалини місцевого значення, водні об'єкти, лісові ресурси, що розміщені на наданій йому земельній ділянці;
- ✓ одержувати доходи від результатів господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів;
- ✓ одержувати пільгові коротко- та довгострокові кредити для реалізації заходів щодо ефективного використання, відтворення та охорони природних ресурсів, а також користуватися податковими пільгами під час здійснення зазначених заходів тощо.

**Суб'єкт господарювання, здійснюючи господарську діяльність, зобов'язаний:**

- ✓ використовувати природні ресурси відповідно до цільового призначення, визначеного за їх надання (придбання) для використання у господарській діяльності;
- ✓ ефективно і економно використовувати природні ресурси на основі застосування новітніх технологій у виробничій діяльності;
- ✓ здійснювати заходи щодо своєчасного відтворення і запобігання псуванню, забрудненню, засміченню та виснаженню природних ресурсів, не допускати зниження їх якості у процесі господарювання; своєчасно вносити відповідну плату за використання природних ресурсів тощо.

## **2. Правове регулювання водокористування в сільському господарстві.**

Води використовуються в аграрному виробництві для поливу полів та городів, рибництва, водопою, меліорації тощо. Порядок використання водних ресурсів регулює Водний кодекс України (далі — ВК).

**У ВК виділяються загальне і спеціальне водокористування.** За умов загального використання водних ресурсів забір води здійснюється без спеціальних технічних пристроїв, а забруднювальні речовини у водні об'єкти не скидаються (любительське і спортивне рибальство, водопій сільськогосподарських тварин тощо).

*До спеціального використання водних ресурсів належать забір води із застосуванням спеціальних технічних пристроїв і скидання забруднювальних речовин у водні об'єкти.*

На такі види використання водних ресурсів потрібно оформити відповідний дозвіл. Спеціальне використання водних ресурсів на праві водокористування може бути короткостроковим (до 3 років) або довгостроковим (від 3 до 25 років).

**Згідно зі ст. 49 ВК дозвіл на спеціальне використання** природних ресурсів на праві водокористування видають державні органи охорони навколишнього природного середовища або місцеві ради за погодженням з державними органами охорони навколишнього природного середовища — в разі використання водних об'єктів місцевого значення.

*Порядок погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 321.*

Спеціальні водокористувачі сплачують державний збір за спеціальне використання водних ресурсів. Згідно з Порядком справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. № 1494, збір за спеціальне використання водних ресурсів зобов'язані сплачувати лише юридичні особи та фізичні особи, які є суб'єктами підприємництва.

***Селяни, котрі не є суб'єктами підприємництва, звільнені від сплати цього збору.***

Водним кодексом України передбачені права і обов'язки водокористувачів. Водокористувачі мають право на загальне і спеціальне використання водних ресурсів, вимагати від власника водного об'єкта або водопровідної системи підтримання належної якості води, споруджувати гідротехнічні та інші водогосподарські об'єкти, робити їх реконструкцію та ремонт, передавати воду іншим водокористувачам. Водокористувачі зобов'язані бути ощадливими щодо водних ресурсів, дбати про їх відтворення і поліпшення якості води, користуватися водою відповідно до цілей та умов її надання, дотримуватися встановлених екологічних нормативів водокористування, застосовувати ефективні сучасні технічні засоби й технології для утримання своєї території в належному стані, а також вживати заходів щодо запобігання забрудненню водних об'єктів стічними (дошовими) водами, не допускати порушення прав інших водокористувачів, а також заподіяння шкоди господарським об'єктам і довкіллю, здійснювати спеціальне використання водних ресурсів лише за наявності дозволу, безперешкодно допускати на водні об'єкти, що перебувають в їхній власності, державних екологічних інспекторів, а також громадських інспекторів з охорони довкілля, своєчасно інформувати місцеві ради, державні екологічні та санітарні органи про виникнення аварійних забруднень, вживати невідкладних заходів щодо ліквідації наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води.

### **3. Правове регулювання використання надр у сільському господарстві.**

Для ведення сільськогосподарської діяльності використовують корисні копалини місцевого значення і прісні підземні води. В надрах зберігають харчову продукцію, вирощують гриби, квіти, овочі тощо. Використання надр у веденні сільськогосподарської діяльності регулюється Кодексом України про надра та іншими актами законодавства про надра.

**Згідно зі ст. 1 Кодексу України про надра, надра — це та частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.**

У сільському господарстві здебільшого використовуються корисні копалини місцевого значення. До них належать, зокрема, сировина для хімічних меліорантів ґрунтів (вапняк, гіпс, сапропель), крейда, граніт, пісковик, галька, гравій, пісок, ракуша, глина легкоплавка, суглинок, супісок тощо.

**Згідно зі ст. 23 Кодексу України** про надра власникам земельних ділянок і землекористувачам надається право без отримання спеціальних дозволів (ліцензій) та без гірничих відводів видобувати для сільськогосподарських потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до 2 м і прісні підземні води — до 20 м та використовувати надра для господарських і побутових потреб.

***Спеціальне використання надр на праві надрокористування передбачає отримання спеціального дозволу — акта гірничого відводу.***

*Згідно зі ст. 17 Кодексу України* про надра, гірничим відводом є частина надр, надана користувачам для промислової розробки родовищ корисних копалин та з метою, не пов'язаною з видобуванням корисних копалин. Користування надрами за межами гірничого відводу забороняється. Гірничі відводи надаються згідно з Положенням про порядок надання гірничих відводів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 59.

Спеціальне використання надр на праві надрокористування може бути постійним або тимчасовим. Тимчасове може бути короткостроковим (до 5 років) і довгостроковим (від 5 до 20 років).

*Спеціальне використання надр здійснюється на платній основі.*

Базові нормативи плати за користування надрами для видобування корисних копалин і Порядок справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 р. № 1014. Збір за вирощування сільськогосподарської продукції під землею заліснюється згідно з Порядком справляння плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з

видобуванням корисних копалин, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2000 р. № 1682.

#### **4.Правове регулювання використання тваринного світу в сільському господарстві.**

В сільському господарстві використовуються як свійські, так і дикі тварини. Використання диких тварин у сільськогосподарській діяльності регулюють закони України “Про тваринний світ”, “Про мисливське господарство та полювання” та “Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них”.

**Відповідно до ст. 3 Закону України “Про тваринний світ”** об'єктами тваринного світу є дикі тварини (хордові й безхребетні) в усьому їх видовому та популяційному розмаїтті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), частини диких тварин (роги, шкіра, ратиці, копита тощо), продукти їхньої життєдіяльності (мед, віск тощо). До диких належать також види тварин, що виникли шляхом природного добору і здатні самотійно жити в умовах екосистеми.

*Сюди не належать тварини, породи яких виведені людиною селекційно, а також ті, що стали свійськими і втратили здатність проживати в екосистемі самотійно.*

У Законі України “Про тваринний світ” виокремлюються загальне та спеціальне використання тваринного світу. Загальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється без вилучення їх із природного середовища (за винятком любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування в межах установлених законодавством обсягів безоплатного вилову), а також без знищення тварин, руйнування їхнього житла та інших споруд (нір, хаток, гнізд, лігв, мурашників тощо), без порушення середовища існування тварин і погіршення умов їх розмноження. **До спеціального використання об'єктів тваринного світу належать усі види використання (за винятком любительського і спортивного рибальства у**

водоймах загального користування), що здійснюються з їх вилученням (добуванням, збиранням) із природного середовища.

**Згідно зі ст. 7 Закону України “Про тваринний світ”** об'єкти тваринного світу можуть перебувати в приватній власності суб'єктів аграрного права. Право приватної власності на об'єкти тваринного світу може бути обмежено в інтересах охорони цих тварин органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

***У разі жорстокого поводження з тваринами право приватної власності на них може бути припинено.***

На спеціальне використання об'єктів тваринного світу потрібно отримати дозвіл і внести збір. Дозволи видаються згідно з Положенням про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів та Положенням про встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459, Правилами видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затвердженими наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 травня 1999 р. № 115 та іншими документами. Збір за спеціальне використання об'єктів тваринного світу справляється згідно з Тимчасовим порядком справляння плати за спеціальне використання диких тварин, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 25 січня 1996 р. № 123, а також згідно з Порядком справляння плати за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 449.

**5. Правове регулювання використання рослинного світу в сільському господарстві.**

**Згідно зі ст. 3 Закону України “Про рослинний світ”** рослинний світ являє собою сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території, тобто вони мають бути частиною екосистеми,



а не вилучені із природного середовища. Дикорослі рослини використовуються в сільському господарстві для випасання худоби, сінокосіння, збирання дикорослих рослин тощо. У Законі України “Про рослинний світ” розмежовуються загальне і спеціальне використання рослин. Суб'єкти аграрного права можуть у порядку загального використання об'єктів рослинного світу збирати лікарську й технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти, застосовувати об'єкти рослинного світу для потреб бджільництва. Вони мають право продавати зібрані в порядку загального використання рослини, за винятком лікарської і технічної сировини. Забороняється в порядку загального використання збирати наркотиковмісні рослини та їх частини. Відмінною ознакою спеціального використання рослинного світу є збирання рослинних ресурсів (лікарських рослин, заготівля живиці, кори, лубу, деревної зелені, деревних соків, квітів, ягід, інших плодів, сіна тощо) для підприємницької діяльності. Дозвіл на спеціальне використання рослинного світу видається згідно з Положенням про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459. За спеціальне використання природних рослинних ресурсів справляється збір, який здійснюється лише за спеціальне використання лісових рослинних ресурсів відповідно до Порядку справляння збору за спеціального використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 1998 р. № 1012.

#### **6. Правове регулювання лісокористування у сільському господарстві.**

У сільському господарстві широко використовуються лісові ресурси. **Згідно зі ст. 3 Лісового кодексу України ліс** — це сукупність землі, рослинності, в якій домінують дерева та чагарники, тварин, мікроорганізмів та інших природних компонентів, що в своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають одне на одного і на довкілля. У Лісовому кодексі розмежовуються загальне і спеціальне використання лісових ресурсів. За умов загального використання

лісових ресурсів, суб'єкти аграрного права мають право вільно перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, інші плоди, гриби. Спеціальне використання лісових ресурсів передбачає необхідність отримання земельної ділянки лісового фонду в користування чи у власність. На праві спеціального використання лісових ресурсів дозволяється заготовляти деревину під час рубок головного лісокористування, заготовляти живицю, другорядні лісові матеріали (пень, луб, кора, деревна зелень тощо). У разі набуття земельної ділянки лісового фонду на праві постійного чи тимчасового землекористування потрібно отримати дозвіл на спеціальне використання лісових ресурсів: лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток. Спеціальне використання лісових ресурсів для сільськогосподарської діяльності, крім розміщення пасік, здійснюється на платній основі згідно з Порядком справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 6 липня 1998 р. № 1012.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 10**

*“ Правове регулювання трудових відносин у сільському господарстві ”*

**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;

<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та особливості трудових правовідносин в АПК.**
- 2. Організація та дисципліна праці в сільськогосподарських підприємствах.**
- 3. Правова регламентація правил внутрішнього трудового розпорядку.**

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.

14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонові. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр.

Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.

8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка*. 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.



- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136

- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.

- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

#### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

## 1. Поняття та особливості трудових правовідносин в АПК

*Трудові правовідносини* являють собою реалізацію норм трудового законодавства на всіх підприємствах незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання. Виходячи із змісту ст. 7 Кодексу законів про працю, спеціальним законодавством можуть встановлюватися *особливості* регулювання робочого часу, часу відпочинку, охорони праці для сільськогосподарських працівників.

Такі *особливості* викликані тим, що на сільськогосподарське виробництво суттєво впливають такі обставини як природні фактори, сезонність, розбіжність робочого періоду з періодом виробництва (наприклад, період оранки з періодом збирання врожаю). Тобто сам особливий характер сільськогосподарської праці зумовлює специфіку правового регулювання трудових відносин у сільському господарстві.

Тому *особливість* трудових правовідносин у сфері сільськогосподарського виробництва полягає в тому, що крім загального законодавства вони регулюються також і спеціальними правовими нормами. Зокрема, ЗУ «Про кооперацію» встановлює, що трудові відносини членів кооперативу регулюються зазначеним Законом, законодавством про працю, статутом та правилами внутрішнього розпорядку кооперативу.

Проте, варто зауважити, що сучасне аграрне законодавство не має спеціального нормативно-правового акту, який би врегульовував особливості праці у сільському господарстві. Тому на практиці застосовується, як правило, колективно-договірне регулювання трудових правовідносин (колективні договори, трудові договори, контракти).

*Загальне законодавство* для регулювання трудових правовідносин в аграрному секторі застосовується у тій частині, в якій трудові відносини працівників сільського господарства, *не врегульовані спеціальним законодавством*, локальними актами або трудовим договором. При цьому локальні акти і трудові договори не можуть установлювати будь-які особливості регулювання трудових правовідносин, які б погіршували

встановлений законодавством рівень. При цьому гарантії щодо зайнятості, охорони праці, праці жінок, молоді, інвалідів надаються в порядку, передбаченому чинним законодавством про працю (ст. 3 КЗпП України).

До того ж, певні *особливості* трудових правовідносин простежуються в сільськогосподарських кооперативах, фермерському господарстві. У зазначених суб'єктах господарювання відносини членства є підставою для виникнення трудових правовідносин. Тобто, трудові відносини є похідними від членства особи. Так ст. 12 Закону України «Про кооперацію» закріплює одним із принципів діяльності кооперативів *обов'язкову трудову участь членів у діяльності виробничого кооперативу*. Таким чином, членство у виробничому кооперативі можна вважати підставою виникнення трудових правовідносин.

Трудові відносини в аграрному секторі виникають також і в процесі залучення спеціалістів та найманих працівників до роботи в сільськогосподарських підприємствах. Формою цих правовідносин можна вважати *трудовий договір*. Зокрема, п.2 ст.27 Закону України «Про фермерське господарство» передбачає, що трудові відносини членів фермерського господарства регулюються Статутом, а осіб, залучених до роботи за трудовим договором (контрактом), - законодавством України про працю.

*Особливою формою* трудового договору є **контракт**. Контракт поєднує у собі нормативне і договірне регулювання трудових відносин.

Контракт за юридичною природою є *угодою про працю*, але відрізняється від трудового договору тим, що може *встановлювати додаткові умови* і має строковий характер. Контракт дозволяє кожну угоду про працю зробити індивідуальною, тобто детально регламентує обов'язки і права сторін; режим праці; режим відпочинку; форми і розмір винагороди; соціально-побутові умови; порядок вирішення спорів та інше.

При укладанні контрактів в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання необхідно користуватися як загальним так і спеціальним законодавством.

Так, з особами, залученими до роботи в фермерському господарстві, укладаючи контракт необхідно застосувати ст.21 Кодексу законів про працю і ст. 27 Закону України «Про фермерське господарство», яка зазначає, що в трудовому договорі (контракті) визначаються строк договору, умови праці і відпочинку, тобто тривалість робочого дня, вихідні дні, щорічна оплачувана відпустка, форми оплати праці та її розміри, харчування тощо.

Аналізуючи трудові правовідносини в аграрному секторі, слід звернути увагу на ті правові норми, які визначають умови виконання робіт, поводження з технікою, отрутохімікатами, тваринами та інше. Тобто, мова йде про правові норми регулюючі **охорону праці** і пов'язані з цим правовідносини.

**Охорона праці** – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці (ст. 1 ЗУ «Про охорону праці»).

Правові норми, регулюючі відносини щодо охорони праці, можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні правові норми.

**Загальні** – регламентують порядок організації охорони праці на сільськогосподарських підприємствах (створення служби охорони праці, проведення медичних оглядів тощо), стимулювання охорони праці, державне управління, державний нагляд та громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці тощо.

**Спеціальні:** а) норми щодо охорони праці певних категорій працівників (жінок, неповнолітніх, інвалідів); б) норми щодо охорони праці в певних галузях сільського господарства. Порушення цих норм тягне різні види передбачених законом юридичних наслідків. Правове регулювання відносин щодо охорони праці здійснюється на підставі Законів «Про охорону праці», «Про пестициди і агрохімікати», «Про пожежну безпеку», «Про дорожній рух», спеціальні аграрні закони тощо.

Складовою трудових правовідносин є відносини щодо **оплати праці** (ЗУ «Про оплату праці»). У сільськогосподарських підприємствах розрізняють основну

і додаткову оплату праці. **Основна заробітна плата** – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців. Крім цього, на думку науковців, основна оплата має включати також й надбавки та доплати у розмірах, встановлених відповідними правовими актами. Розміри та форми **додаткової оплати** визначаються по кожній культурі, групи культур чи по виду продукції та залежно від її трудомісткості з урахуванням економічних можливостей господарства.

Оплата праці здійснюється, як правило, у *грошовій формі*. Виплати *натурою* допускаються законодавством лише як виняток (ч. 1 ст. 94 КЗпП України) та в тих галузях і за тими професіями, де така оплата є бажаною для працівників або звичайною, крім товарів, перелік яких затверджений постановою КМУ від 3 квітня 1993 р. (алкогольні напої, хутро, шкіра, коренеплоди цукрових буряків, племінне поголів'я тварин тощо).

Різновидом трудових правовідносин можна вважати також відносини, які виникають при застосуванні правових норм про **дисциплінарну і матеріальну відповідальність**. Ця відповідальність настає при порушенні статуту підприємства, правових норм про дисципліну праці, у випадках заподіяння шкоди майну чи майновим інтересам підприємства.

Перелік протиправних діянь, вчинення яких тягне дисциплінарну відповідальність визначається в Статуті та Правилах внутрішнього розпорядку кожного підприємства. Такими протиправними діяннями можуть бути:

- 1) недодержання статуту, Правил внутрішнього розпорядку;
- 2) невиконання рішень загальних зборів, правління підприємства, розпорядження службових осіб;
- 3) порушення виробничої та трудової дисципліни;

- 4) невиконання без поважних причин обов'язкового мінімуму трудової участі в громадському виробництві;
- 5) недбале ставлення до майна підприємства;
- б) самовільне використання техніки та іншого майна в особистих інтересах; недодержання встановлених норм і правил техніки безпеки, протипожежної безпеки та інші.

За чинним законодавством **матеріальна відповідальність поділяється на:** обмежену, повну, колективну(бригадну), підвищену.

**Обмежена:** визначається в розмірі дійсної шкоди, але не більше середньомісячної заробітної плати, якщо шкода заподіяна неналежним виконанням або невиконанням трудових обов'язків.

В разі притягнення працівника до обмеженої матеріальної відповідальності стягнення повинно провадитись з урахуванням середньомісячного основного заробітку, а не з посадового окладу чи тарифної ставки.

**Повна:** полягає в обов'язку працівника відшкодувати заподіяну підприємству шкоду в повному обсязі, незалежно від заробітку.

Працівники, які винні у загибелі, нестачі або розкрадання худоби та птиці, несуть відповідальність згідно з нормами чинного законодавства та локальними актами.

Мова йде про загибель або розкрадання крупної рогатої худоби, свиней, кіз, птиці, які сталися *внаслідок порушення* особами, що обслуговують худобу та птицю, вимог *виробничої і трудової дисципліни*.

Ці порушення полягають у відсутності належного догляду за тваринами в нічний час, ненадання необхідної уваги опаленню тваринницьких приміщень тощо.

У разі виявлення таких фактів спеціальна комісія, яку призначає правління підприємства, складає акт. Цей акт є підставою для притягнення винних осіб до матеріальної відповідальності.

Проте ряд авторів стверджують, що для сільськогосподарських працівників у разі порушення ними законодавства може наступати адміністративна й



кримінальна відповідальність. Дана позиція потребує обґрунтування. Але, на наш погляд, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності слід розглядати як іншу сферу (не сферу виробництва сільськогосподарської продукції) суспільних відносин.

Таким чином, в процесі реалізації трудових відносин виникає ціла низка правовідносин, які забезпечують, з одного боку, право органу управління суб'єкта господарювання на якісне виконання працівником своїх трудових обов'язків, а з іншого боку, необхідні соціальні умови праці. Основне місце серед цих відносин займають правовідносини, які складаються *при реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, дотримання трудової дисципліни.*

## **2. Організація та дисципліна праці в сільськогосподарських підприємствах**

У процесі виробництва с/г продукції працівники вступають в різноманітні відносини, які потребують чіткої правової регламентації.

Особи, які зайняті в сільському господарстві, *вправі працювати* індивідуально, на сімейній основі або колективно, сумісно з іншими працівниками, шляхом кооперації праці і майна, тобто в фермерському господарстві, кооперативі, інших формуваннях.

Спільна праця повинна бути організована в будь-якому підприємстві, а відносини між працівниками взаємоузгоджені.

**Організація праці** – це взаємоузгоджені, впорядковані трудові та інші суспільні відносини членів, учасників або акціонерів, інших сільськогосподарських працівників на основі принципу колективізму будь-якого сільськогосподарського підприємства, тобто організація праці це приведення у впорядковану систему трудової діяльності людей.

Правові відносини з приводу організації праці є складовою частиною трудових відносин. Вони виникають між сільгоспідприємством з одного боку, і працівниками – з іншого.

*Основними принципами організації праці є:*

- вільне використання своїх здібностей і майна при здійсненні підприємницької та іншої діяльності, не забороненої законом;
- урахування умов та особливостей сільськогосподарського виробництва і аграрної праці;
- оплата праці відповідно її якості та кількості;
- матеріальна зацікавленість працівників;
- правильне поєднання громадських та особистих інтересів;
- планомірне використання трудових ресурсів;
- творчий характер праці та інші.

**Форми організації праці:** постійні виробничі бригади, ланки, механізовані загони, спеціалізовані виробничі бригади, збирально-транспортні комплекси, загони з заготівлі та внесення органічних або мінеральних добрив, ферми, лабораторії тощо.

Організована робота неможлива без додержання працівниками дисципліни праці. **Дисципліна праці** – це сукупність дій (або утримання від дій), передбачених трудовим законодавством, локальними нормативними актами, звичаями, які повинні виконувати працівники всіх організаційно-правових форм сільськогосподарського виробництва.

**Правове регулювання дисципліни праці** – це сукупність нормативних актів державних органів, а також локальних нормативних актів, приписами яких здійснюється організаційний вплив на учасників трудового процесу.

Забезпечується трудова дисципліна створенням необхідних організаційних та економічних умов із застосуванням методів переконання, виховання та заохочення за сумісну працю, а у випадках порушення трудової дисципліни, застосування дисциплінарних стягнень.

### **3. Правова регламентація правил внутрішнього трудового розпорядку.**

Основні трудові права та обов'язки сільськогосподарських працівників закріплені в Кодексі законів про працю України і конкретизовані в Правилах внутрішнього трудового розпорядку конкретних підприємств.

На підставі Правил виникає система внутрішньогосподарських організаційних, управлінських, трудових та інших відносин. *Сукупність цих відносин* і становить трудовий розпорядок підприємства. Тобто, **трудоий розпорядок** являє собою необхідний порядок у вольових відносинах працівників, який складається на підставі правових норм.

Трудоий розпорядок забезпечує узгодженість у спільній діяльності працівників і досягається шляхом точного виконання покладених на них юридичних обов'язків. Норми, які викладені у Правилах, закріплюють правила належної поведінки працівників, їхній правовий статус, регламентують відносини працівників між собою, а також з підприємством в процесі праці.

**Правила регулюють:** 1) тривалість і розпорядок робочого дня; 2) забезпечують ритм праці (робочі періоди), який повинен відповідати технології с/г виробництва; 3) порядок надання вихідних днів; 4) порядок надання щорічних відпусток; 5) порядок заохочення працівників за успіхи в роботі; 6) порядок накладення і зняття дисциплінарних стягнень; 7) вимоги охорони здоров'я працівників; 8) інші питання передбаченні Статутом.

Тобто, регламентація організаційно-управлінських, майнових, трудових, соціально-побутових та інших відносин визначається внутрішнім трудовим розпорядком аграрного підприємства.

В кооперативних та корпоративних с/г підприємствах Правила приймаються загальними зборами членів чи акціонерів або учасників.

В державних с/г підприємствах Правила затверджуються за поданням власника або уповноваженого ним органа трудовим колективом і профспілковою організацією.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ  
ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 11  
“ Договірні відносини сільському господарстві ”  
(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА МЕТА:</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;

**РОЗВИВАЛЬНА** озброєння знаннями з екологічного права. Знання  
**МЕТА:** екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.

**НАВЧАЛЬНЕ** ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.  
**ОБЛАДНАННЯ,**

**ТЗН:**

**НАОЧНІ** лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,  
**ЗАСОБИ:** електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ** основи економічної теорії, теорія держави та права,  
**ДИСЦИПЛІНИ:** адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ**

**ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Поняття та особливості договорів в сфері сільського господарства**
- 2. Види договірних зобов'язань в сфері сільського господарства**
- 3. Особливості окремих договорів в сфері сільського господарства**
- 4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції**

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

**Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.

14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

#### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонові. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр.

Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhoneva. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.



8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка*. 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.

- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136

- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.

- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

#### **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

## **1. Поняття та особливості договорів в сфері сільського господарства**

Договірні відносини сільськогосподарських виробників регулюються нормами Конституції України, нормами аграрного законодавства України, а також нормами, які є в актах інших галузей національного законодавства України, зокрема цивільного, господарського, земельного тощо. Поняття договору закріплене в цивільному законодавстві, а саме у Цивільному кодексі України. Так, згідно ч. 1. ст. 626, договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

### **Цивільно-правовим договорам властиві такі ознаки:**

1. у ньому виявляється воля не однієї особи (сторони), а двох чи кількох, причому волевиявлення учасників за своїм змістом повинно збігатися і відповідати одне одному;
2. договір – це спільна дія осіб, яка спрямована на досягнення певних цивільно-правових наслідків: набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

### **Цивільно-правовим договорам характерні:**

- ✓ свобода в межах дозволеного;
- ✓ юридична рівність сторін;
- ✓ не обтяженість державно-плановими завданнями і нарядами;
- ✓ свобода сторін у виборі того договору, який оптимально забезпечує реалізацію їх взаємних інтересів;
- ✓ широка ініціатива договірних партнерів у визначенні умов договору, своїх прав і обов'язків за договором тощо.

Цивільно-правові договори в умовах розвитку ринкових відносин забезпечують їх суб'єктам юридичну можливість раціонально поєднувати і реалізовувати свої інтереси. Ці характеристики цивільно-правових договорів, певною мірою, проявляються і у договірних відносинах за участю суб'єктів аграрного господарювання, а саме як принципи, які мають важливе значення, особливо у зв'язку з формуванням ринкової економіки в

аграрному секторі, коли суб'єкти договору одержали юридичну свободу в установленні оптимальних відносин між собою. Наділення аграрних суб'єктів свободою господарської діяльності сприяє розвитку існуючих та виникненню нових договірних відносин, в тому числі і в агропромисловому комплексі, укріпленню тенденції розширення сфери застосування договору як основної правової форми обороту сільськогосподарської продукції, виконання робіт і надання послуг в умовах вільних ринкових відносин.

Це, у свою чергу, супроводжується звуженням планово адміністративного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі та розширенням договірної свободи. Суб'єкти аграрного господарювання вправі самостійно вступати в договірні зобов'язання та обирати партнерів. Так, сторони в договорі на основі юридичної рівності мають право здійснювати свою правосуб'єктність незалежно ні від кого в межах договірної свободи. При цьому, важливим є поєднання інтересів договірних суб'єктів та інших осіб, що обумовлює необхідність урахування інтересів кожного суб'єкта за наявності правової та економічної можливості. Реалізація інтересів у їх оптимальному поєднанні залежить від багатьох чинників об'єктивного і суб'єктивного порядку, ціноутворення на продукцію, проведення робіт, надання послуг, рівня еквівалентності в договорах, природно-кліматичних та інших чинників.

*Тому суб'єкти договірних відносин як в процесі укладення договорів, так і в період їх виконання повинні всебічно усвідомлювати взаємні інтереси і робити все для того, щоб ці інтереси оптимально задовольнялися.* Задоволенню взаємних інтересів договірних суб'єктів сприяє правильне визначення змісту договору, який включає в себе його умови, права і обов'язки сторін.

Сприятливість визначення сторонами змісту договору полягає в тому, щоб договірні партнери з урахуванням взаємних інтересів і специфіки аграрного виробництва встановили оптимальні (**найбільш вигідні й сприятливі**) умови

**договору:** предмет договору, оптимальність цін, терміни виконання зобов'язань, що приймаються, заходи взаємного співробітництва між сторонами, найбільш дієві заходи майнового впливу на сторону, яка допуски випадки неналежного виконання прийнятих зобов'язань, заходи економічною стимулювання сторін до найкращого виконання зобов'язань, які вони беруть на себе.

Самостійність договірної свободи, особливо проявляється у тому, що сторони самі визначають, які санкції вони можуть застосувати щодо сторони, яка допустила порушення договірних зобов'язань. Сторони мають право не встановлювати санкції, якщо між ними існують нормальні партнерські відносини і вони довіряють одна одній. Такий підхід створює передумови для подальшого функціонування ділових відносин між договірними суб'єктами. Сторони повинні бути зацікавлені у здійсненні взаємних ініціативних дій на всіх стадіях існування договірних відносин. Сприятливість мусить утворюватися самими сторонами без натиску однієї сторони на іншу. При цьому пріоритетність прав і обов'язків договірних суб'єктів, що визначаються самими сторонами, найбільш раціонально забезпечує реалізацію їх інтересів у порівнянні з правами і обов'язками, встановленими в правових приписах щодо договірних форм. Пріоритетність прав і обов'язків договірних суб'єктів означає першочерговість урахування прав і обов'язків, установлених самими сторонами при укладенні та виконанні договорів, стосовно прав і обов'язків, що визначаються в нормативному порядку для договірних зобов'язань. Ініціатива договірних суб'єктів мусить проявлятися з метою пошуків найкращих варіантів використання відповідних видів договорів, оптимальності визначення їх змісту тощо.

*Договір у системі агропромислового комплексу в умовах ринкових відносин являє собою угоду двох і більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну, припинення їх прав і обов'язків, заснованих на взаємному вільному волевиявленні, як правило, не обтяжених адміністративними актами, або на*

*правових приписах з метою забезпечення ефективного розвитку аграрного виробництва та реалізації взаємних інтересів.*

**Даному договору притаманні такі риси:**

- а) взаємний вільний прояв волі, як правило, не обтяженої адміністративними актами;
- б) оптимальне забезпечення розвитку аграрного виробництва кожного товаровиробника;
- в) забезпечення реалізації інтересів сторін за договором;
- г) визначення договору виражає характер ринкових відносин з участю аграрних товаровиробників.

Він виконує функції виявлення потреб договірних суб'єктів, а разом з тим певною мірою й потреб держави; забезпечення створення основи для планування окремих виробництв на державному, регіональному чи колективному рівні.

***Отже, договір в сфері сільського господарства – це домовленість двох або більше сторін спрямованих на набуття, зміну чи припинення їх прав і обов'язків щодо забезпечення розвитку і обслуговування сільськогосподарського виробництва з метою підвищення його ефективності і реалізації взаємних інтересів сторін.***

Для аграрно-правових договорів характерні такі основні ознаки: волевиявлення та спільна дія двох чи кількох осіб, спрямовані на набуття, зміну або припинення прав та обов'язків; ці права і обов'язки сторін у договорі визначаються специфікою сільськогосподарського виробництва.

***Виробничо-господарська діяльність аграрних суб'єктів – це передбачена чинним законодавством України та установчими документами діяльність з виробництва сільськогосподарської продукції (переважно продукції – рослинництва і тваринництва) та з її переробки і реалізації. Головна особливість виробничих аграрних відносин полягає в тому, що вони ґрунтуються на відповідних природних об'єктах (земля, водні об'єкти та ін.), які розвиваються за своїми законами, і певною мірою***



*залежать від природно-кліматичних умов (місцевих природних умов, структури сільськогосподарських угідь, якості ґрунтів тощо).*

Крім того, виробництво сільськогосподарської продукції зв'язане з живими організмами (рослинництво, тваринництво, штучне запліднення худоби, птиці, штучне відтворення риби у водоймах тощо), що впливає на кінцеві результати діяльності. Таким чином, сільськогосподарському виробництву притаманні такі особливі ознаки, як: використання землі (земельних ділянок) в якості основного та незамінного засобу виробництва; органічний зв'язок сільськогосподарського виробничого процесу з природно-кліматичними факторами; високий ступінь нормального виробничого ризику; залежність результатів праці від біологічних, фізіологічних процесів в рослинництві та тваринництві; сезонний характер праці; можливість визначення результатів праці після закінчення виробничого циклу тощо.

## **2. Види договірних зобов'язань в сфері сільського господарства**

Систематизація договорів в агропромисловому комплексі здійснюється за різними критеріями: цільовою спрямованістю (метою), юридичною природою, способом створення предмета зобов'язання, юридичною можливістю реалізації інтересів договірних партнерів тощо. Загальна класифікація включає дві групи договорів: цивільно-правові договори та аграрно-правові договори. Цивільно-правові договори – це договори між суб'єктами в сфері аграрного виробництва, які регулюються цивільним правом. В умовах ринку підвищуються роль і значення власне цивільно-правових договорів, тому не виключається можливість їх використання в сфері сільського господарства. До таких договорів можна віднести: договір купівлі-продажу, договір позики та інші. При визначенні умов даних договорів у момент їх укладення важливо враховувати специфіку аграрного виробництва. Аграрно-правові договори – це договори, в яких істотно відображена специфіка сільськогосподарського виробництва (договори аграрно-хімічного обслуговування, меліоративного обслуговування інші). Крім того виділяють змішані та комплексні договори. Поняття змішаного договору закріплене в ч. 2 ст. 628 Цивільного кодексу

України: сторони мають право укласти договір, в якому містяться елементи різних договорів – змішаний договір. До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

*Тобто змішані договори – це договори в яких поєднуються елементи різних договорів в межах однієї галузі права, комплексні – об'єднують елементи різногалузевих договорів.*

**Також відповідно до ст. 626 Цивільного кодексу України, договори поділяють на односторонні та двосторонні (за розподілом прав та обов'язків між сторонами).**

Договір є одностороннім, якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони. Договір є двостороннім, якщо правами та обов'язками наділені обидві сторони договору. Багатосторонні договори – укладаються більш як двома сторонами.

**Беручи за основу класифікації правовий наслідок (мету) договорів, доцільно виділити такі групи договорів, які застосовуються у підприємницькій діяльності:**

1. договори про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (купівля-продаж, поставка, контракція, постачання енергетичних ресурсів тощо);
2. договори про передачу майна у тимчасове користування (лізинг, оренда, прокат тощо);
3. договори про виконання робіт (підряд, договори на виконання проектних робіт тощо);
4. договори про надання послуг (транспортні договори, зберігання, кредитний договір, страхування ризиків тощо);

5. договори про передачу результатів інтелектуальної діяльності (ліцензійні договори, договори на передачу науково-технічної продукції тощо);
6. договори про сумісну діяльність (установчий договір, угоди про науково-технічне співробітництво).

**За критерієм цільового спрямування договори в агропромисловому комплексі поділяються на:**

1. договори метою яких є створення в процесі виробничого співробітництва певного сільськогосподарського продукту, яких-небудь товарів, істотна зміна об'єкта аграрного виробництва;
2. договори метою, яких є реалізація виробленої продукції (товарів) і придбання матеріально-технічних засобів для забезпечення функціонування основного аграрного виробництва;
3. договори, метою яких є надання різних послуг, що сприяють нормальному здійсненню аграрного виробництва. При цьому, кожна група договорів підрозділяється на відповідні підвиди з урахуванням забезпечення оптимальної реалізації інтересів договірних суб'єктів.

**Класифікація за сукупністю критеріїв (економічним змістом та юридичними ознаками), згідно якої можна виділити такі основні групи договорів в сфері сільського господарства:**

- договори щодо реалізації сільськогосподарської продукції (контрактація, купівля-продаж тощо);
- договори про передачу майна в користування (лізинг, оренда тощо);
- договори про виконання робіт (підрядні договори), особливо виробничо-технічного обслуговування (з ремонтних робіт, із здійснення технічного обслуговування) аграрних суб'єктів;
- договори про надання послуг сільськогосподарським товаровиробникам (кредитний договір, транспортні договори, страхування ризиків, зберігання тощо);
- договори про спільну діяльність, засновницькі договори.

**2. Особливості окремих договорів в сфері сільського господарства**

Для сільського господарства земля (земельні ділянки) є основним та незамінним засобом виробництва. При цьому, до складу земель, які використовуються в процесі сільськогосподарської виробничої діяльності, суб'єктом господарювання відносяться в земельні ділянки, що використовуються на умовах оренди. Договірні відносини щодо оренди земельних ділянок регулюються Законом України «Про оренду землі». До цих відносин також застосовуються норми Земельного кодексу України та Цивільного кодексу України. Оренда землі – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності . Договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства. Договір оренди землі укладається у письмовій формі і за бажанням однієї із сторін може бути посвідчений нотаріально. Власник земельної ділянки може встановити вимогу нотаріального посвідчення договору оренди землі та скасувати таку вимогу. Встановлення (скасування) вимоги є одностороннім правочином, що підлягає нотаріальному посвідченню. Така вимога є обтяженням речових прав на земельну ділянку та підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному законом. Істотними умовами даного договору є: об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки); дата укладення та строк дії договору оренди; орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату. За згодою сторін у договорі оренди землі можуть зазначатися інші умови.

Строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може перевищувати 50 років. Дата закінчення дії договору оренди обчислюється від дати його укладення. Право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права. При передачі в оренду земельних ділянок

сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може бути меншим як 7 років. При передачі в оренду для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства, особистого селянського господарства земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які є земельними ділянками меліорованих земель і на яких проводиться гідротехнічна меліорація, строк дії договору оренди землі визначається за згодою сторін, але не може бути меншим як 10 років. До договору оренди землі включається зобов'язання орендаря здійснювати інвестиції у розвиток та модернізацію відповідних меліоративних систем і об'єктів інженерної інфраструктури та сприяти їх належній експлуатації. За договором оренди земельних ділянок орендодавець зобов'язаний: передати в користування земельну ділянку, яка повинна відповідати умовам договору оренди; не вчиняти дій, що перешкоджали б орендареві користуватися орендованою ділянкою; відшкодувати орендарю капітальні витрати, пов'язані з поліпшенням стану об'єкта оренди, яке проводилося орендарем за згодою орендодавця тощо. Водночас орендодавець має право вимагати від орендаря використання орендованої землі за цільовим призначенням; дотримання екологічної безпеки землекористування та збереження родючості ґрунтів, додержання норм і правил; дотримання режиму водоохоронних зон, прибережних захисних смуг, зон санітарної охорони, санітарно-захисних зон, зон особливого режиму використання земель та територій, які особливо охороняються; своєчасного внесення орендної плати. Права орендодавця є водночас обов'язками орендаря. Так, обов'язком орендаря є своєчасне внесення ним орендної плати; приступати до використання земельної ділянки в строки, встановлені договором оренди землі, але не раніше державної реєстрації відповідного права оренди; виконувати встановлені щодо об'єкта оренди обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором оренди землі тощо. Крім обов'язків,

орендар за договором оренди земельної ділянки наділений і певними правами: самостійно визначати напрями своєї господарської діяльності, виходячи із призначення земельної ділянки та умов договору; одержувати продукцію і доходи; здійснювати за письмовою згодою орендодавця будівництво водогосподарських споруд та меліоративних систем тощо. Договір оренди може бути розірваний за згодою сторін. На вимогу однієї із сторін договір оренди може бути достроково розірваний за рішенням суду в порядку, встановленому законом. Поряд з питаннями набуття землі для зайняття сільськогосподарською виробничою діяльністю, особливе місце займають питання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва та організації використання технічних засобів сільськогосподарськими виробниками. Адже належне матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарської виробничої діяльності впливає на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Суб'єкт аграрного господарювання має право набуття відповідного майна на підставі цивільно-правових угод. Господарські ж відносини, пов'язані з передачею майна у платне тимчасове володіння і користування для здійснення сільськогосподарської діяльності, оформляються, крім договору оренди ще і договором лізингу. Саме лізинг, як форма інвестицій в агропромисловий комплекс, є одним із шляхів вирішення проблеми матеріально-технічного забезпечення для сільськогосподарського виробника. Поняття лізингу та договору лізингу визначено в Законі України «Про фінансовий лізинг».

***Так, лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу.***

За договором лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

**В ст. 806. Цивільного кодексу України за договором лізингу** одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (лізингоодержувачеві) у користування майно, що належить лізингодавцю на праві власності і було набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі). Предметом договору лізингу (відповідно і до кодексу, і до закону) може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Договір лізингу має бути укладений у письмовій формі. Істотними умовами договору лізингу є: предмет лізингу, строк лізингу, розмір лізингових платежів, інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Строк лізингу визначається сторонами договору лізингу. Лізингові платежі можуть включати: суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу; платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно; компенсацію відсотків за кредитом; інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу. Лізингодавець має право: інвестувати на придбання предмета лізингу як власні, так і залучені та позичкові кошти; здійснювати перевірки дотримання лізингоодержувачем умов користування предметом лізингу та його утримання; вимагати розірвання договору та повернення предмета; вимагати від лізингоодержувача відшкодування збитків тощо. Лізингодавець зобов'язаний: у передбачені договором строки надати лізингоодержувачу предмет лізингу у стані, що відповідає його призначенню та умовам договору; попередити лізингоодержувача про відомі йому особливі властивості та недоліки предмета лізингу, що можуть становити небезпеку для життя, здоров'я, майна лізингоодержувача чи інших осіб або призводити до пошкодження самого предмета лізингу під час користування ним; відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання

предмета лізингу тощо. Лізингоодержувач має право: обирати предмет лізингу та продавця або встановити специфікацію предмета лізингу і доручити вибір лізингодавцю; відмовитися від прийняття предмета лізингу, який не відповідає його призначенню та/або умовам договору, специфікаціям тощо. Лізингоодержувач зобов'язаний: прийняти предмет лізингу та користуватися ним відповідно до його призначення та умов договору; відповідно до умов договору своєчасно та у повному обсязі виконувати зобов'язання щодо утримання предмета лізингу, підтримувати його у справному стані; своєчасно сплачувати лізингові платежі; надавати лізингодавцеві доступ до предмета лізингу і забезпечувати можливість здійснення перевірки умов його використання та утримання; письмово повідомляти лізингодавця, а в гарантійний строк і продавця предмета, про всі випадки виявлення несправностей предмета лізингу, його поломок або збоїв у роботі тощо. Ремонт і технічне обслуговування предмета договору лізингу здійснюються продавцем (постачальником) на підставі договору між лізингоодержувачем та продавцем (постачальником). Лізингоодержувач має право відмовитися від договору лізингу в односторонньому порядку, письмово повідомивши про це лізингодавця, у разі якщо прострочення передачі предмета лізингу становить більше 30 днів, за умови, що договором лізингу не передбачено іншого строку. Лізингоодержувач має право вимагати відшкодування збитків, у тому числі повернення платежів, що були сплачені лізингодавцю до такої відмови. Лізингодавець має право відмовитися від договору лізингу та вимагати повернення предмета лізингу від лізингоодержувача у безспірному порядку на підставі виконавчого напису нотаріуса, якщо лізингоодержувач не сплатив лізинговий платіж частково або у повному обсязі та прострочення сплати становить більше 30 днів. Сільськогосподарське виробництво є специфічним видом діяльності, яке відрізняється від інших сфер господарювання наявністю та особливостями ризиків, носіями яких є сільськогосподарські рослини і тварини, а також залежністю кінцевого результату від природно-кліматичних



факторів. Тому дієвим інструментом, що допомагає мінімізувати вплив комплексу ризиків сільськогосподарським виробникам є страхування.

Так, за договором страхування одна сторона зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 Цивільного кодексу України). В Законі України «Про страхування», договір страхування визначається як письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору. Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», передбачено можливість укладання відповідного договору. Договір страхування (стандартний договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків) – договір страхування, що укладається між страховиком і страхувальником – сільськогосподарським товаровиробником із страхування сільськогосподарської продукції на умовах, встановлених законом. Типові договори страхування розробляються для кожного страхового продукту та/або для окремої культури і погоджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну аграрну політику та Національним банком України. А у рамках програми державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції страхові компанії використовують тільки стандартні договори страхування. Договір страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою укладається між страхувальником та страховиком відповідно до вимог

стандартного страхового продукту. Факт укладення договору страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою підтверджується в письмовій формі згідно з договором страхування, який страховик надає страхувальнику. Страховик має право при укладенні договору страхування обстежувати об'єкт страхування для встановлення вартості майна, що підлягає страхуванню, і ступеня ризику. Страховик має право контролювати дотримання страхувальником агротехнічних правил та інших умов, встановлених договором. Страховики, які здійснюють страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, зобов'язані вести персоніфікований (індивідуальний) облік договорів страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

**У договорі страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, крім умов, встановлених загальним законодавством (Законом України «Про страхування»), обов'язково зазначаються:**

- ✓ кадастровий номер і площа земельних ділянок, зайнятих застрахованими культурами, або координати глобальної системи позиціонування – при страхуванні урожаю;
- ✓ вид, порода, санітарно-ветеринарний стан, ідентифікаційний номер (якщо присвоєний) тварини – при страхуванні сільськогосподарських тварин;
- ✓ вид, класифікація, умови розведення та показники вилову водних біоресурсів – при страхуванні живих водних ресурсів; кількість бджолосімей у вуликах, їх продуктивність, умови їх розведення – при страхуванні у бджільництві;
- ✓ прогнозований обсяг продукції (врожайність) в натурі та ціни, що використовуються для розрахунку страхової вартості вирощеної продукції; рівень страхового покриття;
- ✓ основні агротехнічні і технологічні заходи, які страхувальник зобов'язується виконати;
- ✓ порядок визначення розміру страхового відшкодування.

***Відповідальність страховика за договором страхування починається з дня внесення страхового внеску, але не раніше дати, встановленої в договорі.***

Термін дії договору страхування сільськогосподарської продукції закінчується в день завершення збирання врожаю і вивезення його з поля. Термін дії договору страхування сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, водних біоресурсів і тваринницької продукції закінчується в день закінчення строку, на який був укладений договір страхування, або в день загибелі (втрати, вимушеного забою, вимушеного знищення, травматичного пошкодження або захворювання) застрахованих сільськогосподарських тварин, птиці, кролів, хутрових звірів, бджолосімей, водних біоресурсів і тваринницької продукції. Якщо в період страхування настав страховий випадок, страхувальник зобов'язаний повідомити про це страховика, а також про збір урожаю, забій тварин, вилов водних біоресурсів, збирання продукції бджільництва або отримання іншої продукції тваринництва не пізніше ніж за 10 днів до дня передбачуваного початку цих робіт. Договір страхування, на підставі якого проводиться часткова виплата страхового відшкодування, дійсний до закінчення встановленого в ньому терміну в межах різниці між страховою сумою і виплаченим страховим відшкодуванням. Дія договору страхування припиняється за згодою сторін, а також у випадках, передбачених договором страхування відповідно до вимог Закону України «Про страхування».

***Особливим договором, характерним для агропромислового комплексу, є договір складського зберігання зерна.***

Адже розвиток ринку зерна як пріоритетного сектора економіки агропромислового комплексу України є складовою політики держави. Договір складського зберігання зерна є публічним договором, який регулюється Законом України «Про зерно та ринок зерна в Україні». Типовий договір складського зберігання зерна затверджено Постановою Кабінету Міністрів України. Поняття договору складського зберігання визначене у ч.1 ст. 957 Цивільного кодексу України. Так, за договором складського зберігання

товарний склад зобов'язується за плату зберігати товар, переданий йому поклажодавцем, і повернути цей товар у схоронності.

За договором складського зберігання зерна зерновий склад зобов'язується за плату зберігати зерно, що передане йому суб'єктом ринку зерна.

***Договір складського зберігання зерна укладається в письмовій формі, що підтверджується видачею власнику зерна складського документа.***

Зерно, прийняте на зберігання за простим або подвійним складським свідоцтвом, не може бути відчужене без правомірної передачі простого або подвійного складського свідоцтва. Якщо договір складського зберігання зерна передбачає, що зерновий склад має право розпоряджатися ним (або його частиною), то відносини сторін базуються на правилах про позику. Порядок повернення зерна обумовлюється окремо в договорі його зберігання. Щодо строку складського зберігання зерна, то зерновий склад зобов'язаний зберігати зерно протягом строку, встановленого у договорі складського зберігання зерна. Якщо строк зберігання зерна договором складського зберігання зерна не встановлений і не може бути визначений виходячи з його умов, зерновий склад зобов'язаний зберігати зерно до подання поклажодавцем вимоги про його повернення. Якщо строк зберігання зерна визначено моментом пред'явлення власником зерна вимоги про його повернення, зерновий склад має право зі спливом звичайного за цих обставин строку зберігання вимагати від власника зерна забрати це зерно в розумний строк. Зерновий склад зобов'язаний за першою вимогою володільця складського документа повернути зерно, навіть якщо передбачений договором складського зберігання строк його зберігання ще не закінчився. У цьому разі володілець складського документа зобов'язаний відшкодувати зерновому складу витрати, спричинені достроковим припиненням зобов'язання, якщо інше не передбачено договором складського зберігання. Плата за зберігання зерна, строки її внесення встановлюються договором складського зберігання зерна. Якщо зберігання зерна припинилося достроково не з вини зернового складу, то він має право на пропорційну частину плати. Якщо поклажодавець після

закінчення строку дії договору складського зберігання зерна не забрав зерно назад, він зобов'язаний внести плату за весь фактичний час його зберігання. Договором складського зберігання зерна може бути передбачено безоплатне зберігання зерна. Витрати, які сторони не могли передбачити при укладенні договору складського зберігання зерна (надзвичайні витрати), відшкодовуються понад плату, яка належить зерновому складу, якщо інше не передбачено договором складського зберігання зерна. При безоплатному зберіганні власник зерна зобов'язаний відшкодувати зерновому складу здійснені ним витрати на зберігання зерна, якщо інше не встановлено договором. Збитки, завдані покладавцеві втратою, нестачею чи пошкодженням зерна, відшкодовуються зерновим складом: за втрату та нестачу зерна – у розмірі вартості втраченого або такого, що його не вистачає, зерна; за пошкодження зерна – у розмірі суми, на яку знизилася його вартість. У разі, коли внаслідок пошкодження якість зерна змінилася настільки, що воно не може бути використано за первісним призначенням, покладавець 196 має право відмовитися від нього і зажадати від зернового складу відшкодування вартості цього зерна.

#### **4. Договір контрактації сільськогосподарської продукції**

Правове регулювання відносин закупівлі сільськогосподарської продукції в різні історичні періоди здійснювалось як загальними, так і спеціальними нормами. З переходом України до ринкової економіки зменшився адміністративний вплив держави на відносини, в тому числі договірні. В умовах ринку, виробництво продукції здійснюється не заради виконання планів, а задля можливої реалізації цієї продукції і отримання прибутків сільськогосподарськими виробниками. Сьогодні договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції регулюються нормами Цивільного та Господарського кодексів України. Для цивільного законодавства відносно нове нормативне визначення поняття договору контрактації сільськогосподарської продукції, що закріплене у ст. 713 Цивільного кодексу України від 16. 01. 2003 р., у Цивільному кодексі УРСР

від 18. 07. 1963 р. поняття цього договору не було. Цивільний кодекс УРСР лише розглядав договір контрактації сільськогосподарської продукції як правову форму державної закупки сільськогосподарської продукції у колгоспів і радгоспів та на відміну від нині чинного Цивільного кодексу України, визначав зміст даного договору. На законодавчому рівні не закріплено положення про предмет договору контрактації сільськогосподарської продукції. Поряд з предметом, нормативно визначити треба і об'єкт даного договору, оскільки це ті характеристики, за допомогою яких договір контрактації можна відмежувати від суміжних договорів – купівлі-продажу та поставки. **Так, предметом правового регулювання є суспільні відносини, що виникають між суб'єктами – виробником сільськогосподарської продукції та заготівельником (контрактантом).**

За цивільним законодавством, виробник зобов'язаний виробити сільськогосподарську продукцію обумовленого виду, категорії, сорту, найменування тощо та передати її заготівельнику (контрактанту). Заготівельник зобов'язаний прийняти таку продукцію та оплатити її. Згідно вимог господарського законодавства, контрактант зобов'язується ще й сприяти виробникові у виробництві зазначеної продукції, виробник же зобов'язаний передати вироблену ним продукцію контрактанту. Однак, обов'язок контрактанта надавати допомогу в організації виробництва сільськогосподарської продукції не може бути складовою предмету договору контрактації сільськогосподарської продукції, оскільки процес виробництва (виращування) знаходиться за межами договірних відносин. Контрактант не зацікавлений в самому виробничому процесі, а лише у кінцевому результаті виробництва – сільськогосподарській продукції, хоча виробник для того, щоб отримати визначену у договорі сільськогосподарську продукцію, за кількісними та якісними показниками має дотримуватись спеціальних виробничих технологій, способів виращування тощо. Об'єктом договору контрактації є сільськогосподарська продукція, яку виробник має передати контрактанту. При цьому, обов'язковою умовою, що визначена як цивільним,

так і господарським законодавством є безпосереднє виробництво сільськогосподарської продукції стороною договору. Лише сільськогосподарська продукція, вироблена (вирощена) самим виробником, може реалізовуватись за договором контрактації, а реалізації закупленої виробником сільськогосподарської продукції – не допускається. Об'єктом договору контрактації може бути сільськогосподарська продукція, як у сирому вигляді, так і така, що пройшла первинну обробку для кращого збереження або підвищення якості. Укладаючи договір контрактації, сторони можуть передбачити потребу в первинній переробці сільськогосподарської продукції у господарстві виробника його силами і засобами. Ще однією особливістю реалізації сільськогосподарської продукції за договором контрактації, яка стосується об'єкта є те, що така продукція має бути вироблена (вирощена) у майбутньому, тобто на момент укладання даного договору у виробника такої продукції немає. Це спеціальна ознака, яка відмежовує договірні відносини контрактації від суміжних, адже наявність продукції на момент укладання договору, дає можливість такі відносини оформити за договором поставки або купівлі-продажу. Таким чином, на законодавчому рівні необхідно уточнити, що предметом договору контрактації є відносини щодо реалізації сільськогосподарської продукції та відповідні дії сторін, при цьому об'єктом даного договору є вироблена (вирощена) у майбутньому стороною договору (виробником) сільськогосподарська продукція, як у сирому вигляді, так і така, що пройшла первинну обробку. Договір контрактації обумовлює взаємні зобов'язання сторін і є правовою основою забезпечення їх належного виконання. Договірні зобов'язання сторін, а саме обов'язок виробника своєчасно передати визначену договором продукцію контрактанту та обов'язок контрактанта своєчасно прийняти продукцію і оплатити за ціною встановленою у договорі, в свою чергу вказують на такі істотні умови договору, як строк, місце здавання/приймання та ціна сільськогосподарської продукції. Відповідно до чинного законодавства України, строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої

обов'язки відповідно до договору. Враховуючи специфіку сільськогосподарської виробничої діяльності, яка пов'язана з природно-кліматичними факторами, сезонністю, сторони погоджуючи строк виконання договору контрактації сільськогосподарської продукції, повинні брати за основу не календарний, а так званий «урожайний» рік, що краще відображає особливість сільськогосподарського виробництва із властивими лише йому строками виробничого циклу. Поряд зі строком, істотною умовою договору контрактації сільськогосподарської продукції є місце її здавання-приймання. Так, сільськогосподарська продукція може прийматись: контрактантом безпосередньо у господарстві виробника, як за місцем вироблення або зберігання сільськогосподарської продукції, або ж просто за місцем перебування виробника; контрактантом на власних приймальних пунктах; третіми особами – одержувачами, на яких вкаже контрактант, на їх пунктах приймання. Також можливі і різні способи доставки сільськогосподарської продукції до місця здавання-приймання – як силами і за рахунок виробника, так і контрактанта, чи визначеного ним одержувача, або ж з залученням транспортних організацій. За загальним правилом, контрактант зобов'язаний прийняти від виробника всю пред'явлену ним продукцію на умовах, передбачених у договорі. При цьому, положення Господарського кодексу України про те, що у договорах контрактації повинна передбачатись кількість продукції, яку контрактант приймає безпосередньо у виробника, не лише не вирішує питання щодо місця здавання-приймання продукції, а й обмежує свободу сторін, особливо контрактанта. Тому, щоб уникнути непорозумінь, місце здавання-приймання сільськогосподарської продукції та умови її транспортування мають бути істотними умовами договору контрактації сільськогосподарської продукції. А якщо продукція передається окремими частинами, сторони в договорі можуть погодити різні місця здавання-приймання та способи транспортування для кожної партії продукції, що закуповується. Відповідно слід уточнити і загальне правило, а саме – контрактант, якщо інше не передбачено умовами договору, не має права



відмовитись від прийняття сільськогосподарської продукції, якщо вона відповідає умовам договору контрактації та у встановлений договором строк поставлена йому (тобто, поставлена за місцем його перебування), не допускаючи простою транспортних засобів. Ціна сільськогосподарської продукції, ще одна істотна умова договору контрактації. При укладенні договорів контрактації сільськогосподарської продукції, як правило, використовуються орієнтовні стартові закупівельні ціни. Такі ціни індексуються в зв'язку з інфляційними процесами відповідно до встановленого порядку, що обов'язково обумовлюється договором контрактації сільськогосподарської продукції. Розрахунки також можуть здійснюватись, як шляхом попередньої оплати, так і після оплати, можуть мати місце і авансові платежі, тому сторони повинні у договорі обумовити ціну та порядок оплати такої продукції. У договорі контрактації сторони можуть обумовити і цінові знижки чи надбавки при виявленні нижчої чи вищої якості продукції. Так, у договорі можна передбачити зобов'язання виробника зробити цінову знижку за нижчу якість продукції, якщо контрактант бажає залишити таку продукцію у себе. Або ж контрактант зобов'язується зробити цінову надбавку на продукцію вищої якості, ніж передбачено у договорі, за умови, що контрактант бажає залишити продукцію такої якості у себе. Крім того, у договорі контрактації можуть бути передбачені обов'язки контрактанта, який здійснює переробку сільськогосподарської продукції, повертати виробникові продукти або відходи від переробки продукції з оплатою за цінами, визначеним договором контрактації. Загальні правила відповідальності за договором контрактації закріплені в Господарському кодексі України. За невиконання чи неналежне виконання сторонами своїх договірних зобов'язань, настає майнова відповідальність, у вигляді неустойки і відшкодування збитків, яка також повинна обумовлюватись у договорі контрактації сільськогосподарської продукції. Так, у разі невиконання умов договору щодо асортименту, кількості, якості сільськогосподарської продукції, строків здавання, виробники сплачують контрактантам неустойку,

розмір якої встановлюється у договорі у відсотковому відношенні до вартості недопоставленої продукції за цінами, обумовленим у договорі, з врахуванням їх індексації у зв'язку з інфляцією, крім випадків недопоставки продукції у наслідок стихійного лиха. За невиконання договірних зобов'язань з приймання продукції контрактант сплачує виробникові сільськогосподарської продукції штраф та відшкодовує завдані збитки. Однак, з метою захисту своїх інтересів, сторони враховуючи особливості сільськогосподарської продукції (нестандартна продукція, продукція, що швидко псується, попит на ринку тощо), у договорі контрактації повинні передбачити і інші умови відповідальності. Також, в Господарському кодексі України зазначено, що у договорах контрактації повинні передбачатися, зокрема види продукції, гранично допустимий вміст у продукції шкідливих речовин, загальна сума договору, порядок і умови доставки, строки здавання-приймання продукції, відповідальність сторін у разі невиконання ними умов договору, інші умови, передбачені Типовим договором контрактації сільськогосподарської продукції, затвердженим у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Включення ж Господарським кодексом України, обов'язку контрактанта щодо подання допомоги в організації виробництва сільськогосподарської продукції до змісту договору контрактації, не відповідає умовам сьогодення. Адже такий обов'язок, що є характерним для держави – надання з бюджету кредитів, субсидій, дотацій, допомоги у придбанні сільськогосподарської техніки, пального та інших енергоносіїв, мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин, спеціальні консультації тощо, на практиці в більшій мірі є неможливим, в зв'язку з відсутністю коштів.

***Порівняно з нормами Цивільного кодексу України, норми Господарського кодексу України в сфері контрактації сільськогосподарської продукції, мають більш вузьке застосування, адже вже в ч. 1 ст. 272 Господарського кодексу України визначено, що державна закупка сільськогосподарської продукції здійснюється за договорами контрактації, які укладаються на основі державних замовлень на поставку державі сільськогосподарської продукції.***

Сьогодні закупівля сільськогосподарської продукції через виконання державного замовлення не є пріоритетним напрямком реалізації такої продукції для сільськогосподарських виробників. Відповідно з розширенням свободи вибору партнерів у господарських зв'язках і визначення змісту договірних зобов'язань, правомочності держави, щодо укладення та визначення умов договору контрактації сільськогосподарської продукції, переходять до сільськогосподарських виробників і їх контрагентів. Адже функціонування ринкового механізму можливе за умови, що сільськогосподарські виробники маючи свободу господарської діяльності, беруть вільну участь у процесі укладення договорів контрактації сільськогосподарської продукції, самостійно обирають контрагентів за договорами, і тим самим забезпечують найбільш оптимальну реалізацію власних інтересів. Договір контрактації сільськогосподарської продукції – це самостійний вид договору, якому притаманні спеціальні юридичні ознаки та окрема правова регламентація, що обумовлено особливостями виробництва, збереження, транспортування і реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні законодавство, що регулює договірні відносини контрактації сільськогосподарської продукції потребує вдосконалення на рівні спеціального нормативно-правового акту – майбутнього Аграрного кодексу України, в якому, поряд з поняттям договору контрактації сільськогосподарської продукції, необхідно включити норми, які б визначали його предмет та об'єкт, істотні умови договору.

**До істотних умов договору контрактації сільськогосподарської продукції слід відносити такі, як:** асортимент, кількість та якість сільськогосподарської продукції; строк та місце здавання-приймання сільськогосподарської продукції; порядок і умови доставки до місця здавання-приймання, в тому числі вимоги до тари (упаковки); ціна і порядок оплати сільськогосподарської продукції; відповідальність сторін за невиконання чи неналежне виконання договору.

Саме такі ознаки допомагають визначити правову природу договору контрактації сільськогосподарської продукції і уникнути його підміни суміжними договорами, які не враховують специфіки аграрних правовідносин та необхідність захисту інтересів сільськогосподарських виробників.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 12**

*“Правове забезпечення екологічної безпеки у сільському господарстві ”*  
**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>НАВЧАЛЬНА МЕТА:</b>	вивчення і вирішення питань, пов’язаних з використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;

<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Екологічна безпека, як складова національної безпеки України.**
- 2. Стандартизація і нормування у сфері забезпечення екологічної безпеки.**
- 3. Вимоги екологічної безпеки щодо планування та забудови територій.**
- 4. Вимоги екологічної безпеки щодо продуктів харчування та продукції сільськогосподарського виробництва.**

**5. Екологічні вимоги щодо використання атомної енергії та забезпечення радіаційної безпеки.**

**6. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій.**

## **ЛІТЕРАТУРА:**

### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.

11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-ХІІ. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

**Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhozova. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право.2007. № 12.С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.



6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК*. 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка*. 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.

- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 11. С. 109 – 124.

- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.
- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.

- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

**Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України

5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

## КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ

### **1 Екологічна безпека, як складова національної безпеки України.**

Національна безпека є порівняно новим об'єктом правового регулювання. У сфері міжнародних відносин проблема її забезпечення з усією повнотою постала після закінчення другої світової війни. Вона тоді розглядалась передусім, як воєнна безпека, оскільки зовнішня політика багатьох держав стосовно один одного сприяла посиленню мілітаризації. Вже пізніше, на початку 70-х років минулого століття, економічні негаразди стали причиною зміни пріоритетів, щодо проблеми національної безпеки. На перший план було поставлено економічну вразливість суспільства, де не останню роль відіграла залежність від природних ресурсів. Науково – технічний прогрес посилюючи безпеку соціально-економічних відносин водночас призвів до появи небезпеки для здоров'я людини та довкілля. З'явився третій складовий національної безпеки - екологічна безпека.

Національна безпека в Законі України Про основи національної безпеки України визначається, як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Про національну безпеку йдеться також у Декларації про державний суверенітет, Конституції України,

Основних напрямках державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, Законі України Про охорону навколишнього природного середовища та інших. Для забезпечення екологічної безпеки важливе значення мають положення ст. 50 Конституції України, якими громадянам України гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Воно чітко відображає пріоритет нашої держави у цій сфері. Визначення екологічної безпеки сформульовано у Законі Про охорону навколишнього природного середовища. Тут вона подається, як стан довкілля за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека гарантується громадянам України здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Переважна більшість заходів, що спрямовуються на посилення національної безпеки так чи інакше стосуються екологічної безпеки, як її складової. Разом з тим, в Основних напрямках державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, передбачається, що вона досягається завдяки пріоритетним заходам охорони довкілля.

#### **Це передусім:**

- гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімуму шкідливого впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;
- поліпшення екологічного стану басейнів рік України та якості питної води;
- стабілізація та поліпшення екологічного стану в містах та промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;
- будівництво нових та реконструкція діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд;

- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів і поліпшення їх екологічного стану;
  - формування збалансованої системи природокористування та адекватна структурна перебудова виробничого потенціалу економіки, екологізація технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті;
  - збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, заповідна справа.
- Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 27 липня 1995р. Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку визначив види екологічно небезпечних об'єктів господарської діяльності. Це насамперед атомна енергетика і атомна промисловість; біохімічне, біотехнічне та фармацевтичне виробництво; збір, обробка, зберігання, поховання, знешкодження й утилізація всіх видів промислових і побутових відходів, а також боєприпасів усіх видів, вибухових речовин і ракетного палива; видобування і переробка нафти, природного газу; хімічна промисловість (включаючи виробництво засобів захисту рослин, стимуляторів їхнього росту, мінеральних добрив), текстильне виробництво; металургія; вугільна, гірничовидобувна промисловість; виробництво електроенергії і тепла на базі органічного палива; промисловість будівельних матеріалів; целюлозно-паперова та деревообробна промисловість; машинобудування і металообробка; будівництво гідроенергетичних та гідротехнічних споруд і меліоративних систем та деякі інші види, що можуть негативно впливати на стан довкілля. У кожному конкретному випадку екологічно небезпечні види діяльності визначаються Мінприроди або його органами на місцях. Для забезпечення мінімально можливих випадків загрози екологічній безпеці від небезпечної діяльності законодавство передбачає низку запобіжних заходів. Зокрема, це визначення процедури прийняття та узгодження рішень, в тому числі оцінка впливу на довкілля в Україні, проведення державної та громадської експертизи, обов'язкове ліцензування, подання декларації безпеки

об'єкта підвищеної небезпеки, страхування ризиків та відповідальності, сертифікація тощо.

*Отже, екологічна безпека як фактичний стан довкілля є сукупністю певних його властивостей та створюваних діяльністю людини умов, за яких з урахуванням економічних, соціальних чинників і науково обґрунтованих допустимих навантажень на об'єкти біосфери утримуються на мінімально можливому рівні ризику антропогенного впливу на довкілля та забезпечується збереження життєдіяльності людей.*

Як вид суспільних відносин, що формуються в результаті досягнення такого стану екологічна безпека належить до предмета права довкілля. Суб'єктами цих відносин є людина, суспільство та держава, а об'єктом може бути все, що має життєво важливе значення для досягнення екологічної рівноваги та безпеки населення. Як сукупність правових норм, що регламентують відповідні відносини, екологічна безпека, може розглядатися окремим правовим інститутом у системі права довкілля.

## **2. Стандартизація та нормування у сфері забезпечення екологічної безпеки.**

Для запобігання негативному впливу на довкілля та збереження екологічної рівноваги законодавство передбачає спеціальні правила регламентації багатьох аспектів здійснення господарської діяльності. Законом Про охорону навколишнього природного середовища зокрема передбачається встановлення екологічних стандартів і нормативів з метою забезпечення комплексу обов'язкових норм, правил і вимог щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Державні стандарти в галузі охорони довкілля є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом довкілля, вимоги щодо запобігання забрудненню довкілля, інші аспекти, пов'язані з охороною довкілля та



використанням природних ресурсів. Стандартизація відіграє значну роль у забезпеченні виробництва конкурентоспроможної і доброякісної продукції, сприяє захисту довкілля, ощадливому використанню природних та інших ресурсів як основи сталого розвитку національної економіки. В Україні існує більше шести тисяч нормативних документів у сфері стандартизації, з яких майже половина гармонізовано з міжнародними та європейськими стандартами. Чинними є також близько 19 тис. міждержавних стандартів, з яких, щоправда гармонізовано лише 10,3 відсотка. Чимало, чинних тепер вітчизняних стандартів не є достатньо досконалими та не відповідають вимогам сьогодення. Відомо, що національна система стандартизації створювалася в умовах переходу до ринкової економіки, в період нестабільної економічної та фінансової ситуації і з огляду на правила стандартизації які існували на теренах колишнього СРСР. А тому назріла необхідність вдосконалення її та приведення у відповідність з європейською системою.

Важливим елементом забезпечення екологічної безпеки можна вважати також комплекс так званих екологічних нормативів. Вони покликані визначати межі впливу людської діяльності на довкілля з тим, щоб якість останнього була сприятливою для життя і здоров'я людини. Нормативи у сфері охорони довкілля визначають його прийнятний стан та допустимі рівні негативного впливу на нього. Фактично такі нормативи є правовим способом визначення максимально можливого негативного впливу на природу, за якого довкілля не втрачає можливостей самовідновлення і не шкодить життю та здоров'ю людей.

Встановлення екологічних нормативів є вимушеним заходом правового регулювання довкілля. Вони є критеріями оцінки правомірності поведінки суб'єктів екологічних правовідносин і визначають ступінь ефективності еколого-правових норм.

**З поміж екологічних нормативів виділяють:**

а) нормативи гранично допустимих концентрацій та рівнів забруднюючих речовин у довкіллі та рівнів шкідливих фізичних і біологічних впливів на нього;

б) нормативи гранично допустимих викидів та скидів у довкілля забруднюючих хімічних речовин;

в) нормативи використання природних ресурсів.

Гранично допустимі концентрації (ГДК) встановлюють максимально можливу кількість шкідливих речовин у воді, повітрі, ґрунті й продуктах харчування, за якої елементи довкілля зберігатимуть свої корисні властивості та не шкодитимуть життю і здоров'ю людини. Окрім ГДК визначають також гранично допустимі рівні (ГДР) акустичного, електромагнітного, іонізуючого та інших видів впливу фізичних і біологічних чинників на стан довкілля. Нормативи гранично допустимих концентрацій покликані забезпечувати якість довкілля.

Для прикладу, на сьогодні у сфері охорони вод існує майже 1000 санітарно-гігієнічних і 450 рибогосподарських норм ГДК. Безпеку атмосферного повітря регламентують ГДК для 256 хімічних сполук при їхній ізольованій дії та наведена характеристика комбінованого впливу 43 сумішей. Санітарно-гігієнічне нормування вмісту хімічних речовин у ґрунті ускладнюється тим, що ці речовини впливають на організм людини не прямо, а опосередковано, через контактуючі з ним середовища (повітря, воду, рослинність). Тому для визначення допустимої величини хімічних речовин у ґрунті додатково використовуються такі показники шкідливості; як міграція хімічних речовин із ґрунту в рослини, та в атмосферне повітря і ґрунтові води. На відміну від ГДК нормативи гранично допустимих викидів (ГДВ) та скидів (ГДС) обмежують шкідливий вплив на довкілля господарюючих суб'єктів. Вони встановлюють максимально допустиму масу речовини, що може виводитися у довкілля за одиницю часу з певного об'єкта. Гранично допустимі скиди нормують забруднення водних об'єктів, а гранично допустимі викиди передбачають обмеження щодо забруднення атмосферного повітря. Переліки

забруднюючих речовин, викиди і скиди яких нормуються затверджуються Кабінетом Міністрів України кожні три роки. Для кожного господарюючого суб'єкта встановлюються також нормативно допустимі обсяги утворення відходів. Йдеться про максимальну кількість відходів, що може утворитися в результаті технологічного процесу за умови дотримання встановленого технологічного регламенту. Екологічні нормативи є єдиними на усій території України. Однак, у разі необхідності для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та деяких інших регіонів можуть встановлюватися більш суворі нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на довкілля.

**В основу екологічного нормування покладені три показники:** медичний (максимальний рівень загрози здоров'ю людини, її генетичній програмі), технологічний (можливість економіки забезпечити виконання визначених меж впливу на людину і довкілля) і науково-технічний (здатність науково-технічних засобів контролювати дотримання меж впливу за всіма його параметрами).

Щоправда, фактичне застосування екологічних нормативів доводить їх неспроможність повноцінно формувати безпечне довкілля. Насамперед, неможливо встановити нормативи для всіх шкідливих речовин та їхніх сполук. Не до кінця вивчено також наслідки впливу на життя і здоров'я людини шкідливих речовин у межах норм. Зазвичай у них не враховується специфіка регіону, не аналізується вплив складних сполук, що існують у природі й суспільстві. До того ж переважна більшість чинних в Україні природоохоронних правил і нормативів була встановлена на базі досягнень санітарно-гігієнічної науки ще 60-х років минулого століття, в основу яких покладено витратно-екстенсивний підхід до розвитку природокористування. Новим напрямком комплексного санітарно-гігієнічного нормування є вироблення системи показників, що визначають загальну характеристику чистоти води, повітря, ґрунту. Вони сформовані у вигляді переліку показників

із встановленими межами, чи сумарними відносними показниками (індексами якості). Такі показники поки що перебувають на стадії експериментальних напрацювань, але подекуди вже використовуються проєктувальниками.

Крім екологічних нормативів та стандартів важливе значення для забезпечення екологічної безпеки мають також встановлені законом екологічні вимоги щодо окремих видів діяльності. Вони передбачають певний набір екологічних стандартів і нормативів, правил використання устаткування та механізмів, а також встановлюють інші обмеження щодо здійсненні шкідливої діяльності.

Існують екологічні вимоги щодо розміщення, проєктування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів. Вони визначені також для розміщенні і розвитку населених пунктів, застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів. Існують вимоги щодо охорони довкілля від неконтрольованого та шкідливого біологічного впливу, акустичного, електромагнітного, іонізуючого та іншого шкідливого впливу фізичних чинників, як- то та радіоактивного забруднення, а також для забруднення відходами.

Законодавство містить вимоги екологічної безпеки і щодо транспортних та інших пересувних засобів і установок. Вони широко використовуються при проведенні наукових досліджень, впровадженні відкриттів, винаходів, застосуванні нової техніки, імпортного устаткування, технологій і систем та щодо оборонних об'єктів і військової діяльності.

Правова регламентація кожного з цих видів діяльності здійснюється низкою спеціальних нормативно-правових актів, які деталізують загальні екологічні вимоги і забезпечують дотримання екологічної безпеки в тих чи інших сферах господарювання.

### **3. Вимоги екологічної безпеки щодо планування та забудови територій.**

Закон України Про охорону навколишнього природного середовища встановлює правила за якими планування, розміщення, забудова і розвиток населених пунктів повинні здійснюватися за рішенням місцевих Рад з урахуванням екологічної ємності територій, додержанням вимог охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Для забезпечення цих вимог Законом України Про планування і забудову територій<sup>2</sup> передбачено, що з метою раціонального використання території України, створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, охорони довкілля, охорони здоров'я населення необхідно здійснювати планування територій на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

На загальнодержавному рівні планування полягає у розробленні Генеральної схеми планування території України. За рішенням Кабінету Міністрів України можуть також розроблятися схеми планування окремих частин території України - кількох областей, узбережжя Чорного та Азовського морів, міжнародних транспортних коридорів, прикордонних територій тощо.

Планування територій на регіональному рівні передбачає розроблення та затвердження схем планування територій Автономної Республіки Крим, областей і районів, регулювання використання цих територій, ухвалення та реалізації відповідних рішень про дотримання містобудівної документації відповідно до закону. Планування територій на місцевому рівні здійснюється шляхом розроблення та

затвердження генеральних планів населених пунктів і забезпечується відповідними місцевими радами та їхніми виконавчими органами.

Забудова територій здійснюється шляхом розміщення та здійснення будівництва нових об'єктів, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, впорядкування існуючих об'єктів містобудування, розширення та технічного переоснащення підприємств.

Всі об'єкти забудови повинні розміщуватися з урахуванням вимог щодо охорони довкілля, містобудівних і санітарно-гігієнічних норм. Крім того обов'язково розробляються заходи санітарної очистки, знешкодження та утилізації побутових і виробничих відходів. Також мають бути дотримані нормативи допустимих викидів і скидів речовин та мікроорганізмів, відновлення природного середовища, рекультивації земель, благоустрою території та вжито інші заходи екологічної безпеки.

Зокрема, під час вибору земельних ділянок для нового населеного пункту або його розбудову вимагається оцінка умов, що мають гігієнічне значення, а саме: аналіз природно-кліматичних умов з комплексною оцінкою сонячної радіації, вологості, температурного та вітрового режиму на всій території, що підлягає забудові; оцінка потенційної здатності природного середовища до самоочищення; аналіз відповідності якості довкілля (атмосферного повітря, водних ресурсів, ґрунту) гігієнічним нормативам; забезпечення радіаційної безпеки території для проживання населення; можливість організації централізованого водопостачання, каналізування, ефективного очищення та знешкодження промислових, господарсько-побутових та спеціальних відходів; особливості інженерної підготовки території та організації благоустрою та ін. Також, згідно з Державними санітарними правилами планування та забудови населених пунктів, що були затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 червня 1996 р. 3 , населені пункти необхідно розташовувати на територіях, які відповідають основним гігієнічним вимогам, зі спокійним, малопересіченим рельєфом, що має схили, достатні для природного стоку атмосферних опадів (1 - 6 %).

Основний гігієнічний принцип планувальної організації території нових поселень чи тих, що підлягають реконструкції, полягає у функціональному зонуванні, яке передбачає раціональне взаємо розміщення всіх елементів населеного пункту і забезпечує сприятливі умови життя, праці та відпочинку населення.

За чинними будівельними нормами та правилами (ДБН 360-92 "Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень") територія населеного пункту з урахуванням переважного функціонального використання поділяється на сельбищну, виробничу та ландшафтно-рекреаційну території.

Сельбищна територія призначена для розміщення житлового фонду, громадських будівель та споруд, установ соціального, культурного та побутового призначення, внутрішньо-сельбищної вулично-дорожньої та транспортної мереж, зелених насаджень і місць громадського користування. Тут можуть розміщуватися також окремі комунальні та промислові об'єкти, будівництво яких допускається поблизу житлової забудови.

На виробничій території розташовуються промислові підприємства і пов'язані з ними об'єкти, комплекси наукових установ з дослідними виробництвами, комунально- складські об'єкти (бази, склади, гаражі, автопарки, тощо), підприємства з виробництва й переробки сільськогосподарських продуктів. Тут також створюються санітарно- захисні зони промислових підприємств, об'єктів зовнішнього транспорту, шляхів позаміського та приміського сполучення.

Ландшафтно-рекреаційну територію формують приміські ліси, лісопарки, лісозахисні смуги, водоймища, зони відпочинку та курортні зони. Землі сільськогосподарського використання та інші землі, які разом з парками, садами, скверами, бульварами сельбищної території формують систему озеленення та оздоровлюючі зони теж належать до цієї території.

У межах цих територій виділяються зони різного функціонального призначення

- житлової забудови, громадських центрів, промислові, наукові, науково-виробничі, комунально-складські, зовнішнього транспорту, масового відпочинку, курортні (за наявності лікувальних ресурсів) тощо.

З метою контролю за станом санітарно-екологічного режиму міст та великих промислових центрів, інших населених пунктів передбачаються максимально

допустимі нормативи концентрацій (ГДК) шкідливих речовин в атмосферному повітрі, водоймах, ґрунтах, перевищення яких є небезпечним для людей. Для забезпечення умов життєдіяльності та екологічної безпеки людини навколо промислових підприємств та об'єктів з технологічними процесами, які супроводжуються викидами шкідливих речовин у довкілля, створюються захисні, охоронні та санітарно-захисні зони. А в кварталах, мікрорайонах міських та сільських поселень облаштовуються території (зелені зони), які включають в себе лісопаркові та інші зони з обмеженим режимом природокористування.

Під час здійснення благоустрою обов'язково виділяються території під розміщення зелених насаджень необхідних для створення естетичності населених пунктів, можливості відпочинку та оздоровлення населення. Вони є об'єктом самостійного правового регулювання. До них належить деревна, чагарникова, квіткова та трав'яна рослинність природного і штучного походження на визначеній території населеного пункту. Розрізняють зелені насадження загального і обмеженого користування та спеціального призначення.

Зелені насадження загального користування розташовуються на території загальноміських і районних парків, спеціалізованих парків, парків культури та відпочинку, на територіях зоопарків та ботанічних садів, міських садів і садів житлових районів, скверів, бульварів, лісопарків, тощо. Для цих територій характерним є вільний доступ громадян для відпочинку. Зелені насадження обмеженого користування проростають на територіях громадських і житлових будинків, шкіл, дитячих установ, вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, закладів охорони здоров'я, промислових підприємств і складських зон, санаторіїв, культурно-освітніх та спортивно-оздоровчих установ. Що стосується зелених насаджень спеціального призначення, то вони розміщуються вздовж транспортних магістралей і вулиць, на ділянках санітарно-захисних зон довкола промислових підприємств, ліній електропередач високої напруги, тощо. Сюди належать також



лісомеліоративні, водоохоронні, вітрозахисні, протиерозійні, насадження розсадників, квітникарських господарств та пришляхові насадження в межах населених пунктів.

Санітарні та містобудівні норми і правила будівництва та реконструкції міст вимагають при проектуванні, будівництві та розширенні міст передбачати максимальне збереження і використання існуючих зелених насаджень. Вони визначають оптимальні розміри площ зелених насаджень в розрахунку на одного жителя та вимагають обов'язково облаштовувати міські й районні загальні або спеціалізовані парки, сквери, сади. Зокрема, правилами утримання зелених насаджень у населених пунктах України<sup>5</sup> передбачається, що у містах з чисельністю населення від 100 до 1000 осіб і більше на одну людину повинно припадати не менше 10м<sup>2</sup> озелених територій.

#### **4 Вимоги екологічної безпеки щодо продуктів харчування та продукції сільськогосподарського виробництва.**

Законодавством України передбачаються спеціальні вимоги екологічної безпеки у сфері ведення сільського господарства. Важливе місце тут посідають заходи, що спрямовані на охорону сільськогосподарських земель. Адже саме вони є головним об'єктом сільськогосподарського виробництва. Зокрема ЗК України та Закон України Про охорону земель визначають охорону земель як систему правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне їх використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів тощо.

Серед охоронних заходів сільськогосподарських земель законодавством передбачено обов'язковий моніторинг родючості, здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель. З метою охорони земель та відтворення родючості ґрунтів встановлюються нормативи гранично допустимого

забруднення ґрунтів, їх якісного стану, оптимального співвідношення земельних угідь, показників деградації земель та ґрунтів.

Особливе місце у системі заходів екологічної безпеки у сільському господарстві відводиться правилам безпечного поводження з пестицидами та агрохімікатами. Пестицидами вважаються токсичні речовини, їхні сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкоди матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риби. Агрохімікати - це органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції. Попри те, що ці речовини призначені для збільшення ефективності сільського господарювання, вони все ж є небезпечними за своєю природою, а тому порушення правил поводження з ними може загрожувати екологічній безпеці людей. Саме тому Закон Про охорону навколишнього природного середовища зобов'язує юридичних та фізичних осіб дотримуватись правил транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, стимуляторів їхнього росту, мінеральних добрив, нафти і нафтопродуктів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів, з тим щоб не допустити забруднення ними або їхніми складовими докільля й продуктів харчування. При створенні нових хімічних препаратів і речовин, інших потенційно небезпечних для довкілля субстанцій повинні розроблятися та затверджуватися у встановленому законодавством порядку допустимі рівні вмісту цих речовин у об'єктах довкілля та продуктах харчування, методи визначення їх залишкової кількості та утилізації після використання. Вміст природних та штучних домішок, які можуть негативно впливати на стан довкілля або здоров'я людей, у таких препаратах, а також сировині, що

використовується для їхнього виробництва, не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених відповідно до законодавства.

Загалом перелік пестицидів та агрохімікатів, дозволених для використання в Україні, регламенти їх застосування, а також щорічні доповнення до нього визначаються законодавством. Крім того, використання пестицидів і агрохімікатів вітчизняного та іноземного виробництва можливе лише за умови високої їх біологічної ефективності щодо цільового призначення, безпечності для здоров'я людини і довкілля за умови дотримання регламентів їхнього застосування та відповідності державним стандартам, санітарним нормам чи іншим нормативним документам. Господарська діяльність у сфері виробництва пестицидів і агрохімікатів, оптової, роздрібної торгівлі ними здійснюється винятково на підставі ліцензії та в порядку, встановленому законодавством.

Сільськогосподарська сировина повинна відповідати санітарним вимогам щодо максимальних меж залишків пестицидів і агрохімікатів. Рішення про порядок використання сільськогосподарської сировини, яка не відповідає цим вимогам, ухвалюють органи державної санітарно-епідеміологічної служби й державної ветеринарної медицини. Та ж сільськогосподарська сировина, яка не може бути використана, підлягає вилученню, утилізації і знищенню у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Новим напрямом у розвитку сільського господарства є використання нових штучно створених мікроорганізмів та інших біологічно активних речовин, у тому числі генетично модифікованих організмів. Небезпека цієї діяльності полягає у недостатності знань про наслідки впровадження у довкілля таких організмів, їхній вплив на існуючу флору, фауну і здоров'я людей.

Актуальність проблеми зумовило ухвалення Закону Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів 7 яким до юридичного обігу було введено поняття "біологічної " та "генетичної безпеки". Зокрема, біологічною безпекою вважається такий стан середовища життєдіяльності людини, за якого

відсутній негативний вплив його чинників (біологічних, хімічних, фізичних) на біологічну структуру і функцію людської особи в теперішньому і майбутніх поколіннях, а також відсутній незворотній негативний вплив на біологічні об'єкти природного середовища (біосферу) та сільськогосподарські рослини й тварини.

Генетична безпека є таким станом середовища життєдіяльності людини, при якому відсутній будь-який неприродний вплив на людський геном та геном об'єктів біосфери, а також відсутні підстави для неконтрольованого впливу на геном сільськогосподарських рослин і тварин, промислових мікроорганізмів, що призводить до появи у них негативних та небажаних властивостей.

На жаль, більшість положень вказаного Закону залишаються декларативними та не передбачають чіткого механізму контролю за виробництвом, використанням та перевезенням генетично модифікованих організмів (ГМО).

Закон Про охорону навколишнього природного середовища містить також загальні вимоги, згідно з якими юридичні й фізичні особи зобов'язані забезпечувати екологічно безпечне виробництво, зберігання, транспортування, використання, знищення, знешкодження і захоронення мікроорганізмів, інших біологічно активних речовин та продуктів біотехнології, а також повинні розробляти і здійснювати заходи щодо запобігання та ліквідації наслідків шкідливого впливу біологічних чинників на довкілля та здоров'я людини.

Передбачається також, що створення нових штамів мікроорганізмів чи біологічно активних речовин, а також генетично модифікованих організмів, продукції, отриманої з використанням цих організмів, здійснюється тільки на підставі дозволів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони здоров'я та спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів за наявності оцінки їхнього впливу на довкілля та здоров'я людей. Під час створення зазначених організмів і речовин повинні розроблятися нормативи гранично

допустимих концентрацій, методи визначення цих організмів та речовин у доквіллі й продуктах харчування.

Виготовлення харчових продуктів, які вміщують, складаються або виробляються з генетично модифікованих організмів, обмежується законодавством. Такі продукти не повинні становити загрози для споживача, вводити його в оману та відрізнитися від харчових продуктів, які вони призначені замінити, настільки, щоб їхнє звичайне споживання було для споживача несприятливим з огляду поживності.

Законом України Про безпечність та якість харчових продуктів зокрема передбачено, що всі харчові продукти, вироблені в Україні, повинні бути безпечними, придатними до споживання, правильно маркованими та відповідати санітарним заходам і технічним регламентам.

Харчові продукти, що перебувають в обігу, етикетуються державною мовою України та повинні містити у доступній для сприймання споживачем формі інформацію про назву харчового продукту назву та повну адресу і телефон виробника, адресу потужностей (об'єкта) виробництва, а для імпортованих харчових продуктів - назву, повну адресу і телефон імпортера. Обов'язково зазначається вага нетто харчового продукту у встановлених одиницях виміру; склад харчового продукту у порядку переваги складників, у тому числі харчових добавок та ароматизаторів, що використовувались у його виробництві. Крім цього позначається : калорійність та поживна цінність із вказівкою на кількість білка, вуглеводів та жирів у встановлених одиницях виміру на 100 грамів харчового продукту; кінцева дата споживання "Вжити до" або дата виробництва та строк придатності; номер партії виробництва; умови зберігання та використання; застереження щодо споживання харчового продукту певними категоріями населення (дітьми, вагітними жінками, літніми людьми, спортсменами та алергіками), якщо такий продукт може негативно впливати на їхнє здоров'я.

**5. Екологічні вимоги щодо використання атомної енергії та забезпечення радіаційної безпеки.**

В Законі України Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку 9 , остання визначається як дотримання норм, правил, стандартів та умов використання ядерних матеріалів, що забезпечують радіаційну безпеку. 10

Правове регулювання відносин щодо ядерної та радіаційної безпеки здійснюється цим Законом, а також законами Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання<sup>11</sup>, Про поводження з радіоактивними відходами<sup>12</sup>, Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання та деякими іншими актами.

Передбачається, зокрема, що екологічна безпека підприємств ядерної галузі має оцінюватися на всіх етапах проектування, будівництва, експлуатації та зняття з експлуатації. Наслідки впливу таких підприємств необхідно визначати на весь життєвий цикл та з урахуванням усіх видів небезпечних викидів (радіаційних, хімічних, теплових), а також синергетичних ефектів. Необхідно також враховувати вплив наслідків Чорнобильської аварії.

Для забезпечення ядерної безпеки місця розташування підприємств ядерної галузі повинні обиратися з урахуванням геологічних, гідрологічних, ландшафтних та метеорологічних характеристик відповідних майданчиків, а також щільності розміщення населення. Для цього обов'язково проводиться науково обґрунтований вибір ядерних технологій, устаткування та обладнання, з тим, щоб зменшити вплив на здоров'я населення і довкілля інших шкідливих чинників пов'язаних з функціонуванням підприємств ядерної галузі.

Пріоритетними завданнями радіаційної безпеки є вироблення заходів щодо забезпечення радіаційного захисту населення України. Тому не може бути дозволена жодна діяльність, пов'язана з іонізуючим випромінюванням, якщо кінцева вигода від такої діяльності не перевищує завдану нею шкоду. Показники індивідуальних доз, кількість осіб, які опромінюються, та ймовірність опромінення від будь-якого з випромінювачів повинні бути найнижчими з тих, що можуть бути досягнуті завдяки економічним та

соціальним чинникам. При цьому, показники опромінення осіб усіма джерелами небезпечного випромінювання загалом не повинно перевищувати встановлених дозових меж.

Законом Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку передбачено, що населення територій, на яких розміщуються підприємства з видобування уранових руд, ядерні установки, об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами тощо, має право на соціально-економічну компенсацію ризику від діяльності таких підприємств. При цьому, кошти отримані від цих компенсацій можуть інвестуватися в будівництво в т.ч. об'єктів соціального призначення. Закон передбачає також встановлення особливого режиму енергоспоживання, створення спеціальної соціальної інфраструктури та щорічний медичний моніторинг окремих груп населення, яке проживає в зоні спостереження та здійснення інших заходів, передбачених законодавством про охорону довкілля.

Для збору і опрацювання інформації щодо радіаційного стану на території України здійснюється поетапне створення системи радіаційного моніторингу раннього оповіщення. Її створення дасть можливість запровадити автоматичний контроль за радіаційними аварійними ситуаціями та оперативним надходженням інформації щодо радіаційного стану, необхідної для раннього оповіщення про радіаційну аварію з метою вироблення та вжиття ефективних заходів щодо захисту населення та довкілля.

## **6. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій**

У 1991 р. з прийняттям Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» було введено поняття «надзвичайні екологічні ситуації», яким присвячений самостійний розділ 13.

Законодавче визначення загального поняття «надзвичайна ситуація» закріплене в ст. 1 закону України «Про цивільну оборону»: це порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єкті або території, спричинені аварією, катастрофою, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть

призвести до людських і матеріальних втрат. Подібні визначення представлені в ряді інших законів та підзаконних нормативно-правових актів з урахуванням специфіки відносин, що регулюються (ст. 1 Закону України «Про електроенергетику», ст. 1 Закону України

«Про аварійно-рятувальні служби», п. 1 Положення про організацію оповіщення і зв'язку у надзвичайних ситуаціях, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.1999 р. та інші

Сьогодні в законодавстві України на рівні Закону України від 13.07.2000 р. «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» визначений спеціальний правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій. У цьому Законі дається законодавче визначення понять: надзвичайна екологічна ситуація — надзвичайна ситуація, при якій на окремій території сталися негативні зміни в навколишньому природному середовищі, що потребують застосування надзвичайних заходів з боку держави. Негативні зміни в навколишньому природному середовищі — це втрата, виснаження чи знищення окремих природних комплексів та ресурсів внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи та інших факторів, що обмежують або виключають можливість життєдіяльності людини та провадження господарської діяльності в цих умовах. Зона надзвичайної екологічної ситуації — це окрема місцевість України, на якій виникла надзвичайна екологічна ситуація (ст. 1 Закону).

Підставами для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації є: значне перевищення граничнодопустимих норм показників якості навколишнього природного середовища, визначених законодавством; виникнення реальної загрози життю та здоров'ю великої кількості людей або заподіяння значної матеріальної шкоди юридичним, фізичним особам чи навколишньому природному середовищу внаслідок надмірного забруднення навколишнього природного середовища, руйнівного впливу стихійних сил природи чи інших факторів; негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі на значній території і які



неможливо усунути без застосування надзвичайних заходів з боку держави; негативні зміни, що сталися в навколишньому природному середовищі, які суттєво обмежують або виключають можливість проживання населення і провадження господарської діяльності на відповідній території; значне збільшення рівня захворюваності населення внаслідок негативних змін у навколишньому природному середовищі (ст. 5 Закону України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»).

**У статті 6 Закону визначений порядок оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації:** окрема місцевість України оголошується зоною надзвичайної екологічної ситуації Президентом України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України або за поданням Кабінету Міністрів України.

**Аналізуючи існуючі нормативно-правові положення стосовно надзвичайних екологічних ситуацій, можна сформулювати такі ознаки зон надзвичайних екологічних ситуацій:**

- наявність шкоди навколишньому природному середовищу, зміна його якісного стану, порушення безпеки довкілля, зокрема значне перевищення встановлених екологічних нормативів;
- зміни довкілля, які, в свою чергу, тягнуть за собою негативні впливи на людину, її здоров'я, заподіяння чи реальну загрозу заподіяння шкоди людині;
- причиною таких наслідків є діяльність людини чи вплив стихійних сил природи;
- оголошення у встановленому порядку відповідної території зоною надзвичайної екологічної ситуації;
- встановлення особливого режиму щодо цієї території. Класифікація зон надзвичайних екологічних ситуацій можлива на підставі різних критеріїв, зокрема:
  - за прикладом загальної класифікації надзвичайних ситуацій, в залежності від причин походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних екологічних ситуацій, можна виділяти:

- а) надзвичайні екологічні ситуації техногенного характеру (транспортні, виробничі аварії, пожежі тощо);
- б) надзвичайні екологічні ситуації природного характеру (діяприродних стихійних сил — землетруси, повені);
- в) надзвичайні екологічні ситуації соціально-політичного характеру (терористичні акти);
- г) надзвичайні екологічні ситуації військового характеру.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ**

**ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 13**

*“ Правове регулювання здійснення окремих видів сільськогосподарської  
діяльності ”*

**(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

**Категорія  
слухачів:**

*Студенти Факультету менеджменту та права*

<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>Вид лекції</b>	<i>Ознайомча</i>
<b>НАВЧАЛЬНА</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з
<b>МЕТА:</b>	використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

- 1. Правове регулювання рослинництва.**
- 2. Правове регулювання тваринництва.**

### **3. Правове регулювання діяльності у сфері аквакультури.**

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

##### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.
10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. No 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. No 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. No 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. No 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. No 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. No No18 -22. Ст. 144.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. No 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. NoNo 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. No 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. No28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. No 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. No 13-14, No 15-16, No 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. No 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. No 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. No 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. No 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. No 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. No 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. No 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. No 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. No 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. No 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. No 36. Ст. 275.
22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. No 902-р . *Офіційний вісник України*. 2014. No 81. Ст. 48.

### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонові. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.

3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykhozova. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.
5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.

7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК*. 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа*. 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка*. 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка*. 2010. № 2. С. 97-104.
- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси,*

- менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство.* 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК.* 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 11. С. 109 – 124.
- 22.Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 9. С.169 -178.
- 23.Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.* Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020.С 158-166.



- 24.Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 5, 2021.С 132-136
- 25.Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 136-138.
- 26.Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.
- 27.Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 103-105.
- 28.Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe*. 4. 51.2020. P. 57-64.
- 29.Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020.2.Vol 2. P. 143-148.
- 30.Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*". 2020. № 3 (43). P. 10-17.
- 31.Правдюк А. Л Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.

- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

#### **Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України

9. <http://treasury.gov.ua> - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

## КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ

### 1. Правове регулювання рослинництва.

Рослинництвом є галузь сільськогосподарського виробництва, яка ґрунтується на вирощуванні культурних сільськогосподарських рослин з метою одержання продуктів харчування і сировини для переробної промисловості.

Крім цього, рослинництво поділяється на підгалузі, основними з яких є: зернове господарство, цукробуряківництво, картоплярство, льонарство, овочівництво, плодівництво, кормовиробництво та інші.

Правове регулювання рослинництва здійснюється на підставі низки законодавчих та підзаконних актів. Зокрема, законами України: «Про захист рослин», «Про карантин рослин», «Про пестициди та агрохімікати», «Про насіння і садивний матеріал», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про зерно та ринок зерна в Україні», «Про виноград та виноградне вино» та іншими.

Правове регулювання насінництва та розсадництва здійснюється в Україні на підставі законів та підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: Закон України «Про насіння і садивний матеріал», Закону України «Про захист рослин», Закону України «Про карантин рослин», Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та інші.

На думку науковців, насінництво та розсадництво є напрямами виробничо-господарської діяльності суб'єктів аграрного підприємництва та мають низку характерних ознак:

а) особливе правове становище суб'єктів насінництва та розсадництва, виражене у їх статусі як сільськогосподарських товаровиробників, їх особливих правах та обов'язках як суб'єктів насінництва та розсадництва та у специфічній державній підтримці;

б) особливий правовий режим об'єктів насінництва та розсадництва (насіння та садивного матеріалу), зокрема наявність спеціальних вимог щодо визнання насіння, введення його в обіг, імпорту та експорту;

в) насінництво та розсадництво є системою, тобто комплексом взаємопов'язаних організаційних, наукових і агротехнічних заходів, спрямованих на забезпечення виробництва, реалізації та використання насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських, лісових, декоративних та лікарських рослин;

г) система насінництва та розсадництва складається з ланок доказового, базового і сертифікованого насінництва та розсадництва, державного резервного насінневого фонду та фондів колекційних маточних насаджень багаторічних рослин.

Правове регулювання захисту сільськогосподарських рослин здійснюється на підставі чинного законодавства, визначальним серед якого є Закон України «Про захист рослин», що визначає загальні положення захисту рослин в Україні.

Відповідно до статті 1 Закону захист рослин являє собою комплекс заходів, спрямованих на зменшення втрат урожаю та запобігання погіршенню стану рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження через шкідників, хвороби і бур'яни.

Захист рослин здійснюється на підставі відповідних принципів. Так, у відповідності до ст. 3 Закону України «Про захист рослин» основними принципами державної політики у сфері захисту рослин є наступні:

- 1) формування єдиної державної політики у сфері захисту рослин;
- 2) здійснення державного контролю за захистом рослин;
- 3) визначення доцільності здійснення заходів щодо захисту рослин;
- 4) пріоритетність застосування інтегрованих та інших екологічно безпечних заходів щодо захисту рослин;

5) гарантування безпеки здоров'я людини та охорони довкілля при здійсненні заходів щодо захисту рослин.

**Також на законодавчому рівні встановлюються основні вимоги щодо захисту рослин (ст. 4 закону України «Про захист рослин»).**

**Основними вимогами щодо захисту рослин є:**

1) додержання технології вирощування рослин сільськогосподарського призначення;

2) екологічне та економічне обґрунтування доцільності захисту рослин від шкідливих організмів;

3) обов'язковість здійснення заходів щодо захисту рослин підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами, діяльність яких пов'язана з користуванням землею, лісом, водними об'єктами, вирощуванням рослин сільськогосподарського призначення, а також реалізацією, переробкою, зберіганням і використанням рослин та продукції рослинного походження;

4) суворе додержання регламентів зберігання, транспортування, торгівлі та застосування засобів захисту рослин;

5) збереження корисної флори і фауни;

6) недопущення пошкодження рослин, погіршення їх стану та забруднення продукції рослинного походження і довкілля засобами захисту рослин.

Серед особливих заходів захисту сільськогосподарських рослин слід зазначити карантин рослин.

Карантином визнається утримання об'єктів регулювання у визначених місцях для проведення їх моніторингу або подальшого інспектування, фітосанітарної експертизи та/або обробки (ст. 1 Закону України «Про карантин рослин»).

Закон України «Про карантин рослин» у ст. 12 визначає права та обов'язки осіб щодо карантину рослин. Зокрема:

1) особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану із виробництвом, переробкою, зберіганням транспортуванням і торгівлею рослинами та рослинними продуктами, мають право одержувати від Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів інформацію про фітосанітарний стан на відповідній території;

2) особам, яким завдано шкоду внаслідок запровадження карантинного режиму або у зв'язку з проведенням робіт щодо ліквідації карантинних організмів, збитки відшкодовуються відповідно до закону;

3) особи, майно яких використовувалося з метою запобігання поширенню і ліквідації карантинних організмів, мають право на відшкодування завданих їм збитків відповідно до закону та у порядку і розмірах, що мають бути встановлені Кабінетом Міністрів України.

**В той же час особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, торгівлею рослинами і рослинними продуктами, у відповідності до ст. 12 Закону України «Про карантин рослин» зобов'язані:**

1) виконувати фітосанітарні правила та здійснювати фітосанітарні заходи;

2) виконувати розпорядження Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів щодо проведення відповідних карантинних заходів;

3) зареєструватися у відповідній інспекції з карантину рослин;

4) подавати на вимогу спеціалістів Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів відомості про об'єкти регулювання;

5) здійснювати систематичний моніторинг земельних угідь, які належать їм на правах власності або користування, а також потужностей (об'єктів), на яких здійснюється виробництво та/або обіг рослин, продуктів рослинного походження з метою виявлення регульованих шкідливих організмів;

б) надавати державним фітосанітарним інспекторам безперешкодний доступ до об'єктів регулювання на будь-якій стадії виробництва, переробки чи обігу для проведення інспектування, перевірки документації та відбору зразків від об'єктів регулювання для визначення їх фітосанітарного стану;

7) сприяти проведенню карантинних заходів у карантинних та прилеглих до них зонах у разі виявлення карантинних організмів;

8) зберігати усі фітосанітарні сертифікати, карантинні сертифікати та карантинні дозволи протягом одного року, починаючи з дня видачі.

## **2. Правове регулювання тваринництва**

Тваринництво є провідною галуззю аграрного виробництва, основним постачальником повноцінного харчового білка й сировини для переробної промисловості.

Тваринництво визначається як галузь сільського господарства, пов'язана з діяльністю по утриманню і розведенню сільськогосподарських тварин для одержання продуктів харчування і сировини для промисловості.

Відповідно до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» сільськогосподарськими є тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження.

На законодавчому рівні встановлюються принципи, на підставі яких здійснюється використання тварин, у тому числі й у сфері аграрного виробництва. Так, згідно зі ст. 4 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» поводження з тваринами у сільському господарстві ґрунтується на таких принципах:

1) жорстоке поводження з тваринами є несумісним з вимогами моральності та гуманності, спричиняє моральну шкоду людині;

2) забезпечення умов життя тварин, які відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям;

3) право власності та інші речові права на тварин у разі жорстокого поводження з ними можуть бути припинені відповідно до законодавства;

- 4) заборона жорстоких методів умертвіння тварин;
- 5) відповідальність за жорстоке поводження з тваринами;
- 6) використання тварин у сільському господарстві повинно здійснюватися без мети заподіяння шкоди як оточуючим, так й і самим сільськогосподарським тваринам.

Вимоги до використання тварин у сільському господарстві встановлюються у відповідності до законодавства на рівні підзаконних нормативних актів.

Так, наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 жовтня 2012 року затверджений Порядок використання тварин у сільському господарстві. Згідно із Порядком використання тварин у сільському господарстві умови використання тварин повинні відповідати їх фізіологічним, видовим та індивідуальним особливостям, а також задовольняти їх природні потреби в кормах, воді, сні, рухах, у природній активності та інші потреби.

При цьому, також повинні бути забезпечені умови для утримання тварин в приміщеннях або на вигульних майданчиках. Зокрема, освітлення, температура, вологість, циркуляція повітря, вентиляція, концентрація газів і рівень шуму, мають відповідати фізіологічним і видовим потребам сільськогосподарських тварин.

Правові засади використання та охорони сільськогосподарських тварин вміщує Закон України «Про ветеринарну медицину».

Особа, яка утримує сільськогосподарську тварину, зобов'язана забезпечити своєчасне надання їй ветеринарної допомоги. У разі виникнення підозри на наявність у тварини захворювання особа, яка її утримує, зобов'язана негайно ізолювати таку тварину і звернутися до ветеринарного лікаря.

Правові засади регулювання галузі тваринництва вміщують також положення Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин». Запровадження ідентифікації та реєстрації тварин здійснюється з метою



одержання оперативної та надійної інформації про поголів'я тварин щодо статі, віку, породи та їх місцезнаходження для поліпшення управління і прогнозування ринків продукції тваринництва та контролю за епізоотичною ситуацією в Україні.

Згідно законодавства ідентифікація тварин являє собою процес її ототожнення шляхом присвоєння їй ідентифікаційного номера з використанням візуальних, електронних та змішаних засобів залежно від виду тварин з подальшим внесенням ідентифікаційного номера до Єдиного державного реєстру тварин. При цьому об'єктом ідентифікації та реєстрації є сільськогосподарські тварини, а саме: велика рогата худоба, коні, свині, вівці, кози. Ідентифікаційним номером тварини є індивідуальний або груповий номер, що присвоюється тварини (або їх групам) та не змінюється протягом її життя.

Реєстрація тварин проводиться шляхом внесення до Єдиного державного реєстру тварин даних про ідентифіковану тварину, її власника/утримувача, господарство, переміщення, забій, утилізацію, загибель, падіж (ст. 1 Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин»).

Також правове забезпечення використання та охорони сільськогосподарських тварин у сфері аграрного виробництва здійснюється на підставі положень Закону України «Про бджільництво».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про бджільництво» бджільництво являє собою галузь сільськогосподарського виробництва, основою функціонування якої є розведення, утримання та використання бджіл для запилення ентомофільних рослин сільськогосподарського призначення і підвищення їх урожайності, виробництво харчових продуктів і сировини для промисловості.

**Як і будь-яка інша сфера господарювання у сільському господарстві, бджільництво зумовлює здійснення державного регулювання. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про бджільництво» державне регулювання в галузі бджільництва здійснюється шляхом:**

- 1) визначення загальних засад проведення єдиної науково-технічної політики;
- 2) удосконалення державного управління в галузі бджільництва;
- 3) організація та забезпечення проведення заходів з профілактики і боротьби з хворобами бджіл;
- 4) організація та забезпечення контролю за якістю продуктів бджільництва;
- 5) контролю за експортом та імпортом продуктів бджільництва тощо.

Отже, нормативно-правових актів, що стосуються галузі тваринництва можна класифікувати на наступні:

- 1) нормативно-правові акти, що регулюють окремі виробництва продукції тваринного походження;
- 2) нормативно-правові акти, що регулюють охорону сільськогосподарських тварин;
- 3) нормативно-правові акти, що регулюють якість та безпечність сільськогосподарської продукції тваринного походження.

Правове забезпечення належного використання та охорони сільськогосподарських тварин має проводитись у межах:

- 1) заборона жорстокого поводження із сільськогосподарськими тваринами, що є несумісним з вимогами моральності та гуманного ставлення до тварин;
- 2) умови утримання тварин у сільському господарстві повинні відповідати їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям, а також задовольняти їх природні потреби;
- 3) у технології використання тварин для отримання сільськогосподарської продукції не допускається застосування больових і травмуючи прийомів, що спричиняє їм страждання або становить загрозу для життя тварин;

4) дотримання належних умов у процесі транспортування тварин, які задовольняють їх фізіологічні потреби та забезпечують захист від шкідливого зовнішнього впливу;

5) своєчасне та повне проведення ідентифікації та реєстрації сільськогосподарських тварин;

6) забезпечення належного ветеринарного захисту тварин від хвороб та їх профілактика шляхом здійснення профілактичних, діагностичних та лікувальних заходів;

7) забезпечення правового регулювання сфери поводження з кормами для сільськогосподарських тварин, тобто обіг та використання кормових добавок, преміксів та готових кормів дозволяється тільки після їх державної реєстрації;

8) проведення контролю за дотриманням законодавства у сфері поводження із сільськогосподарськими тваринами, а також встановлення юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону та використання сільськогосподарських тварин.

### **3. Правове регулювання діяльності у сфері аквакультури**

*Аквакультура (рибництво)* являє собою сільськогосподарську діяльність із штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Правове регулювання діяльності у сфері аквакультури здійснюється на підставі чинного законодавства. Зокрема, [Конституції України](#), [Закону України «Про аквакультуру»](#) від 18 вересня 2012 р., [законів України "Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів"](#), ["Про тваринний світ"](#), інших законодавчих актів, міжнародних

договорів України, які застосовуються в Україні в порядку, передбаченому [Законом України "Про міжнародні договори України"](#), та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Чинне законодавство України, що регулює діяльність у сфері рибництва, та його аналіз дозволяє визначити **основні правові ознаки, які характерні для рибництва (аквакультури)**, що зводяться до наступних:

1) рибництво (аквакультура) є різновидом сільськогосподарської діяльності;

2) зумовлює штучне розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури;

3) рибництво складає основу рибного господарства. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» *рибне господарство* являє собою галузь економіки, завданням якої є вивчення, охорона, відтворення, вирощування, використання водних біоресурсів, їх виловлення (добування, вилов, збирання), реалізація та переробка з метою одержання харчової, технічної, кормової, медичної та іншої продукції, а також забезпечення безпеки мореплавства суден флоту рибної промисловості;

4) цільовим призначенням рибництва є забезпечення потреб населення у харчовій, технологічній, медичній та кормовій продукції, а також збереження біологічного різноманіття та поліпшення екологічного стану водосховищ;

5) продукція рибництва належить до сільськогосподарської продукції, а рибницькі господарства – до сільськогосподарських підприємств;

6) рибництво характеризується специфічним об'єктним складом. Згідно законодавства об'єктами аквакультури є гідробіонти, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури. Відповідно до Закону України «Про аквакультуру» об'єкти аквакультури можуть перебувати в державній, комунальній чи приватній власності.

Об'єкти аквакультури, які розведені, утримуються та/або вирощуються

підприємствами, установами та організаціями державної або комунальної власності, є об'єктами права державної або комунальної власності.

Об'єкти аквакультури, які розведені, утримуються та/або вирощуються суб'єктами аквакультури у межах наданих їм відповідно до закону у приватну власність, в користування рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм, акваторій (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України, у межах належних їм технологічних пристроїв і споруд (рибницький басейн, плавучий рибницький садок тощо) або набуті іншим не забороненим законом шляхом, перебувають у їх приватній власності (ст. 6 Закону України «Про аквакультуру»);

7) характеризується особливим суб'єктним складом. Так, у відповідності до ст. 1 Закону України «Про аквакультуру» суб'єктами аквакультури можуть бути юридичні чи фізичні особи, які здійснюють рибогосподарську діяльність у сфері аквакультури.

В свою чергу рибогосподарська діяльність являє собою діяльність юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, пов'язана з вивченням водних біоресурсів, їх охороною, відтворенням, спеціальним використанням, переробкою, реалізацією тощо (ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»). Такими суб'єктами можуть бути сільськогосподарські кооперативи, фермерські господарства, приватні підприємства та інші

8) діяльність у сфері рибництва (аквакультури) зумовлює використання водних ресурсів. Така діяльність може здійснюватися у внутрішніх водних об'єктах (їх частинах), рибогосподарських технологічних водоймах, внутрішніх морських водах, територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні України, а також на ділянках суші території України, які використовуються для цілей аквакультури;

9) діяльність у сфері аквакультури не належить до спеціального використання водних біоресурсів.

**Суб'єктами аквакультури** можуть бути юридичні чи фізичні особи, які здійснюють рибогосподарську діяльність у сфері аквакультури відповідно до чинного законодавства.

***Суб'єкти аквакультури мають право:***

1) на користування рибогосподарськими водними об'єктами (їх частинами), рибогосподарськими технологічними водоймами, акваторією (водним простором) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України, землями водного фонду для здійснення аквакультури;

2) на власність об'єктів аквакультури та продукції аквакультури, а також отримання доходу від їх реалізації;

3) на проведення робіт з рибогосподарської меліорації водних об'єктів (їх частин), які використовуються для цілей аквакультури.

***Суб'єкти аквакультури зобов'язані:***

1) додержуватися нормативно-правових актів у сфері аквакультури;

2) не допускати погіршення екологічного середовища та умов існування водних біоресурсів у результаті своєї діяльності;

3) подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені строки за формами, затвердженими в установленому порядку;

4) подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, інформацію стосовно намірів розведення та/або вирощування чужорідних та немісцевих видів гідробіонтів та відповідне науково-біологічне обґрунтування;

5) дотримуватися під час здійснення заходів із вселення, переселення, інтродукції, акліматизації та реакліматизації водних біоресурсів у водних об'єктах (їх частинах) вимог цього та інших законів;

6) проводити заходи рибогосподарської меліорації;

7) здійснювати заходи з профілактики і боротьби із захворюваннями та загибеллю об'єктів аквакультури;

8) не допускати несанкціонованого, у тому числі випадкового, потрапляння чужорідних, немісцевих та генетично змінених організмів у водні об'єкти (їх частини).

**Об'єкти аквакультури** - гідробіонти, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування в умовах аквакультури.

Об'єкти аквакультури можуть перебувати в державній, комунальній чи приватній власності.

Об'єкти аквакультури, які розведені, утримуються та/або вирощуються підприємствами, установами та організаціями державної або комунальної власності, є об'єктами права державної або комунальної власності.

Можуть перебувати у їх приватній власності об'єкти аквакультури, які розведені, утримуються та/або вирощуються суб'єктами аквакультури у межах наданих їм відповідно до закону у приватну власність, в користування:

1) рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм;

2) акваторій (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України;

3) у межах належних їм технологічних пристроїв і споруд (рибницький басейн, плавучий рибницький садок тощо);

4) набуті іншим не забороненим законом шляхом.

Не можуть перебувати у приватній власності об'єкти аквакультури, що потрапили в умови природної волі за межі наданих суб'єктам аквакультури в користування рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), рибогосподарських технологічних водойм, акваторій (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України або цілеспрямовано вселені у водні об'єкти (їх частини).

1) За напрямками діяльності аквакультура може здійснюватися з метою:

- отримання товарної продукції аквакультури та її подальшої реалізації (товарна аквакультура);
- штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів;
- надання рекреаційних послуг.

2) За організаційно-технологічними показниками аквакультура може здійснюватися:

- за інтенсивною формою,
- напівінтенсивною формою,
- екстенсивною формою.

3) Основними напрямками отримання товарної аквакультури може бути:

- випасна аквакультура;
- ставкова аквакультура;
- індустріальна аквакультура.

Рибогосподарський водний об'єкт для цілей аквакультури надається в користування на умовах оренди юридичній чи фізичній особі відповідно до [Водного кодексу України](#).

Частини рибогосподарського водного об'єкта надаються в користування на умовах оренди юридичній чи фізичній особі органами, які здійснюють розпорядження земельними ділянками під водою (водним простором) відповідно до [Земельного кодексу України](#), лише для розміщення плавучих рибницьких садків.

до *рибогосподарських водних об'єктів загальнодержавного значення* належать:

- внутрішні морські води і територіальне море (з лиманами та естуаріями), виключна (морська) економічна зона України;
- поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що розташовані на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків.

До рибогосподарських об'єктів або їх частин *місцевого значення* належать водні об'єкти (озера, річки та їх притоки всіх порядків,



водосховища), що розташовані і використовуються у межах однієї області та не належать до водних об'єктів загальнодержавного значення.

**Договір оренди** частини рибогосподарського водного об'єкта, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України укладається у письмовій формі.

**Істотними умовами** договору оренди є:

- 1) об'єкт оренди;
- 2) строк дії договору;
- 3) орендна плата із зазначенням її розміру, індексації, форм платежу, строків, порядку внесення і перегляду та відповідальності за її несплату;
- 4) умови використання частини рибогосподарського водного об'єкта, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України;
- 5) умови і строки передачі об'єкта оренди суб'єкту аквакультури;
- 6) умови збереження стану об'єкта оренди;
- 7) умови повернення суб'єктом аквакультури об'єкта оренди;
- 8) встановлені обмеження (обтяження) щодо використання об'єкта оренди;
- 9) визначення сторони, яка несе ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта оренди чи його частини;
- 10) відповідальність сторін.

Передача орендарем права на оренду частини рибогосподарського водного об'єкта, акваторії (водного простору) внутрішніх морських вод, територіального моря, виключної (морської) економічної зони України, тобто в суборенду, іншим суб'єктам господарювання забороняється.

При цьому, надання рибогосподарської технологічної водойми у користування на умовах оренди здійснюється за наявності паспорта рибогосподарської технологічної водойми та/або технічного проекту рибогосподарської технологічної водойми.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ПРАВА**

**ПЛАН-КОНСПЕКТ  
ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНОГО ЗАНЯТТЯ з теми № 14  
“ Відповідальність за порушення аграрного законодавства ”  
(дисципліна “ Аграрне право України ”)**

<b>Категорія слухачів:</b>	<i>Студенти Факультету менеджменту та права</i>
<b>Кількість годин:</b>	<i>2 години</i>
<b>Вид лекції</b>	<i>Ознайомча</i>

<b>НАВЧАЛЬНА</b>	вивчення і вирішення питань, пов'язаних з
<b>МЕТА:</b>	використанням комплексу еколого-правових знань екологічного права у практичній діяльності;
<b>ВИХОВНА</b>	інформація з даної теми є дійовим інструментом в
<b>МЕТА:</b>	оволодінні знаннями з метою використання їх в юридичній;
<b>РОЗВИВАЛЬНА</b>	озброєння знаннями з екологічного права. Знання
<b>МЕТА:</b>	екологічного права відіграє важливу роль у роботі сучасного агронома, незалежно від сфери його професійних інтересів.
<b>НАВЧАЛЬНЕ</b>	ноутбук, мультимедіатека, мультимедійний проектор.
<b>ОБЛАДНАННЯ,</b>	
<b>ТЗН:</b>	
<b>НАОЧНІ</b>	лекція, підручник, навчально-методичний комплекс,
<b>ЗАСОБИ:</b>	електронні документи з наочними засобами навчання, схеми у рекомендованих підручниках та посібниках.

#### **МІЖПРЕДМЕТНІ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ:**

**ЗАБЕЗПЕЧУЮЧІ ДИСЦИПЛІНИ:** основи економічної теорії, теорія держави та права, адміністративне право, конституційне право, міжнародне право.

**ЗАБЕЗПЕЧУВАНІ ДИСЦИПЛІНИ:** судова бухгалтерія, господарське право, трудове право.

#### **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

**1. Поняття та види юридичної відповідальності за порушення аграрного законодавства**

- 2. Дисциплінарна відповідальність працівників сільськогосподарських організацій**
- 3. Майнова відповідальність за порушення аграрного законодавства**
- 4. Адміністративно-правова відповідальність за порушення у сфері аграрних правовідносин**
- 5. Кримінальна відповідальність за порушення у сфері аграрних правовідносин**

## **ЛІТЕРАТУРА:**

### **Нормативні акти:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р., No 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. No 30. Ст. 141
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р., No 2768-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2002. No 3-4. Ст. 27.
3. Водний кодекс України від 06.06.1995 р., No 213/95-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1995. No 24. Ст. 189.
4. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. (в ред. від 08.02.2006 р. No 3404). *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. No 21. Ст. 170.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994 р., No 132/94-ВР. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. No 36. Ст. 340.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., No 1264 . *Відом. Верхов. Ради України*. 1991. No 41. Ст. 546.
7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. No 591-XIV. *Відом. Верхов. Ради України*. 1999. No 22-23. Ст. 198.
8. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 р. No 2894-III. *Офіц. вісн. України*. 2002. No 2. Ст. 47.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22.02.2000 р. No 1478-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2000. No 18. Ст. 132.

10. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2012. № 17. Ст. 155.
11. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16.06.1992 р. № 2456-XII. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 34. Ст. 502.
12. Господарський кодекс України від 16. 01. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № №18 -22. Ст. 144.
13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
14. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02. 2019 р. № 2697-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №28. Ст. 980.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
16. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. 65
17. Про екологічний аудит: Закон України від 24.06.2004 р. № 1862. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. Ст. 500.
18. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85, в редакції 04.10.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 7. Ст. 50.
19. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
20. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 14. Ст.96.
21. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10.07.2018 р. № 2496. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 36. Ст. 275.

22. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р . Офіційний вісник України. 2014. № 81. Ст. 48.

### **Основна література:**

1. Екологічне право: підруч. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, А. К. Соколова та ін.; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. 552 с.
2. Природоресурсове право України: навч. посіб. / за ред. І. І. Каракаша та Т.Є. Харитонової. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с.
3. Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики: моногр. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.

### **Підручники , навчальні посібники, статті**

1. Andrey Pravdiuk, Larysa Gerasymenko, Olena Tykholova. Overcoming Cybercrime in Ukraine (Cyberterrorism). International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol.21 № 6 P. 181-186.
2. Правдюк А.Л., Прутська Т.Ю. Правдюк М.В. Інформаційне забезпечення управління підприємницькою діяльністю на засадах інституціоналізму монографія.: Київ, «Центр учбової літератури». 2019. С.360.
3. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний і прикордонний ветеринарний контроль та нагляд щодо сільськогосподарських тварин. Підприємництво, господарство і право. 2007. № 12. С. 100- 103.
4. Правдюк А.Л. Деякі питання державної реєстрації та ідентифікації сільськогосподарських тварин як виду адміністративного провадження. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності зб.наук.праць.* 2007. №4. С. 156-164.

5. Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють митний та прикордонний ветеринарний контроль та нагляд за станом сільськогосподарських тварин. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб.наук.праць.* 2008. №2. С. 74-84.
6. Правдюк А.Л. Державна реєстрація і ідентифікація сільськогосподарських тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки продукції тваринництва. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.* 2008р. №3. С. 126-134.
7. Правдюк А.Л. Державна реєстрація сільськогосподарських тварин і розвиток галузі тваринництва *Економіка АПК.* 2008. №4. С.98-103.
8. Правдюк А.Л., Курило В. І. Державна реєстрація та ідентифікація с/г тварин в механізмі адміністративно-правового регулювання належної якості та безпеки тваринництва. *Митна справа.* 2008 №4 С.69-74.
9. Правдюк А.Л.Адміністративна відповідальність за правопорушення в процесі ідентифікації та реєстрації тварин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д Дідоренка.* 2009 № 2 . С. 125-130.
- 10.Правдюк А.Л. Роль альтернативних видів палива у підвищенні енергетичної та екологічної безпеки України : правовий аспект. *Вісник Сумського національного аграрного університету.* Серія: фінанси і кредит. Випуск 1.2010. С 266- 269.
- 11.Правдюк А.Л. Інноваційна діяльність в Україні : правовий аспект. *Облік і фінанси АПК.* 2010. № 3 С 118- 122.
- 12.Правдюк А.Л. Удосконалення правового статусу органів, які здійснюють контроль та нагляд у сфері ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.Д. Дідоренка.* 2010. № 2. С. 97-104.

- 13.Правдюк А.Л. До питання адміністративно-правового регулювання відносин у сфері використання альтернативних джерел енергії. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія право. № 28. Том 2.2014 .С.155-158.
- 14.Правдюк А.Л., Яра О.С. Питання встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичних осіб за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 8. С 75-78.
- 15.Правдюк А.Л., Правдюк О.Л. Удосконалення фінансових механізмів екологізації агропромислового виробництва. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С.104-117.
- 16.Правдюк А.Л. Механізм правового регулювання державного екологічного контролю. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С 87-93.
- 17.Правдюк А.Л., Правдюк Н. Л. Ринок земель сільськогосподарського призначення: реалії та перспективи економічного та правового середовища. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3. С. 21-35.
- 18.Правдюк А.Л. Конституційно правове регулювання місцевого самоврядування в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 9. С.135 -147.
- 19.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Економічні та обліково – законодавчі аспекти інвестиційно – інноваційної діяльності аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 2. С. 90-105.
- 20.Правдюк А.Л. Правдюк Н.Л. Посилення нормативів якості облікової інформації та її ролі в управлінні земельними ресурсами.*Економіка АПК*. 2018. № 10. С.26 – 39.
- 21.Правдюк А.Л., Правдюк М.В. Обліково – нормативне забезпечення управління витратами на біологічні перетворення у тваринництві.



- Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2018. № 11. С. 109 – 124.
22. Правдюк А.Л. Конституційно-правові засади інформаційної безпеки України. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 9. С.169 -178.
23. Правдюк А.Л. Правове регулювання функціонування Єдиного державного реєстру тварин. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського.* Серія: Юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020. С 158-166.
24. Правдюк А.Л. Теоретичні аспекти реалізації конституційного права власності на землю на сучасному етапі земельної реформи. *Підприємництво, господарство і право.* 5, 2021. С 132-136
25. Правдюк А.Л. Конституційні засади права власності на землю територіальних громад. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 136-138.
26. Правдюк А.Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право.* 2021. № 2 (37). С. 170-182.
27. Правдюк А.Л. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення в умовах відкриття ринку землі. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 6. С. 103-105.
28. Правдюк А Л, Правдюк М. В. Identification and registration of agricultural animals: economic and legal aspect of state regulation. *Sciences of Europe.* 4. 51.2020. P. 57-64.
29. Правдюк А.Л. Identification and registration of agricultural animals: the legal aspects of state regulation. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2020.2. Vol 2. P. 143-148.
30. Правдюк А.Л. Інститут виборів в Україні як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. *Jurnalul juridic național: teorie și practică".* 2020. № 3 (43). P. 10-17.

- 31.Правдюк А. Л. Правові засади обігу земель сільськогосподарського призначення в контексті забезпечення сталого розвитку України. *Sciences of Europe*. 2020. № 53. Vol. 5. P. 34-39.
- 32.Правдюк А.Л. Problems of realization of the constitutional right to strike in Ukrainen. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 44.2020. P. 40-48.
- 33.Правдюк А.Л. Правдюк М.В. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин: економіко-правовий аспект державного регулювання. *Sciences of Europe*. 2020. Vol. 4. № 51.P. 57-64.
- 34.Правдюк А.Л. Improvement of Normative legal regulation of the system of agricultural production taxation. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 45. 2020. p. 35-42.
- 35.Правдюк А.Л Constitutional and legal bases for the functioning of information society. *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 48.2020. P. 35-42.
- 36.Правдюк А.Л Distanse learning: legal regulation. *Norwegian Journal of development of the International Science* № 51.2020. P. 7-13.
- 37.Правдюк А.Л. Constitutional base for unification of territorial communities. *Norwegian Journal of development of the International Science*.2021. № 53, vol. 3. P. 28-35.
- 38.Правдюк А.Л. Parliamentary control in Ukraine: implantation challenges. *Colloquium-journal*. 2021. № 10 (97). P. 42-50.
- 39.Правдюк А.Л. Problem Issues of Implementation of the Constitutional Right to Peaceful Assembly. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol. № 4.P. 2001-2010.
- 40.Правдюк А.Л. Land as an Object of Land Relations: Constitutional and Legal Aspect. *Traektoriâ Nauki*. 2021. Vol.7 № 6. P. 1033-1042.

**Електронні джерела:**

1. [www.ac-rada.gov.ua](http://www.ac-rada.gov.ua)- Офіційний сайт Рахункової палати України
2. [www.kmu.gov.ua](http://www.kmu.gov.ua)- Офіційний сайт Кабінету Міністрів України

3. <http://minfin.gov.ua/> - Офіційний сайт Міністерства фінансів України
4. [www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua/)-Офіційний сайт Національного банку України
5. [www.pravoznavec.com.ua](http://www.pravoznavec.com.ua/)- Електронна бібліотека юридичної літератури «Правознавець»
6. [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua/)- Офіційний сайт Верховної Ради України
7. <http://sfs.gov.ua/>- Офіційний сайт Державної фіскальної служби України
8. <http://www.ukrstat.gov.ua/> - Офіційний сайт Державної служби статистики України
9. [http://treasury.gov.ua](http://treasury.gov.ua/) - Офіційний сайт Державної казначейської служби України.

## **КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ**

### **1. Поняття та види юридичної відповідальності за порушення аграрного законодавства**

В аграрному праві юридична відповідальність є комплексним правовим інститутом, що охоплює систему різногалузевих норм, які закріплюють види та порядок застосування заходів за порушення аграрного законодавства. Юридична відповідальність за аграрні правопорушення поділяється на ряд видів переважно за галузевою ознакою: адміністративно-правову, кримінально-правову, майнову, дисциплінарну, матеріальну. Суб'єктами відповідальності за порушення аграрного законодавства є посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в сільському господарстві, займаються веденням особистого селянського господарства, посадові особи і працівники сільськогосподарських організацій. Підставою юридичної відповідальності є правопорушення. **Правопорушення** – це протиправне винне діяння (дія, бездіяльність), які посягають на встановлений законом правопорядок.

***Структурно правопорушення виражається у його складі: суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона.***

*Об'єкт правопорушення* – це ті суспільні відносини, які охоплюються нормами права і на які посягає правопорушення. Такими об'єктами правопорушень в аграрній сфері можуть бути відносини власності на землі сільськогосподарського призначення, майно сільськогосподарських організацій; відносини в сфері забезпечення безпеки та якості сільськогосподарської продукції та ін. Вчиняти правопорушення в аграрній сфері можуть юридичні особи, посадові особи, фізичні особи, зокрема, іноземці

**Для об'єктивної сторони аграрного правопорушення характерна наявність трьох елементів:**

- а) протиправність поведінки;
- б) спричинення чи реальна загроза спричинення шкоди чи порушення інших законних прав і інтересів суб'єктів аграрного права;
- в) причиновий зв'язок між протиправною поведінкою і спричиненою шкодою.

***Для суб'єктивної сторони аграрного правопорушення характерною є вина правопорушника.***

Аграрні правопорушення залежно від ступеня їх суспільної небезпечності можна поділити на злочини і проступки. Злочинами у галузі аграрного правопорядку вважаються діяння, закріплені як такі у КК України.

*Інші неправомірні дії, що порушують земельний правопорядок, визнаються проступками, які підрозділяють на цивільно-правові, дисциплінарні та адміністративні.*

Все більшого поширення набуває підхід, за якого до вищезгаданого переліку додають фінансову, господарсько-правову відповідальність.

У зв'язку із тим, що аграрні правопорушення є підставою того чи іншого виду юридичної відповідальності, важливою класифікацією аграрних правопорушень є поділ їх на галузеві види, в залежності від того, в яких галузях законодавства містяться правові норми, які регулюють заходи відповідальності за правопорушення в аграрній сфері: адміністративні аграрні

правопорушення; злочини в аграрній сфері; майнові аграрні правопорушення; дисциплінарні аграрні правопорушення тощо. Аграрні правопорушення можна класифікувати й за іншими критеріями, наприклад, за суб'єктивним складом: вчинювані підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами; за ступенем суспільної небезпеки: делікти, проступки тощо. Особливістю аграрного права є те, що перелік тих чи інших видів правопорушень міститься у різних нормативно-правових актах.

## **2. Дисциплінарна відповідальність працівників сільськогосподарських організацій.**

Дисциплінарною є відповідальність, яка застосовується у порядку підпорядкування по службі працівників підприємств, установ, організацій за вчинення проступків, пов'язаних із трудовою діяльністю, якщо ці проступки на кваліфікуються як адміністративні правопорушення або злочини. Дисциплінарна відповідальність настає тоді, коли вона передбачена у нормативно-правових актах – Кодексі законів про працю, статутах, положеннях про дисципліну, правилах внутрішнього розпорядку тощо. В чинному законодавстві не існує вичерпного переліку дисциплінарних проступків, вони визначаються характером і змістом виробництва. У локальних нормативно-правових актах сільськогосподарських організацій можуть передбачатися конкретні професійні обов'язки і заходи впливу за їх невиконання. Загалом, працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір.

**За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення:** 1) догана; 2) звільнення. Законодавством, статутами і положеннями про дисципліну можуть бути передбачені для окремих категорій працівників й інші дисциплінарні стягнення. Як загальне правило, дисциплінарні стягнення застосовуються

органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. На працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями та іншими актами законодавства про дисципліну, дисциплінарні стягнення можуть накладатися також органами, вищестоящими щодо органів, вказаних вище.

Дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку, але не пізніше одного місяця з дня його виявлення, не рахуючи часу звільнення працівника від роботи у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців з дня вчинення проступку. До застосування дисциплінарного стягнення власник або уповноважений ним орган повинен зажадати від порушника трудової дисципліни письмові пояснення. За кожне порушення трудової дисципліни може бути застосовано лише одне дисциплінарне стягнення. При обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника. Стягнення оголошується в наказі (розпорядженні) і повідомляється працівникові під розписку. Дисциплінарне стягнення може бути оскаржене працівником у порядку, встановленому чинним законодавством. Якщо протягом року з дня накладення дисциплінарного стягнення працівника не буде піддано новому дисциплінарному стягненню, то він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення. Якщо працівник не допустив нового порушення трудової дисципліни і до того ж проявив себе як сумлінний працівник, то стягнення може бути зняте до закінчення одного року. Дисциплінарна відповідальність нерідко є більш ефективною, аніж адміністративна чи кримінальна. Проте, її потенціал в сільському господарстві повною мірою не використовується. Важко визначити також динаміку застосування дисциплінарної відповідальності, адже статистичні спостереження з цього приводу не ведуться.

### **3. Майнова відповідальність за порушення аграрного законодавства**

Під майною відповідальністю розуміють різновиди юридичної відповідальності, які передбачають компенсацію заподіяної шкоди. До майнової відповідальності традиційно відносять цивільну відповідальність, матеріальну відповідальність за трудовим правом та відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва. Під майною відповідальністю за порушення аграрного законодавства маються на увазі несприятливі наслідки майнового характеру. Цей вид відповідальності не треба сплутувати з матеріальною відповідальністю, яка є категорією трудового права. Вона передбачена для зайнятих трудовою діяльністю осіб, які заподіяли шкоду неналежним виконанням своїх трудових обов'язків. Майнова відповідальність поділяється на договірну та позадоговірну або деліктну. Договірною вважається відповідальність у формі відшкодування збитків, сплати неустойки, втрати завдатку або позбавлення суб'єктивного права за невиконання або неналежне виконання зобов'язання, що виникло із договору. Позадоговірною (деліктною) є відповідальність, що настає за вчинення протиправних дій особою щодо іншої за відсутності між ними договору або незалежно від наявних між ними договірних відносин. Така відповідальність настає за порушення обов'язку, встановленого законом або підзаконним актом, і найчастіше виражається у формі відшкодування збитків. На вимогу особи, якій завдано шкоди, та відповідно до обставин справи майнова шкода може бути відшкодована в інший спосіб, зокрема, шкода завдана майну, може відшкодовуватись в натурі. Майнова відповідальність за порушення аграрного, земельного тощо законодавства передбачена не лише нормами Цивільного кодексу України, а й нормами земельного та аграрного законодавства, зокрема, Земельним кодексом України. В аграрному праві, як і в земельному, доцільно говорити про особливі умови відповідальності за порушення, зокрема, земельних прав громадян та юридичних осіб. **У ст. 152 Земельного кодексу України** передбачено, що захист прав громадян та юридичних осіб на земельні ділянки здійснюється, зокрема, шляхом

відшкодування заподіяних збитків. Правові підстави й порядок відшкодування збитків власникам землі й землекористувачам визначаються нормами ЗК України (зокрема, ст.97,101,146,147,152,155,156,211), а також цивільного законодавства.

**Так, власникам землі та землекористувачам відшкодовуються збитки, заподіяні внаслідок:**

- а) вилучення (викупу) сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і лісогосподарським виробництвом;
- б) тимчасового зайняття сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників для інших видів використання;
- в) встановлення обмежень щодо використання земельних ділянок;
- г) погіршення якості ґрунтового покриву та інших корисних властивостей сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників;
- г) приведення сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників у непридатний для використання стан;
- д) неодержання доходів за час тимчасового невикористання земельної ділянки.

Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, які використовують земельні ділянки, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни та юридичні особи, діяльність яких обмежує права власників і землекористувачів або погіршує якість земель, розташованих у зоні їх впливу, в тому числі внаслідок хімічного і радіоактивного забруднення території, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами і стічними водами.

***Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі і землекористувачам встановлюється постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р № 284.***



**Відшкодуванню, зокрема, підлягають вартість:** житлових будинків, виробничих та інших будівель і споруд, зокрема об'єктів незавершеного будівництва; плодючих та інших багаторічних насаджень; лісових та дерево-чагарникових насаджень; водних джерел, зрошувальних і осушувальних систем, протиерозійних і протиселевих споруд; витрати на поліпшення якості земель за період використання земельних ділянок з урахуванням економічних показників, на незавершене сільськогосподарське виробництво (оранка, внесення добрив, посів, інші види робіт), на розвідувальні та проектні роботи; інші збитки власників землі та землекористувачів, в тому числі орендарів, зокрема й не одержані доходи, якщо вони обґрунтовані. Втрати відшкодовуються тими особами (фізичними і юридичними), на користь яких здійснено вилучення чи викуп земель, встановлено обмеження землекористування, охоронні та захисні зони.

Розміри втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню, визначаються за нормативами згідно з додатком, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1279 «Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню» із наступними змінами.

#### **10.Адміністративно-правова відповідальність за порушення у сфері аграрних правовідносин**

Адміністративна відповідальність є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності за земельні правопорушення, яка застосовується за адміністративні правопорушення.

**Згідно зі ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП)** адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

*Види адміністративних стягнень встановлено в статті 24 КпАП).*

Вказівки на застосування адміністративної відповідальності за аграрні правопорушення містяться в багатьох актах аграрного законодавств. Але більшість таких посилянь мають відсильний характер, оскільки самі не встановлюють санкцій. Адміністративна відповідальність за порушення аграрного законодавства покладається як на посадових осіб, так й на осіб, які вчинили проступки, не пов'язані з виконанням службових обов'язків.

**Кодекс України про адміністративні правопорушення містить главу 9, яка присвячена правопорушенням в сфері сільського господарства та порушення ветеринарно-санітарних вимог.**

**Серед них:**

- ✓ Потрава посівів, зіпсуття або знищення зібраного врожаю сільськогосподарських культур, пошкодження насаджень колективних сільськогосподарських підприємств, інших державних і громадських чи фермерських господарств (ст. 104);
- ✓ Порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва (ст. 104-1); Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів (ст. 105);
- ✓ Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю (ст. 106).
- ✓ Невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106-1);
- ✓ Незаконні посів та вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 106-2);
- ✓ Порушення правил щодо карантину тварин та інших ветеринарно-санітарних вимог (ст. 107);
- ✓ Порушення законодавства про племінну справу у тваринництві (ст. 107-1);
- ✓ Грубе порушення механізаторами правил технічної експлуатації сільськогосподарських машин і техніки безпеки (ст. 108).

*Водночас, перелік адміністративних правопорушень в аграрній сфері не вичерпується главою 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення.*

**Глава 5, яка має назву «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» передбачено відповідальність за:**

- порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм (ст. 42);
- виробництво, заготівлю, реалізацію сільськогосподарської продукції, що містить хімічні препарати понад гранично допустимі рівні концентрації (ст.42-1).

А в главі 7 Кодексу про адміністративні правопорушення систематизовано правопорушення в сфері землевикористання. Стаття 52 кодексу передбачає відповідальність за псування і забруднення сільськогосподарських та інших.

**Порушення правил використання земель є правопорушенням, передбаченим ст. 53. Крім того цією главою передбачено наступні види правопорушень та відповідальність за їх вчинення:**

- ✓ самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 53-1);
- ✓ перекручення або приховування даних державного земельного кадастру (ст. 53-2);
- ✓ зняття та перенесення ґрунтового покриву земельних ділянок без спеціального дозволу (ст. 53-2);
- ✓ порушення строків повернення тимчасово зайнятих земель або не приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням (ст. 54);
- ✓ самовільне відхилення від проектів землеустрою (ст. 55);
- ✓ знищення межових знаків (ст. 56).

**За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись такі адміністративні стягнення:** 1) попередження; 2) штраф; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного

правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (права керування транспортними засобами, права полювання); 6) виправні роботи; 7) адміністративний арешт.

***Найпоширенішим видом стягнень за адміністративні правопорушення в сфері сільського господарства є штраф.***

**Адміністративні стягнення накладаються різними органами. Стаття 213 КпАП зазначає, що справи про адміністративні правопорушення розглядаються:**

- 1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;
- 2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад;
- 3) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених вказаним Кодексом, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України;
- 4) органами внутрішніх справ, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженим на це вказаним кодексом.

## **5. Кримінальна відповідальність за порушення у сфері аграрних правовідносин**

Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом юридичної відповідальності за земельні правопорушення і має каральний характер та настає за вчинення злочину, яким визнається винне суспільне небезпечне діяння, заборонене Кримінальним кодексом України під загрозою покарання. Особливістю кримінальної відповідальності, в тому числі кримінальної відповідальності за аграрні злочини, є те, що суспільна небезпечність діяння, його караність і кримінально-правові наслідки можуть бути визначені лише кримінальним законом. Притягнути особу до кримінальної відповідальності можна лише за наявності вини в її діянні і настанні відповідних наслідків. На

відміну від Кодексу України про адміністративні правопорушення Кримінальний кодекс України не систематизує злочини, вчинені в аграрній сфері, в окремий розділ. Власне, останні розосереджені у різних розділах кодексу, окремі з них можуть і не мати аграрного спрямування. Так, розділ VI Кримінального кодексу «Злочини проти власності» було доповнено ст. 197-1, яка передбачає відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво. Кримінальній відповідальності за порушення аграрного законодавства притаманні такі ознаки: виключно особистий характер, особливий порядок притягнення особи до цього виду відповідальності, обмеженість підстав її виникнення. Найбільше злочинів в сфері земельно-аграрних відносин передбачено у Розділі VIII «Злочини проти довкілля».

**Зокрема, кримінальна відповідальність настає за такі злочини, як:**

- забруднення або псування земель (ст. 239),
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 247);
- безгосподарське використання земель (ст. 254).

Об'єктом злочину економічного характеру є земля як майновий об'єкт (загальні склади – умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194); необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196) тощо.

**До злочинів, що мають безпосереднє відношення до того, що вирощують аграрії на землі, належать:**

- знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245),
- незаконна порубка лісу (ст. 246),
- порушення законодавства про захист рослин (ст. 247).

Суб'єктами відповідальності за порушення аграрного законодавства є посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, особи, які здійснюють підприємницьку діяльність в сільському господарстві, займаються веденням особистого селянського господарства, посадові особи і працівники сільськогосподарських організацій. Особливістю аграрного права є те, що перелік тих чи інших видів правопорушень міститься у різних

нормативно-правових актах. Закон України «Про фермерське господарство» вказує на такі правопорушення, як порушення кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил, вимог щодо якості продукції тощо. Юридична відповідальність за аграрні правопорушення поділяється на ряд видів переважно за галузевою ознакою: адміністративно-правову, кримінально-правову, майнову, дисциплінарну. Дисциплінарна відповідальність нерідко є більш ефективною, ніж адміністративна чи кримінальна. Проте, її потенціал в сільському господарстві повною мірою не використовується. Майнова відповідальність за порушення аграрного, земельного тощо законодавства передбачена не лише нормами Цивільного кодексу України, а й нормами земельного та аграрного законодавства. Адміністративна відповідальність є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності за земельні правопорушення, яка застосовується за адміністративні правопорушення. Особливістю кримінальної відповідальності, в тому числі кримінальної відповідальності за аграрні злочини, є те, що суспільна небезпечність діяння, його караність і кримінально-правові наслідки можуть бути визначені лише кримінальним законом.